GRUPUL EDITORIAL CORINT

UN CUIB DE NOBILI

I.S. Turgheniev

LEDA

LEDA CLASIC

I.S. Turgheniev

UN CUIB DE NOBILI

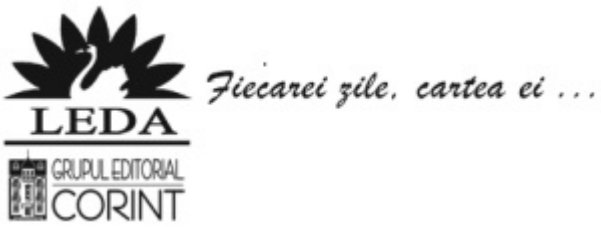

Redactor: Antonia Kacsó

Tehnoredactare computerizată: Cristina Aprodu

И.С. Тургенев

ДВОРЯНСКОЕ ГНЕЗДО

I.S. Turgheniev

Un cuib de nobili

Traducere din limba rusă şi note de Cornelia TOPALĂ

Toate drepturile asupra acestei ediţii sunt rezervate Editurii leda, parte componentă a Grupului Editorial Corint.

ISBN 978-973-102-332-8

Lectura digitală protejează mediul

Versiune electronică realizată de Elefant.ro

Cuprins

- I
- II
- III
- IV
- V
- VI
- VII
- VIII
- IX
- X
- XI
- XII
- XIII
- XIV
- XV
- XVI
- XVII
- XVIII
- XIX
- XX
- XXI
- XXII
- XXIII
- XXIV

- XXV
- XXVI
- XXVII
- XXVIII
- XXIX
- XXX
- XXXI
- XXXII
- XXXIII
- XXXIV
- XXXV
- XXXVI
- XXXVII
- XXXVIII
- XXXIX
- XL
- XLI
- XLII
- XLIII
- XLIV
- XLV
- EPILOG

I

Ziua luminoasă de primăvară cobora spre asfinţit. Nişte norişori trandafirii adăstau sus pe bolta senină părând că nu plutesc, ci se scufundă în adâncul azurului.

La fereastra deschisă a unei case arătoase de pe una din străzile mărginaşe ale capitalei de gubernie O… (istoria se petrecea în anul 1842), stăteau două femei: una avea cam cincizeci de ani, cealaltă, deja bătrână, arăta de vreo şaptezeci.

Prima se numea Maria Dimitrievna Kalitina. Soţul ei, fost procuror gubernial, cunoscut om de afaceri în vremea lui — un bărbat ager, energic, irascibil şi încăpăţânat — murise cu zece ani în urmă. Fusese educat cum se cuvine, studiase la universitate, dar provenit dintr-un mediu nevoiaş, înţelesese de timpuriu că trebuia să-şi găsească un drum în viaţă şi să adune ban peste ban. Maria Dimitrievna se măritase cu el din dragoste; era plăcut la înfăţişare, inteligent şi uneori, când avea chef, foarte galant. Maria Dimitrievna (ca fată Pestova) rămăsese orfană încă din copilărie şi petrecuse câţiva ani la Moscova, într-un pension. La întoarcere, locuise în satul natal, Pokrovskoe, la vreo cincizeci de verste depărtare de oraşul O…, împreună cu o mătuşă şi cu fratele ei mai mare. Fratele se stabilise în scurtă vreme cu serviciul la Petersburg. Avusese o comportare urâcioasă faţă de mătuşa şi de sora lui până când moartea pusese capăt pe neaşteptate faptelor sale. Maria Dimitrievna moştenise Pokrovskoe, dar nu trăise mult timp acolo; chiar în al doilea an după căsătoria cu Kalitin, care reuşise să-i cucerească inima doar în câteva zile, Pokrovskoe fu schimbat cu o altă moşie, mult mai profitabilă, dar urâtă şi fără conac; totodată Kalitin achiziţionă o casă în oraşul O…, unde se şi aşeză definitiv împreună cu

soţia. Lângă casă se afla o grădină mare; o parte a ei dădea direct în câmp, în afara oraşului. „Vasăzică nu mai avem de ce să batem drumul până în sat” — hotărâse Kalitin, care nu era cine ştie ce amator de linişte rurală. Maria Dimitrievna tânjise adesea în adâncul sufletului după drăguţul ei Pokrovskoe, cu pârâiaşul lui vesel, cu luncile-i întinse şi crângurile verzi; dar nu ridica nici o obiecţie dinaintea soţului ei, căci avea un cult faţă de mintea şi de cunoştinţele lui într-ale vieţii. Când acesta murise după o căsnicie de cincisprezece ani, lăsând în urma lui un fiu şi două fiice, Maria Dimitrievna se obişnuise într-o asemenea măsură cu casa şi cu viaţa de la oraş, încât nici măcar nu-i mai trecu prin minte să plece din O…

În tinereţe, Maria Dimitrievna se bucurase de reputaţia unei blondine drăgălaşe; chiar la vârsta de cincizeci de ani trăsăturile ei îşi păstraseră aspectul agreabil, deşi se umflaseră şi se îngroşaseră un pic. Era mai degrabă impresionabilă decât bună şi-şi păstrase până la maturitate tabieturile de la pension; era răsfăţată, se enerva cu uşurinţă, ba chiar plângea când nu se ţinea cont de obiceiurile ei; în schimb, era foarte blândă şi amabilă când i se îndeplineau toate dorinţele şi nu i se punea nimeni împotrivă. Casa ei trecea drept una dintre cele mai agreabile din oraş. Avea o stare materială foarte bună, nu atât din ceea ce moştenise de la părinţi, cât din ceea ce reuşise să agonisească soţul ei. Ambele fiice locuiau împreună cu dânsa; băiatul învăţa într-una dintre cele mai bune şcoli de stat din Petersburg.

Bătrâna care şedea cu ea la geam era acea mătuşă, sora tatălui ei, împreună cu care petrecuse pe vremuri câţiva ani de singurătate la Pokrovskoe. Se numea Marfa Timofeevna Pestova. Avea o reputaţie de excentrică din pricina firii ei independente şi pentru că le spunea tuturor adevărul drept în faţă. Deşi mijloacele de trai îi erau foarte modeste, se purta ca şi cum s-ar fi jucat

cu banii. Nu-l putuse suferi pe răposatul Kalitin şi, din clipa în care nepoata i se măritase cu acesta, bătrâna plecase în sătucul ei, unde locuise la un ţăran, zece ani în cap, într-o căsuţă fără horn. Maria Dimitrievna se cam temea de dânsa. Marfa Timofeevna îşi păstrase şi la bătrâneţe părul negru şi căutătura ageră, era micuţă de statură şi cu nasul ascuţit, avea un mers vioi, se ţinea dreaptă şi vorbea iute şi desluşit cu un glas subţire şi răsunător. Purta mereu bluză şi bonetă albă.

— Ce-ai păţit? o întrebă ea deodată pe Maria Dimitrievna. De ce oftezi, măicuţă?

— N-am nimic, răspunse aceasta. Ia te uită ce nori minunaţi!

— Nu cumva ţi-o fi milă de ei?

Maria Dimitrievna nu scoase nici un cuvânt.

— Ce-o fi cu Ghedeonovski de nu mai vine? zise Marfa Timofeevna, mânuind andrelele cu dibăcie (împletea o eşarfă mare de lână). Ar mai ofta împreună cu tine, ţi-ar mai spune cine ştie ce minciună.

— Ce aspru îl judeci mereu! Serghei Petrovici e un om respectabil.

— Auzi, cică respectabil! o îngână mustrător bătrânica.

— Şi ce devotat i-a mai fost răposatului! continuă Maria Dimitrievna. Până-n ziua de azi nu-şi poate aminti de dânsul fără să se tulbure.

— Cred şi eu! Doar el l-a tras de urechi din mocirlă, bombăni Marfa Timofeevna şi andrelele i se mişcară mai iute în mâini.

— Te priveşte aşa de spăsit, luă cuvântul din nou bătrâna, capul i-a încărunţit de tot, da' numai ce deschide gura că şi începe să mintă sau să clevetească. Şi mai e şi consilier de stat! Ei, da' ce să mai zic: fecior de popă şi gata!

— Mătuşică, dar cine e fără păcat? Da, are această slăbiciune, desigur. Serghei Petrovici n-are cine ştie ce educaţie, nu vorbeşte franţuzeşte, dar, cu voia dumitale, e un om plăcut.

— Da, pentru că te linguşeşte întruna. Nu vorbeşte franţuzeşte — poftim ce necaz! Nici eu nu sunt tare la „dialehtul” franţuzesc. Mai bine n-ar vorbi în nici o limbă, numai să nu mai mintă. Dar uite-l, tocmai la ţanc, vorbeşti de lup şi lupu-i la uşă, adăugă Marfa Timofeevna privind în stradă. Iată că vine încoace omul tău cel plăcut. Ce mai lungan, parcă-i un cocostârc!

Maria Dimitrievna îşi îndreptă buclele. Marfa Timofeevna o privi ironic.

— Ce-i cu tine, măicuţă, nu cumva ţi-a apărut vreun fir de păr alb? S-o cerţi pe Palaşka ta. Ce păzeşte?

— Of, mătuşică, întotdeauna…, bombăni înciudată Maria Dimitrievna şi începu să bată darabana cu degetele pe braţul fotoliului.

— Serghei Petrovici Ghedeonovski, anunţă feciorul de casă, ivindu-se de după uşă, roşu tot în obraji.

II

În încăpere îşi făcu apariţia un bărbat de statură înaltă, într-o redingotă îngrijită şi pantaloni eleganţi, cu mănuşi gri din antilopă şi două cravate — una albastră deasupra şi alta albă dedesubt. Întreaga lui fiinţă inspira un aer de decenţă şi de bună-cuviinţă începând de la faţa plăcută, cu părul lins pe tâmple, până la cizmele fără tocuri şi fără scârţ. Se înclină mai întâi dinaintea stăpânei casei, apoi în faţa Marfei Timofeevna şi, scoţându-şi cu mişcări tărăgănate mănuşile, se apropie de mânuţa Mariei Dimitrievna. I-o sărută politicos de două ori la rând, se aşeză fără să se grăbească în fotoliu şi spuse zâmbind şi frecându-şi vârfurile degetelor:

— Elisabeta Mihailovna e sănătoasă?

— Da, răspunse Maria Dimitrievna, e în grădină.

— Şi Elena Mihailovna?

— Şi Lenocika e tot în grădină. Aveţi cumva ceva noutăţi?

— Bineînţeles, bineînţeles, răspunse oaspetele, făcând cu ochiul şi ţuguindu-şi buzele. Hm! Poftim, o să vă servesc imediat o noutate şi încă una nemaipomenită: a venit Feodor Ivanîci Lavreţki.

— Fedia! exclamă Marfa Timofeevna. Nu cumva născoceşti, tăicuţă?

— Absolut deloc, l-am văzut cu ochii mei.

— Ei, asta nu-i nici o dovadă.

— S-a pus tare bine pe picioare, continuă Ghedeonovski, ca şi când nu auzise remarca Marfei Timofeevna, s-a mai lăţit în spate şi e roşu în obraji.

— Auzi, cică s-a pus pe picioare, rosti răspicat Maria Dimitrievna, totuşi s-ar părea că n-are nici un motiv!

— Aşa e, zise Ghedeonovski, altul în locul lui s-ar fi jenat să se arate în lume.

— Da' de ce? îi tăie vorba Marfa Timofeevna. Ce-s prostiile astea? S-a întors omul în patrie, unde-aţi fi vrut să se ducă? Mai ales că nu e vinovat cu nimic.

— Doamna mea, îndrăznesc să vă spun că soţul este întotdeauna vinovat când soţia nu se comportă cum se cuvine.

— Tăicuţă, vorbeşti aşa pentru că n-ai fost însurat.

Ghedeonovski zâmbi forţat.

— Daţi-mi voie să fiu curios, pentru cine este această eşarfă drăgălaşă? întrebă el după o mică tăcere.

Marfa Timofeevna îi aruncă o privire ascuţită.

— Este, răspunse ea, pentru cineva care nu cleveteşte, nu umblă cu vicleşuguri şi nu născoceşte niciodată nimic; şi asta numai dacă o fi existând cumva vreo asemenea fiinţă pe lume. Îl cunosc bine pe Fedia; e vinovat doar pentru că şi-a răsfăţat nevasta. S-a şi însurat din dragoste, iar din căsătoriile astea nu iese nimic de Doamne-ajută, mai adăugă bătrâna aruncându-i o privire piezişă Mariei Dimitrievna şi ridicându-se din fotoliu. Ei, acum poţi să-ţi toceşti dinţii pe cine vrei, tăicuţă, chiar şi pe mine; plec, nu vă mai stingheresc.

Acestea fiind zise, Marfa Timofeevna se retrase.

— Uite-aşa face mereu, mereu! răbufni Maria Dimitrievna, însoţindu-şi mătuşa cu privirea.

— Anii sunt de vină! Ce să-i faci! comentă Ghedeonovski. Domnia Sa a binevoit să afirme că nu e bine să umbli cu vicleşuguri. Da' cine nu procedează aşa în zilele noastre? Astea sunt vremurile. Un prieten de-al meu, o persoană respectabilă şi, după cum vă spuneam, cu un rang destul de mare, afirma că în zilele noastre cică şi găina se apropie de grăunţe cu viclenie — caută să le ciugulească de pe margini. Da' dacă mă uit la dumneavoastră, doamna mea, văd că aveţi o fire de

înger; daţi-mi, vă rog, mânuşiţa aceea albă ca zăpada.

Zâmbind uşor, Maria Dimitrievna îi întinse lui Ghedeonovski mâna grăsuţă cu degetul mic puţin depărtat, de care acesta îşi lipi buzele. Apoi îşi apropie fotoliul şi, aplecându-se spre el, întrebă cu glas scăzut:

— Aşadar aţi dat ochii cu el? Oare n-are nimic într-adevăr?

E sănătos, e vesel?

— Vesel, nimic de zis, răspunse Ghedeonovski în şoaptă.

— Dar aţi auzit cumva pe unde o mai fi soţia lui acum?

— În ultimul timp a fost la Paris; acum se zice că s-a stabilit în Italia.

— Zău că situaţia lui Fedia e îngrozitoare; nu ştiu cum de-o

poate suporta. Sigur că oricui i se pot întâmpla fel şi fel de necazuri, dar despre dânsul se poate spune că i s-a dus buhul în toată Europa.

Ghedeonovski oftă.

— Aşa e, aşa e. Umblă vorba că ea ar fi avut de-a face şi cu actori, şi cu pianişti, şi, cum se zice pe la ei pe-acolo, cu tot felul de lei-paralei. Şi-a pierdut orice ruşine.

— Îmi pare foarte, foarte rău, mărturisi Maria Dimitrievna. Serghei Petrovici, ştiţi că e rudă de departe cu mine, mi-e văr.

— Ba bine că nu, ba bine că nu. S-ar putea să nu ştiu eu tot ce are legătură cu familia dumneavoastră? S-avem iertare.

— Ce credeţi, o să vină pe la noi?

— Se prea poate, cu toate că se aude că are de gând să se ducă la el la ţară.

Maria Dimitrievna îşi ridică privirea spre cer.

— Ah, Serghei Petrovici, Serghei Petrovici, mă gândesc că noi, femeile, trebuie să ne purtăm cu multă grijă.

— Există fel şi fel de femei, Maria Dimitrievna. Din nefericire, unele dintre ele au un caracter uşuratic… Dacă mai punem la socoteală şi vârsta, şi faptul că nu li se insuflă regulile de bună purtare din fragedă copilărie… (Serghei Petrovici scoase din buzunar o batistă albastră cu pătrăţele şi începu s-o desfacă.) Pe lume sunt femei de felul ăsta, desigur. (Serghei Petrovici îşi duse colţul batistei la amândoi ochii, pe rând.) Vorbind la modul general, dacă stăm să judecăm, atunci… E un praf neobişnuit în oraş, sfârşi el.

— *Maman*, *maman*, strigă intrând în fugă în încăpere o fetiţă drăgălaşă de vreo unsprezece ani, Vladimir Nikolaici vine la noi călare!

Maria Dimitrievna se ridică; Serghei Petrovici se ridică şi el şi făcu o plecăciune.

— Elenei Mihailovna respectele noastre cele mai profunde, rosti el şi se retrase într-un colţ, din bună-cuviinţă, unde se apucă să-şi sufle nasul lung şi drept.

— Ce minunăţie de cal are! continuă fetiţa. A fost adineauri la portiţă şi ne-a spus mie şi Lizei c-o să vină aici, în faţa pridvorului.

Se auzi un tropot de copite şi un călăreţ arătos, pe un cal roib frumos, se ivi pe stradă şi se opri în dreptul ferestrei deschise.

III

— Bună ziua, Maria Dimitrievna! salută călăreţul cu un glas plăcut şi răsunător. Ce părere aveţi despre noua mea achiziţie?

Maria Dimitrievna se apropie de fereastră.

— Bună ziua, Woldemar! Vai, ce cal superb! De la cine l-ai cumpărat?

— De la furnizorul armatei… Mi l-a dat scump, hoţomanul.

— Ce nume are?

— Orlando… Dar e un nume prostesc; vreau să i-l schimb… *Eh bien, eh bien, mon garçon*…[1] Ia te uită ce neastâmpărat!

Calul fornăia, bătea din picioare şi-şi scutura botul plin de spumă.

— Mângâie-l, Lenocika, nu-ţi fie teamă de el…

Fetiţa întinse o mână pe fereastră, dar calul se ridică brusc pe picioarele de dinapoi şi se aruncă într-o parte. Călăreţul nu-şi pierdu cumpătul, îşi strânse calul între pinteni, îl croi cu biciuşca peste gât şi, fără să ţină seama de împotrivirea lui, îl aduse din nou dinaintea ferestrei.

— *Prenez garde, prenez garde*[2], interveni Maria Dimitrievna.

— Lenocika, mângâie-l, zise din nou călăreţul, n-o să-i dau voie să facă ce vrea el.

Fetiţa întinse din nou mâna şi atinse sfioasă nările fremătătoare ale lui Orlando care tresărea fără încetare muşcându-şi zăbala.

— Bravo! exclamă Maria Dimitrievna. Dar acum daţi-vă jos de pe cal şi veniţi înăuntru.

Călăreţul întoarse calul voiniceşte, îi dădu pinteni şi, săltând în galop mărunt pe stradă, intră în curte. Un minut mai târziu pătrundea în fugă, fluturându-şi cravaşa, prin uşa care dădea din vestibul în salon; în acelaşi moment, în pragul altei uşi se arătă o fată de nouăsprezece ani cu părul

negru, înaltă şi bine făcută — era Liza, fata cea mare a Mariei Dimitrievna.

[1] Ei, ce faci băiete… (fr.)

[2] Aveţi grijă, aveţi grijă (fr.).

IV

Tânărul cu care tocmai le-am făcut cunoştinţă cititorilor se numea Vladimir Nikolaici Panşin. Era funcţionar cu însărcinări speciale la Ministerul de Interne din Petersburg. Venise pentru un timp în oraşul O… cu o misiune de stat şi se afla în subordinea guvernatorului, generalul Sonnenberg, cu care era rudă de departe. Tatăl lui Panşin, locotenent-major de cavalerie în retragere, cunoscut jucător de cărţi, un bărbat cu privirea galeşă, cu chipul ofilit şi cu un tremur nervos al buzelor, se învârtise toată viaţa printre aristocraţi, frecventase cluburile englezeşti din cele două capitale şi avea reputaţia unui om descurcăreţ pe care nu prea te puteai baza, dar care era totuşi agreabil şi cu inima deschisă. Cu toată abilitatea lui, se aflase aproape permanent la limita sărăciei şi-i lăsase unicului său fiu o avere neînsemnată şi risipită. În schimb, se preocupase în felul lui de educaţia băiatului: Vladimir Nikolaici vorbea franţuzeşte minunat, englezeşte bine şi nemţeşte prost. Aşa era şi cazul: oamenii de treabă se jenează să vorbească bine nemţeşte; dar să recurgă la câte un cuvinţel nemţesc, în împrejurări mai ales amuzante, este permis, *c'est même très chic*[3], după cum îşi dădeau cu părerea parizienii din Petersburg. Încă de la vârsta de cincisprezece ani, Vladimir Nikolaici se pricepea să intre în orice salon fără timiditate, să se învârtească de colo-colo făcându-se plăcut şi să se retragă la momentul potrivit. Tatăl lui Panşin îi lăsase moştenire fiului său o sumedenie de relaţii; în timp ce amesteca cărţile de joc, între două „robere" sau după un „mare şlem" reuşit, nu scăpa ocazia de a aduce vorba despre „Volodka" al lui în faţa vreunui personaj important, amator de jocuri de noroc. La rândul lui, Vladimir Nikolaici legase cunoştinţă cu

câţiva tineri aristocraţi şi devenise obişnuitul celor mai bune case în timpul petrecut la universitate, pe care o părăsise cu rangul de student titular. Destul de frumuşel, dezinvolt, amuzant, mereu sănătos şi gata oricând pentru orice distracţie, era primit peste tot cu plăcere; respectuos după caz, uşor insolent — dacă se putea, era un camarad minunat, *un charmant garçon*[1]. Tărâmul promis se deschisese dinaintea lui. Panşin înţelese rapid secretele ştiinţei mondene; ştiu să se pătrundă de un respect autentic faţă de regulile societăţii, să se ocupe de fleacuri cu o gravitate uşor batjocoritoare şi să aibă aerul că pentru el orice problemă importantă este un fleac; dansa minunat şi se îmbrăca englezeşte. În scurt timp căpătă reputaţia unuia dintre cei mai agreabili şi mai descurcăreţi tineri din Petersburg. Panşin era într-adevăr foarte abil, cu nimic mai prejos decât tatăl lui; pe deasupra mai era şi înzestrat. Fusese dăruit cu toate talentele: cânta frumos, desena cu pricepere, scria versuri şi nu juca deloc rău pe scenă. Deşi intrase doar în al douăzeci şi optulea an de viaţă, era deja *Kammerjunker* şi avea un grad însemnat. Credea cu tărie în propria lui valoare şi se considera inteligent şi pătrunzător; păşea înainte vesel şi curajos, cu toate pânzele umflate de vânt; viaţa i se scurgea ca unsă. Se obişnuise să fie plăcut de toată lumea, tineri şi bătrâni, şi-şi închipuia că se pricepe la oameni, mai ales la femei: le cunoştea bine slăbiciunile obişnuite. Cum nu era străin de artă, Panşin simţea în el un fel de ardoare însoţită de un oarecare entuziasm, ba chiar de exaltare şi de aceea îşi permitea unele abateri de la reguli: participa la chefuri, lega cunoştinţă cu persoane care nu aparţineau de lumea bună şi se comporta, în general, liber şi simplu; dar în sufletul lui era rece şi viclean şi ochii lui căprui şi ageri stăteau la pândă şi scormoneau tot timpul, chiar în mijlocul celei mai grozave petreceri; acest tânăr curajos, acest tânăr liber nu era capabil

niciodată să uite de sine şi să se entuziasmeze pe deplin. Spre cinstea lui trebuie să spunem că nu se lăudase nicicând cu victoriile sale. Maria Dimitrievna îl primise imediat după sosirea în O… şi Panşin devenise în scurt timp un obişnuit de-al casei.

Panşin se înclină amabil dinaintea tuturor celor care se aflau în încăpere, strânse mâna Mariei Dimitrievna şi a Lisavetei Mihailovna, îl bătu uşor pe umăr pe Ghedeonovski şi, răsucindu-se pe călcâie, o prinse pe Lenocika de cap şi o sărută pe frunte.

— Nu vă e teamă totuşi să călăriţi un cal atât de nărăvaş? întrebă Maria Dimitrievna.

— Vă rog să mă iertaţi, calul e paşnic, dar am să vă spun de ce mă tem cu adevărat: mă tem să joc preferans cu Serghei Petrovici; ieri, la Beleniţîni, m-a bătut de m-a uscat.

Ghedeonovski izbucni într-un râs subţirel şi linguşitor: se purta slugarnic faţă de tânărul funcţionar strălucit, protejatul guvernatorului. În conversaţiile sale cu Maria Dimitrievna aducea adesea vorba de aptitudinile extraordinare ale lui Panşin. „Poftim, cum să nu-l lauzi?” îşi dădea el cu părerea. „Tânărul se bucură de succes până şi în sferele înalte ale societăţii, îşi face serviciul exemplar şi nu dă dovadă de nici cea mai mică aroganţă.” De altfel şi la Petersburg Panşin era considerat un funcţionar de ispravă: lucrările parcă luau foc în mâinile lui; vorbea despre ele în glumă, aşa cum se cade unui om de lume care nu dă o importanţă specială activităţilor sale, dar se vedea că el era „artistul” care le executa. Şefilor le plac subalternii de acest fel; Ghedeonovski nu se îndoia deloc că Panşin, dacă ar vrea, ar putea deveni, cu timpul, chiar ministru.

— Aţi binevoit să afirmaţi că v-am bătut la cărţi, zise Ghedeonovski, da’ săptămâna trecută cine a câştigat de la mine douăsprezece ruble? Şi încă cum…

— Răutăcios mai sunteţi, îi tăie vorba Panşin cu o neglijenţă blândă, dar puţintel dispreţuitoare şi, fără să-i mai dea vreo atenţie, se apropie de Liza.

— N-am putut să găsesc uvertura la *Oberon*, i se adresă el. Beleniţîna doar s-a lăudat că are toată muzica clasică, dar de fapt, în afară de polci şi de valsuri n-are nimic altceva; am scris deja la Moscova şi peste o săptămână veţi fi în posesia acestei uverturi. Apropo de asta, continuă el, ieri am compus o romanţă nouă; şi cuvintele îmi aparţin. Aţi dori să v-o cânt? Nu ştiu cum a ieşit; Beleniţîna a găsit-o foarte drăguţă, dar părerile ei n-au nici o valoare — aş vrea să cunosc opinia dumneavoastră. Mă gândesc totuşi că poate-ar fi mai bine să v-o prezint mai târziu.

— Dar de ce mai târziu? interveni Maria Dimitrievna. De ce nu chiar acum?

— La ordin, rosti Panşin cu un fel de zâmbet luminos şi mieros, care i se ivi pe faţă şi dispăru apoi imediat.

Împinse scaunul cu genunchiul, se aşeză la pian şi, după ce luă câteva acorduri, începu să cânte, pronunţând desluşit cuvintele, următoarea romanţă:

Luna pluteşte sus pe cer drept strajă
Prin norul pal
Şi-şi joacă din înalt a razei vrajă
Pe-al mării val.

Sufletu-mi este asemeni cu o mare
Iar tu eşti luna mea
Şi-mi dăruieşti şi bucurii, şi întristare
Cu raza ta.

De dor de dragoste, de năzuinţi deşarte
Mi-e sufletul prea plin
Şi sufăr… Căci tu eşti aşa departe
Ca luna în senin.

Cel de-al doilea cuplet fu interpretat de Panşin mai expresiv şi mai apăsat; în acompaniamentul furtunos se făcea auzit jocul valurilor. După cuvintele: „Sunt trist…” el oftă uşor, lăsă ochii în jos şi-şi coborî vocea, *morendo*[5]. Când sfârşi, Liza lăudă romanţa, Maria Dimitrievna spuse: „Încântător”, iar Ghedeonovski chiar strigă: „Minunat! Şi versurile, şi melodia sunt la fel de fermecătoare!” Lenocika se uita la cântăreţ cu o evlavie copilărească. Într-un cuvânt, opera tânărului amator le plăcuse tuturor celor prezenţi; dar în antreu, dincolo de uşa salonului stătea un bătrân care tocmai sosise şi căruia, judecând după expresia chipului său plecat în jos şi după poziţia umerilor, romanţa lui Panşin, deşi foarte drăguţă, nu-i produsese nici o satisfacţie. Personajul despre care vorbim aşteptă un pic, îşi şterse cizmele de praf cu o batistă mare, apoi îşi strânse pleoapele pe neaşteptate, îşi făcu posomorât gura pungă şi păşi încet în salon, încovoindu-şi spinarea şi aşa destul de gârbovită.

— Ah, bună ziua, Hristofor Fedorîci! exclamă Panşin înaintea tuturor, sărind iute de pe scaun. Nici n-am bănuit că sunteţi aici, altfel n-aş fi îndrăznit în ruptul capului să-mi cânt romanţa în faţa dumneavoastră. Ştiu că nu sunteţi amator de muzică uşoară.

— Eu nu ascultat, rosti într-o rusă stâlcită personajul care intrase. Îi salută pe toţi şi se opri stingherit în mijlocul încăperii.

— *Monsieur* Lemm, aţi venit pentru lecţia de muzică a Lizei? întrebă Maria Dimitrievna.

— Nu, nu pentru Lisafeta Mihailovna, pentru Elen Mihailovna.

— Ei, dacă-i aşa, e minunat! Lenocika, du-te sus cu domnul Lemm.

Bătrânul ar fi pornit pe urmele fetiţei, dacă Panşin nu l-ar fi oprit.

— Hristofor Fedorîci, să nu plecaţi după lecţie. Eu şi Lisaveta Mihailovna o să cântăm o sonată de

Beethoven la patru mâini.

Monsieur Lemm bombăni ceva pe sub mustăţi, ca pentru sine, dar Panşin continuă pe nemţeşte pronunţând prost cuvintele:

— Lisaveta Mihailovna mi-a arătat cantata religioasă pe care i-aţi dedicat-o — ce lucru minunat! V-aş ruga să nu vă închipuiţi că nu ştiu să apreciez muzica serioasă, ba din contră: e foarte utilă, deşi uneori e plictisitoare.

Bătrânul se înroşi până la urechi, se uită chiorâş spre Liza şi ieşi grăbit din odaie.

Maria Dimitrievna îi propuse lui Panşin să mai cânte o dată romanţa, dar acesta declară că nu vrea să ofenseze urechile unui neamţ erudit şi o rugă pe Liza să se ocupe de sonata beethoveniană. În această situaţie, Maria Dimitrievna oftă şi-l pofti la rândul ei pe Ghedeonovski să se plimbe împreună prin grădină.

— Aş vrea, spuse ea, să mai vorbim puţin, să ne mai sfătuim în privinţa bietului nostru Fedia.

Ghedeonovski zâmbi larg, se înclină, îşi luă cu două degete pălăria şi mănuşile aranjate ordonat pe borul ei şi plecă împreună cu Maria Dimitrievna. În încăpere rămaseră doar Panşin şi Liza: aceasta luă partitura sonatei şi o deschise; amândoi se aşezară la pian în tăcere. De sus răzbăteau sunetele slabe ale gamelor pe care Lenocika le executa cu degete şovăielnice.

[3] Este chiar foarte elegant (fr.).

[4] Un băiat fermecător (fr.).

[5] Stingându-se încetul cu încetul (it.).

V

Hristofor Theodor Gottlieb Lemm se născuse în anul 1786, într-o familie de muzicieni săraci din oraşul Chemnitz, aflat în regatul Saxoniei. Tatăl cânta la corn şi mama la harpă; el însuşi exersa, încă de la vârsta de cinci ani, pe trei instrumente diferite. La opt ani rămăsese orfan şi la zece începuse să-şi câştige singur bucăţica de pâine cu ajutorul artei lui. Dusese multă vreme o viaţă de hoinar, cânta oriunde — în cârciumi, la iarmaroace, la nunţi ţărăneşti şi la baluri; într-un târziu îşi găsise locul într-o orchestră şi, avansând din treaptă în treaptă, dobândise un loc de dirijor. Nu era cine ştie ce talentat ca interpret, dar avea cunoştinţe foarte temeinice în ale muzicii. La vârsta de douăzeci de ani se strămutase în Rusia. Fusese invitat de un mare boier, care nu putea suferi muzica, dar ţinea o orchestră ca să se fudulească. Lemm petrecuse la el şapte ani, în calitate de capelmaistru, şi plecase de acolo cu mâinile goale: boierul scăpătase, vrusese la început să-i dea o poliţă, dar în cele din urmă îi refuzase şi acest lucru, într-un cuvânt, nu-i plătise nici măcar o copeică. Lemm fusese sfătuit să plece; dar nu vrusese să se întoarcă sărac acasă din Rusia, din marea Rusie care era o mină de aur pentru artişti; hotărâse să rămână aici şi să-şi încerce norocul. Timp de douăzeci de ani bietul neamţ îşi tot încercase norocul: trecuse din stăpân în stăpân, trăise şi la Moscova, şi în capitale de gubernii, suferise şi îndurase o mulţime de lucruri, cunoscuse sărăcia şi se zbătuse ca peştele pe uscat; dar gândul de a se întoarce în patrie nu-l părăsise niciodată; prin toate urgiile la care fusese supus, numai gândul acesta îl susţinuse. Soartei, însă, nu-i fusese pe plac să-l bucure cu această primă şi ultimă fericire: având cincizeci de ani, bolnav,

îmbătrânit înainte de vreme, Lemm se înfundase în oraşul O…, unde rămăsese pentru totdeauna, încercând să-şi asigure prin lecţii o existenţă sărăcăcioasă şi pierzând definitiv orice nădejde de a părăsi Rusia, pe care o ura. Înfăţişarea lui Lemm nu atrăgea pe nimeni de partea lui. Era mic de statură, uşor gârbovit, cu omoplaţii strâmbi, ieşiţi în afară şi pântecul supt, cu nişte tălpi mari şi plate, cu unghii palide şi vinete la degetele rigide şi încovoiate ale mâinilor roşii şi pline de vene. Chipul zbârcit, obrajii scofâlciţi şi buzele strânse pe care şi le mişca necontenit de parcă ar fi rumegat, precum şi firea lui taciturnă produceau o impresie aproape lugubră; părul cărunt îi atârna în smocuri pe fruntea joasă; ochii micuţi şi imobili mocneau înăbuşit, ca nişte cărbuni gata să se stingă; călca greoi, aruncându-şi înainte trupul stângaci, la fiecare pas. Unele mişcări pe care le făcea aminteau de împopoţonarea greoaie a unei bufniţe în colivie, când simte că e privită, deşi ea abia dacă zăreşte cu ochii ei uriaşi şi galbeni care clipesc speriaţi şi somnoroşi. O mâhnire înrădăcinată şi neîndurătoare îşi pusese pecetea de neşters asupra sărmanului muzician, îi strâmbase şi îi sluţise figura, şi aşa destul de prizărită; dar cine ştia să nu se oprească la primele

impresii, putea să întrezărească în făptura aceasta, pe jumătate ruinată, ceva blând, cinstit şi ieşit din comun. Admirator de Bach şi de Haendel, expert în munca lui, dăruit cu o imaginaţie vie şi cu acea cutezanţă a gândului, proprie numai neamului german, Lemm ar fi putut să devină cu timpul — cine ştie? — unul din marii compozitori ai patriei sale, dacă viaţa lui ar fi decurs într-un alt mod; dar el nu se născuse sub o stea norocoasă! Scrisese mult în viaţa lui — dar nu-i fusese dat să-şi vadă nici o operă publicată; nu se pricepea să intre în acţiune la momentul oportun, să se căciulească unde era cazul, să facă demersurile necesare la timp. Cândva, cu multă vreme în urmă,

un admirator, neamţ ca şi el şi la fel de sărac, îi publicase pe socoteala lui două sonate, dar şi acestea rămăseseră în întregime prin pivniţele magazinelor de muzică; căzuseră în uitare şi pieriseră fără urmă, de parcă cineva le-ar fi aruncat noaptea în râu. În cele din urmă, Lemm se lăsase păgubaş de toate; pe deasupra şi anii îşi spuneau cuvântul: se abrutizase, amorţise ca şi degetele lui anchilozate. Singur, cu o bucătăreasă bătrână pe care o luase de la azil (nu fusese căsătorit niciodată), îşi ducea zilele în O…, într-o căsuţă, nu departe de locuinţa Kalitinilor; se plimba mult, citea din Biblie, precum şi dintr-o culegere de psalmi protestanţi; mai citea şi Shakespeare în traducerea lui Schlegel. Nu mai compusese de mult nimic; dar se vede că Liza, eleva lui cea mai bună, ştiuse să-l trezească din amorţeală: scrisese pentru ea cantata de care pomenise Panşin. Cuvintele erau împrumutate din culegerea de psalmi despre care am vorbit mai sus; compusese el însuşi câteva versuri. Existau în cantată două coruri: corul fericiţilor şi cel al nefericiţilor; la sfârşit, aceste două coruri făceau pace şi cântau împreună: „Dumnezeule milostiv, miluieşte-ne pre noi păcătoşii şi izbăveşte-ne de orice gânduri viclene şi nădejdi pământeşti.” Pe pagina de titlu se aflau următoarele cuvinte, scrise foarte îngrijit şi chiar împodobite cu desene: „Numai cei drepţi au dreptate. Cantată religioasă. Compusă de H.T.G. Lemm şi dedicată domnişoarei Elisaveta Kalitina, cea mai dragă elevă, de către profesorul ei.” Cuvintele: „Numai cei drepţi au dreptate” şi „Elisaveta Kalitina” fuseseră înconjurate de raze. În josul paginii era adăugată o notă: „Doar pentru dumneavoastră, *fur Sie allein.*” Din cauza asta Lemm roşise şi se uitase chiorâş la Liza; fusese tare îndurerat când Panşin vorbise despre cantată în faţa lui.

VI

Panşin atacă primele acorduri ale sonatei răsunător şi hotărât (era mâna a doua), dar Liza nu făcu nici o mişcare. El se opri şi se uită la ea. Privirea Lizei, aţintită drept spre el, exprima nemulţumire; buzele ei nu schiţau nici o urmă de zâmbet, chipul îi era sever, aproape mâhnit.

— Ce s-a întâmplat? întrebă Panşin.

— De ce nu v-aţi ţinut promisiunea? răspunse Liza. V-am arătat cantata lui Hristofor Fedorîci cu condiţia să nu-i pomeniţi nimic despre ea.

— Sunt vinovat, Lisaveta Mihailovna, m-a luat gura pe dinainte.

— L-aţi mâhnit — şi pe mine la fel. Acum n-o să mai aibă încredere în mine.

— Ce-aţi porunci să fac, Elisaveta Mihailovna? N-am fost capabil să mă uit la nemţi cu indiferenţă încă din fragedă copilărie: de aceea îmi vine cheful să-l tachinez.

— Ce tot vorbiţi acolo, Vladimir Nikolaici? Neamţul acesta e sărac şi singur, e un om la pământ. Dumneavoastră nu vă e milă de dânsul? Vă face plăcere să-l necăjiţi?

Panşin se fâstâci.

— Aveţi dreptate, Lisaveta Mihailovna, mărturisi el. Numai veşnica mea nesăbuinţă e de vină. Nu, nu mă contraziceţi: mă ştiu foarte bine. Nesăbuinţa asta a mea mi-a adus tare mult rău. Din cauza ei am o reputaţie de egoist.

Panşin tăcu. Oricare ar fi fost subiectul într-o conversaţie cu cineva, el sfârşea de obicei aducând vorba despre sine însuşi şi făcea lucrul ăsta parcă fără voia lui, cumva cu sinceritate, drăgălăşenie şi blândeţe.

— Uite şi aici în casă, continuă el, mama Domniei Voastre e foarte binevoitoare faţă de mine — e aşa de bună; iar dumneavoastră… de

fapt, habar n-am care e părerea dumneavoastră despre mine; în schimb, mătuşica pur şi simplu nu mă poate suferi. Probabil că am supărat-o şi pe ea cu cine ştie ce vorbă nesăbuită sau prostească. Nu mă simpatizează deloc, nu-i aşa?

— Aşa e, rosti Liza după o scurtă tăcere, nu-i sunteţi pe plac.

Panşin îşi petrecu degetele rapid peste clapele pianului; un zâmbet abia vizibil îi alunecă pe buze.

— Ei, dar cu dumneavoastră cum stau lucrurile? întrebă el. Şi dumneavoastră vă par tot aşa, un egoist?

— Nu vă cunosc încă prea bine, obiectă Liza, dar nu vă consider egoist; dimpotrivă, trebuie să vă fiu recunoscătoare…

— Ştiu, ştiu ce vreţi să spuneţi, o întrerupse Panşin — şi degetele lui alergară din nou pe claviatură —, îmi sunteţi recunoscătoare pentru partiturile şi pentru cărţile pe care vi le aduc, pentru desenele nereuşite cu care vă împodobesc albumul, şi aşa mai departe, şi aşa mai departe… Pot să fac toate chestiile astea şi să fiu totuşi egoist. Îndrăznesc să mă gândesc că nu vă plictisiţi cu mine şi că nu mă consideraţi un om rău, dar cu toate acestea sunteţi de părere că eu — cum dumnezeu să mă exprim? — nu mi-aş menaja nici tatăl, nici prietenii pentru o vorbuliţă de duh.

— Sunteţi împrăştiat şi uituc, ca toţi oamenii de pe lume, răspunse Liza, asta e tot.

Panşin se încruntă uşor.

— Ascultaţi, zise el, să nu mai vorbim atât de mult despre mine: haideţi să cântăm sonata noastră. Un singur lucru vreau să vă rog, adăugă el, netezind cu mâna paginile partiturii care zăcea pe pupitru, dacă doriţi, puteţi să gândiţi despre mine orice, chiar să mă numiţi egoist — fie şi aşa! Dar să nu-mi spuneţi că sunt om de lume: nu pot suferi porecla asta… *Anch'io sono pittore.*[6] Sunt şi eu artist, deşi unul nu tocmai bun, şi tocmai lucrul

ăsta o să vi-l demonstrez chiar acum. Să începem, deci.

— Să începem, dacă doriţi, se învoi Liza.

Primul adagio fu parcurs destul de bine, deşi Panşin greşi în repetate rânduri. Piesele proprii şi cele studiate le interpreta chiar drăguţ, dar nu prea se pricepea să descifreze o partitură nouă. Din cauza asta, partea a doua a sonatei — un allegro destul de rapid — nu mergea deloc. După douăzeci de măsuri, Panşin, care rămăsese în urmă cu două, nu mai putu să ţină piept şi-şi îndepărtă scaunul râzând.

— Nu, exclamă el, astăzi nu pot să cânt! Bine că nu ne-a auzit Lemm, ar fi leşinat.

Liza se ridică, închise pianul şi se întoarse spre Panşin.

— Şi acum ce facem? întrebă ea.

— Ah, cum vă recunosc în întrebarea asta! Nu puteţi sta deloc cu mâinile încrucişate. Ce să zic, dacă vreţi, haideţi să desenăm până nu se întunecă de tot. S-ar putea ca muza astălaltă — cum Dumnezeu se chema? nu-mi mai aduc aminte… — să-mi fie mai favorabilă. Unde vă e albumul? Mi-amintesc că peisajul meu a rămas neterminat.

Liza trecu în cealaltă cameră după album, în timp ce Panşin, rămas singur, scoase din buzunar o batistă fină şi începu să-şi lustruiască unghiile, privindu-şi cumva pieziş mâinile foarte frumoase şi albe. Pe degetul mare de la mâna stângă purta un inel de aur în formă de spirală. Liza reveni în încăpere. Panşin se aşeză la fereastră şi deschise albumul.

— Aha! exclamă el. Văd că aţi început să reproduceţi peisajul meu — şi încă minunat. Foarte bine! Numai aici — daţi-mi creionul — umbrele nu sunt conturate destul de puternic. Priviţi!

Şi Panşin trasă cu gesturi largi câteva linii lungi. Desena permanent acelaşi peisaj: în primul plan se

aflau nişte pomi mari şi zbârliţi, iar în spate o poiană cu nişte culmi dinţate la orizont.

— În desen, ca şi în viaţă în general, spuse el, înclinându-şi capul când spre dreapta, când spre stânga, uşurinţa şi curajul sunt lucrurile cele mai importante.

Chiar în clipa aceea Lemm intră în încăpere şi, după ce salută cu răceală, vru să se retragă. Dar Panşin aruncă albumul şi creionul cât colo şi se aşeză în calea lui.

— Încotro, scumpe Hristofor Fedorîci? N-aţi vrea să rămâneţi la ceai?

— Mă duc acasă, rosti Lemm cu un glas posomorât, mă doare capul.

— Ei, astea-s mofturi, rămâneţi! O să discutăm despre Shakespeare.

— Mă doare capul, repetă bătrânul.

— Ne-am apucat de sonata lui Beethoven cât aţi lipsit, continuă Panşin surâzând luminos şi apucându-l amabil de mijloc, dar treaba n-a mers strună deloc. Închipuiţi-vă că n-am putut să iau nici măcar două note corect.

— Mai pine aţi cânta din nou romanţa dumneafoastră, ripostă Lemm, îndepărtând mâinile lui Panşin, şi ieşi afară.

Liza alergă în urma lui. Îl ajunse în pridvor.

— Ascultaţi-mă, Hristofor Fedorîci, i se adresă ea în nemţeşte, conducându-l în curte până la poartă prin iarba verde, tunsă scurt, sunt vinovată faţă de dumneavoastră — vă rog să mă iertaţi!

Lemm nu răspunse nimic.

— I-am arătat cantata dumneavoastră lui Vladimir Nikolaici convinsă fiind că o s-o aprecieze şi chiar i-a plăcut foarte mult.

Lemm se opri din mers.

— Nu-i nimic, răspunse el în ruseşte şi adăugă apoi în limba lui maternă: Dar Panşin nu poate să priceapă aşa ceva; cum de nu vedeţi lucrul acesta? E un diletant şi nimic mai mult!

— Sunteţi nedrept cu el, se împotrivi Liza, înţelege totul şi e capabil să facă singur aproape orice.

— Da, totul de mâna a doua, marfă uşoară, muncă făcută la repezeală. Asta îi place lumii şi lui la fel, se mulţumeşte doar cu atâta lucru — bravo lui! Nu mă supăr defel; şi eu şi cantata asta nu suntem decât nişte nătărăi bătrâni; mi-e puţin ruşine, dar nu-i nimic.

— Iertaţi-mă, Hristofor Fedorîci, spuse Liza.

— Nu-i nimic, nu-i nimic, repetă Lemm din nou pe ruseşte, sunteţi o fată bună… dar uite că vine cineva la dumneavoastră. Rămas-bun. Sunteţi o fată tare bună.

Şi Lemm se îndreptă cu pas grăbit spre poarta prin care pătrundea un domn necunoscut, îmbrăcat într-un pardesiu gri şi cu pălărie de pai, cu boruri largi, pe cap. Salutându-l politicos (saluta toate persoanele nou-apărute în oraşul O…, dar întorcea capul dacă întâlnea cunoscuţi pe stradă — îşi stabilise principiul acesta în comportament), Lemm trecu pe lângă el şi dispăru dincolo de gard. Necunoscutul se uită mirat în urma lui şi, privind ţintă spre Liza, se îndreptă direct spre ea.

[6] Sunt şi eu pictor (it.).

VII

— Nu mă recunoaşteţi, spuse nou-venitul, scoţându-şi pălăria, eu însă da, deşi au trecut opt ani de când v-am văzut ultima dată. Eraţi un copil pe atunci. Sunt Lavreţki. Mama dumneavoastră este acasă? Aş putea s-o văd?

— Mama o să fie foarte bucuroasă, răspunse Liza. A aflat de sosirea dumneavoastră.

— Am impresia că vă numiţi Elisaveta? rosti Lavreţki, urcând treptele pridvorului.

— Aşa este.

— Mi-aduc bine aminte de dumneavoastră — aveaţi şi atunci un chip care nu se uită cu uşurinţă. Pe vremuri vă aduceam bomboane.

Liza roşi, gândind în sinea ei: ce om ciudat! Lavreţki se opri o clipă în antreu. Liza intră în salonul de unde răzbăteau glasul şi hohotele de râs ale lui Panşin; le relata Mariei Dimitrievna şi lui Ghedeonovski, care se întorseseră între timp din grădină, cine ştie ce bârfă de prin oraş şi râdea zgomotos de ceea ce povestea el însuşi. Auzind numele lui Lavreţki, Maria Dimitrievna se pierdu de tot cu firea, se îngălbeni la faţă şi-i ieşi în întâmpinare.

— Bună ziua, bună ziua, dragul meu *cousin*[7]! exclamă ea cu un glas tărăgănat şi parcă gâlgâind de lacrimi, ce fericită sunt să te văd!

— Bună ziua, draga mea verişoară, răspunse Lavreţki, strângându-i prietenos mâna întinsă. Cum o mai duceţi?

— Luaţi loc, luaţi loc, dragul meu Feodor Ivanîci. Ah, ce bucuroasă sunt! Permiteţi-mi mai întâi să v-o prezint pe fiica mea Liza…

— M-am prezentat deja singur Lisavetei Mihailovna, o întrerupse Lavreţki.

— *Monsieur* Panşin… Serghei Petrovici Ghedeonovski… Dar luaţi loc odată! Mă uit la dumneavoastră şi pur şi simplu nu-mi vine să-mi cred ochilor. Cum vă mai simţiţi cu sănătatea?

— După cum binevoiţi să vedeţi, înfloresc. Dar şi dumneavoastră, verişoară, să nu vă fie de deochi, n-aţi slăbit deloc în ultimii opt ani.

— Vă daţi seama de câtă vreme nu ne-am mai văzut, rosti visătoare Maria Dimitrievna. De unde veniţi acum? Unde v-aţi lăsat… adică vreau să spun, se grăbi ea să schimbe vorba, vreau să vă întreb dacă aţi venit pentru multă vreme la noi?

— Acum am sosit de la Berlin, răspunse Lavreţki, şi chiar mâine plec la ţară, probabil pentru mai mult timp.

— Veţi locui bineînţeles la Lavriki…

— Nu, nu la Lavriki; am un sătuc la distanţă de vreo douăzeci şi cinci de verste de aici; acolo o să mă duc.

— Acesta e sătucul pe care l-aţi moştenit de la Glafira Petrovna?

— Acesta.

— Vă rog să mă iertaţi, Feodor Ivanîci! Dar aveţi o casă aşa de frumoasă la Lavriki!

Lavreţki încruntă uşor din sprâncene.

— Da… dar şi în sătucul ăsta am un corpuşor de casă; nu-mi trebuie mai mult deocamdată. Locul acesta e cel mai potrivit pentru mine acum.

Maria Dimitrievna se fâstâci aşa de tare, încât se îndreptă de spinare şi îşi desfăcu braţele în lături. Panşin îi sări în ajutor, intrând în conversaţie cu Lavreţki. Maria Dimitrievna se linişti, se lăsă din nou pe spătarul fotoliului şi mai strecură doar, din când în când, câte un cuvinţel; dar în tot timpul ăsta se uită la musafirul ei cu atâta compasiune, oftă atât de semnificativ, clătinând din cap cu tristeţe, încât acesta nu mai putu răbda şi într-un sfârşit o întrebă destul de tăios dacă nu cumva îi era rău.

— Mă simt foarte bine, slavă Domnului, răspunse Maria Dimitrievna. Dar de ce mă întrebaţi?

— Aşa, mi s-a părut că nu sunteţi în apele dumneavoastră.

Maria Dimitrievna îşi luă un aer demn şi uşor ofensat. „Ei, dacă-i aşa, se gândi ea, mie nici că-mi pasă de toate astea; se vede după tine, tăicuţă, că şi ţie ţi-e indiferent; altul în locul tău s-ar fi uscat de supărare, pe când tu te-ai umflat de tot.” Maria Dimitrievna nu făcea fasoane când vorbea în sinea ei; cu glas tare se exprima mult mai elegant.

Într-adevăr, Lavreţki nu aducea deloc cu o victimă a destinului. Chipul lui de rus sadea — cu obrajii roşii, cu fruntea largă şi albă, cu nasul un pic cam gros şi cu buzele mari şi drepte — inspira un aer sănătos de stepă, o forţă robustă şi durabilă. Era un bărbat grozav de bine făcut, iar pe cap părul blond i se încreţea în zulufi ca la un om tânăr. Numai în ochii albaştri şi bulbucaţi, cu privirea un pic cam fixă, se putea observa un soi de îngândurare ori de oboseală, iar vocea lui avea nişte inflexiuni cumva cam monotone.

Între timp, Panşin continua să întreţină conversaţia. Aduse în discuţie fabricarea zahărului şi foloasele ei, în legătură cu care citise nu demult două broşurele franţuzeşti şi începu să relateze calm şi cu modestie conţinutul lor, altminteri fără să amintească nici o vorbuliţă despre ele.

— Dar ăsta e Fedia! — din camera vecină, prin uşa pe jumătate deschisă, răsună deodată vocea Marfei Timofeevna. Chiar aşa, Fedia este! Bătrânica pătrunse sprintenă în salon. Lavreţki nici nu reuşi să se ridice de pe scaun că ea se şi repezi să-l strângă la piept. Ei, ia să te văd, ia să te văd, spuse ea depărtându-se de faţa lui. Vai, dar ce bine arăţi! Ai mai îmbătrânit, dar zău că nu te-ai urâţit nici un pic. Şi de ce-mi săruţi mâinile, sărută-mă pe obraz, dacă nu ţi-e silă de zbârciturile mele. Nu-i aşa că nici n-ai întrebat de mine? O mai fi

trăind oare mătuşica? Şi doar ai venit pe lume în braţele mele, ştrengar ce-mi eşti! Ei, dar n-are nici o importanţă, cum să-ţi mai aminteşti de una ca mine! Bine că ţi-a dat prin minte să vii! Măicuţă, continuă ea adresându-se Mariei Dimitrievna, l-ai cinstit cu ceva?

— Nu-mi trebuie nimic, se grăbi să spună Lavreţki.

— Hai, tăicuţă, bea măcar un ceai. Doamne, Dumnezeule! A venit cine ştie de unde şi nu-i dau nici măcar o ceaşcă de ceai. Liza, du-te şi îngrijeşte-te de asta, dar fuguţa! Mi-amintesc că de mic era tare mâncăcios şi cred că şi acum îi place să mănânce.

— Respectele mele, Marfa Timofeevna, rosti Panşin, apropiindu-se dintr-o latură de bătrânica dezlănţuită şi-i făcu o plecăciune adâncă.

— Iertaţi-mă, domnul meu, nu v-am observat din pricina bucuriei, răspunse Marfa Timofeevna. Ai început să semeni cu drăguţa de maică-ta, îşi urmă ea vorba, întorcându-se din nou spre Lavreţki, numai la nas aduci cu taică-tu, la fel cu al lui a fost şi aşa a şi rămas. Ia zi, ai venit pentru multă vreme la noi?

— Mâine plec, mătuşico.

— Încotro?

— La mine, la Vasilevskoie.

— Mâine, zici?

— Mâine.

— Ei, dacă-i mâine, mâine să fie! Mergi cu Domnul! Tu ştii mai bine ce să faci. Ai grijă numai să vii să-ţi iei rămas-bun. Bătrânica îl bătu uşor pe obraz. Nu mă gândeam c-o să mai ajung să te văd; şi nu fiindcă sunt gata să mor; nu, nu, se prea poate să mai prind vreo zece ani: noi, Pestovii, avem toţi viaţă lungă; răposatul bunică-tu zicea uneori de noi că avem două vieţi; vorba e că numai Dumnezeu ştie cât ai mai fi hoinărit prin străinătate. Ei, dar tot voinic eşti; după cum se vede încă mai ridici zece puduri într-o mână ca pe vremuri. Răposatul

taică-tu, iertat să-mi fie, aşa cârcotaş cum era, a făcut bine că l-a angajat pe elveţianul ăla; îţi mai aminteşti cum vă băteaţi cu pumnii; parcă gimnastică se numea chestia asta, nu-i aşa? Da' ce m-am mai pus pe cotcodăcit; l-am deranjat pe domnul Panşin (niciodată nu-i pronunţa numele cum trebuie, cu accentul pe „a") din discuţie. Dar mai bine să ne ocupăm de ceai; hai, tăicuţă, să-l bem pe terasă; avem o smântână nemaipomenită — nu ca la Londra şi la Parisul tău. Haideţi să mergem, iar tu, Fediuşa, să-mi dai mâna. O, da' ce mână mare ai! Dacă te ţii de ea, n-ai cum să cazi, vezi bine.

Toată lumea se ridică şi trecu pe terasă cu excepţia lui Ghedeonovski, care se retrase pe furiş. Tot timpul conversaţiei pe care Lavreţki o dusese cu stăpâna casei, cu Panşin şi cu Marfa Timofeevna, el şezuse într-un colţişor, clipind atent din ochi şi ţuguindu-şi buzele cu o curiozitate copilărească: acum se grăbea să împrăştie în oraş vestea despre oaspetele cel nou.

Iată ce se întâmpla în aceeaşi zi, la orele unsprezece seara, în casa doamnei Kalitina. La parter, Vladimir Nikolaici îşi lua rămas-bun de la Liza în pragul uşii de la salon şi, fiindcă prinsese un moment potrivit, îi spunea ţinând-o de mână: „Ştiţi cine mă atrage aici; ştiţi de ce vin în casa asta mereu; la ce ar mai fi nevoie de cuvinte când şi aşa totul e limpede." Liza nu-i răspunse nimic şi, fără să zâmbească, privi în jos roşind şi ridicând uşor din sprâncene, dar nu-şi retrase mâna dintr-a lui. Sus, în odaia Marfei Timofeevna, la lumina unei candele aprinsă dinaintea icoanelor vechi şi decolorate, Lavreţki şedea într-un fotoliu cu coatele pe genunchi şi cu obrajii în palme. În picioare, în faţa lui, bătrânica îl mângâia din când în când pe cap, în tăcere. Petrecu aici mai bine de un ceas, după ce-şi luase rămas-bun de la stăpâna casei. Nu-i spusese mai nimic bătrânei şi bunei lui prietene şi nici aceasta nu-i pusese întrebări… La

ce să mai vorbească, despre ce să-l mai iscodească? Şi aşa ea înţelesese tot şi-l compătimea pentru simţirile care-i umpleau inima peste măsură.

[7] Văr (fr.).

VIII

Feodor Ivanovici Lavreţki (trebuie să-i cerem cititorului permisiunea de a întrerupe firul povestirii noastre) se trăgea dintr-un vechi neam de aristocraţi. Strămoşul familiei venise din Prusia în cnezatul lui Vasili cel Orb şi fusese înzestrat cu două sute de deseatine de pământ, în ţinutul Bejeţk. Mulţi dintre urmaşii lui ocupaseră diverse slujbe, serviseră pe lângă fel şi fel de cneji şi de oameni de vază prin voievodate îndepărtate, dar nici unul dintre ei nu reuşise să se ridice peste rangul de stolnic şi să strângă cine ştie ce avere. Cel mai bogat şi mai însemnat Lavreţki fusese Andrei, străbunicul lui Feodor Ivanovici, un om neîndurător şi îndrăzneţ, inteligent şi viclean. Până în zilele noastre nu se stinseseră încă poveştile despre samavolniciile lui, despre firea violentă şi mărinimia-i nesocotită, despre lăcomia lui de nepotolit. Era foarte înalt şi foarte gras. Chipul oacheş şi fără barbă arăta parcă somnoros. Vorbea graseiat; dar cu cât rostea cuvintele mai încet, cu atât cei din jurul lui tremurau mai tare. Îşi găsise şi nevastă potrivită. Ţigancă de neam, avea ochii bulbucaţi, nasul ca de erete, faţa galbenă şi rotundă, era iute la mânie şi răzbunătoare, cu nimic mai prejos decât soţul ei, care mai că n-o sleise de puteri şi căruia nu-i supravieţuise, deşi îi făcuse zile fripte mereu. Piotr, fiul lui Andrei şi bunicul lui Feodor, nu semăna deloc cu tatăl său: era un simplu moşier de la ţară care, fără să fie rău, era destul de aiurit, grosolan, certăreţ şi lasă-mă să te las, totuşi ospitalier şi iubitor de vânătoare cu câini. Trecuse de treizeci de ani când moşteni de la tatăl său două mii de suflete de iobagi excelent ţinuţi în frâu, dar curând el le dădu prea multă libertate, vându o parte din moşie şi răsfăţă peste măsură servitorimea de la curte. Oameni mărunţi

la caracter, cunoscuţi şi necunoscuţi, se adunau venind târâş ca gândacii din toate părţile spre conacul lui spaţios, cald şi neîngrijit; se îndopau cu ce se nimerea, dar pe săturate, se îmbătau criţă şi şterpeleau tot ce se putea, proslăvindu-l şi preamărindu-l pe stăpânul cel blând; iar acesta, dacă nu se afla în toanele lui cele mai bune, îşi gratula şi el oaspeţii făcându-i paraziţi şi nemernici — dar fără ei se plictisea. Nevasta lui Piotr Andreici era o femeie supusă; provenea dintr-o familie din vecini şi se însurase cu ea la porunca şi după alegerea tatălui său; se numea Anna Pavlovna. Nu se amesteca în nimic. Îi primea pe oaspeţi cu dragă inimă şi se ducea şi ea în vizită cu plăcere, deşi pudratul părului, după chiar cuvintele ei, i se părea moarte curată. „Îţi pun pe cap — povestea ea la bătrâneţe — o căciulă ţuguiată de pâslă, îţi piaptănă tot părul în sus, ţi-l ung cu grăsime, ţi-l presară cu făină, îl fixează cu agrafe de fier — şi pe urmă, pas de te mai spală; iar în vizită nu se poate să te duci nepudrată — gazdele s-ar ofensa — un calvar, ce să mai vorbim.” Îi plăcea să se plimbe cu caii la trap. Ar fi jucat cărţi de dimineaţa până seara şi-şi acoperea totdeauna cu mâna câştigul de câteva copeici care i se cuvenea, când soţul ei se apropia de masa de joc. Totuşi îşi lăsase toată zestrea — toţi banii ei — în administrarea iresponsabilă a acestuia. Avusese cu el doi copii: un băiat, Ivan, tatăl lui Feodor, şi o fiică, Glafira.

Ivan nu fusese crescut acasă, ci la prinţesa Kubenskaia, o mătuşă bătrână şi bogată care-l numise moştenitorul ei (fără asta tatăl lui nu l-ar fi dat); mătuşa îl îmbrăcase ca pe o păpuşă, îi angajase fel de fel de profesori, îi pusese în chip de preceptor pe un oarecare *Monsieur* Courtin de Vaucelles, un fost abate francez, discipol al lui Jean-Jacques Rousseau, un şmecher abil şi rafinat, *crema* emigraţiei, după cum spunea ea. La vârsta de aproape şaptezeci de ani prinţesa sfârşise prin

a-l lua de bărbat pe această *cremă*; trecuse pe numele lui toată averea ei şi, câţiva ani mai târziu, fardată, parfumată cu ambră *à la Richelieu*, înconjurată de arapi, de căţei cu picioruşe scurte şi de papagali vorbitori, îşi dădu duhul pe o canapeluţă de mătase cu curburi, stil Ludovic al XV-lea, ţinând în mână o tabacheră emailată lucrată de Petitot; muri însă părăsită de soţ: linguşitorul domn Courtin preferase să se retragă la Paris împreună cu banii ei. Ivan mergea pe douăzeci de ani când lovitura aceasta neaşteptată — vorbim despre căsătoria mătuşii, nu despre moartea ei — se abătu asupra lui; nu mai dori să rămână în casa aceasta în care, dintr-un moştenitor bogat, se transformase dintr-odată într-un parazit; societatea din Petersburg, în mijlocul căreia crescuse, îşi închise porţile dinaintea lui; gândul unei slujbe dificile şi obscure, pornind de la treapta cea mai de jos, îi provoca repulsie (lucrurile se petreceau chiar la începutul domniei împăratului Alexandru); de voie, de nevoie, trebui să se întoarcă la ţară, la tatăl său. Cuibul părintesc îi păru murdar, sărăcăcios şi urât; pustiul şi lâncezeala traiului în acest fund de lume îl jigneau la tot pasul; plictiseala îl rodea; în afara mamei, toţi cei din casă îl priveau cu antipatie. Tatălui nu-i plăceau tabieturile sale de capitală, fracurile, jabourile, cărţile, flautul, felul lui îngrijit de a se prezenta — în care intuia, nu fără motiv, un soi de aversiune faţă de el; una-două se plângea şi cârtea împotriva fiului său. „Nimic nu-i e pe poftă aici, spunea el, la masă face nazuri, nu mănâncă, aerul închis şi mirosul oamenilor îi sunt de nesuportat, vederea beţivanilor îl deranjează, să nu îndrăzneşti să te încaieri în faţa lui, serviciu nu-şi doreşte: cică are sănătatea şubredă; iaca, un răsfăţat! Şi toate astea pentru că nu-l are decât pe Voltaire în cap.” Bătrânul îl antipatiza pe Voltaire în special şi cu atât mai mult pe „bestia” de Diderot, deşi nu citise nici un rând din scrierile lor:

cititul nu era pe gustul lui. Piotr Andreici nu greşea: într-adevăr, şi Voltaire, şi Diderot, dar nu singuri, ci împreună cu Rousseau, Raynal, Helvetius şi mulţi alţii ca aceştia se aflau în capul fiului său, dar numai în cap. Fostul mentor al lui Ivan Petrovici, ex-abate şi enciclopedist, se mulţumise să-i umple mintea învăţăcelului său cu toată înţelepciunea secolului al XVIII-lea, iar acesta umbla de colo-colo plin de ea; filozofia exista în fiinţa lui, dar nu i se amestecase cu sângele, nu-i pătrunsese în suflet ca să se facă simţită în convingerile lui nestrămutate… Dar ar fi fost posibil, cu cincizeci de ani în urmă, să pretinzi convingeri unui tânăr când noi n-am reuşit să le dobândim nici în ziua de azi? Ivan Petrovici îi stânjenea şi pe musafirii din casa tatălui său; aceştia îi provocau un sentiment de dezgust, în timp ce el le inspira teamă; nici cu Glafira, sora lui mai mare cu doisprezece ani, nu se potrivea defel. Glafira asta era o fiinţă ciudată: urâtă, slabă, adusă de spate, cu nişte ochi larg deschişi şi severi, cu buzele subţiri şi strânse, amintea prin chipul, prin vocea, prin mişcările sale grăbite şi neîndemânatice de bunica ei, ţiganca, nevasta lui Andrei. Era tenace şi autoritară şi nici nu voia să audă de căsătorie. Revenirea lui Ivan Petrovici nu-i fusese deloc pe plac; atâta vreme cât prinţesa Kubenskaia îl ţinuse la ea, Glafira spera să primească, în cel mai rău caz, jumătate din averea părintească: şi prin zgârcenie trăgea înspre bunica ei. Peste toate astea îl mai şi invidia pe fratele ei care fusese atât de bine educat, vorbea atât de bine franţuzeşte cu accent parizian, în timp ce ea de-abia ştia să zică *bonjour* şi *comment vous portez-vous?* E adevărat că nici părinţii ei nu pricepeau o iotă în franceză, dar lucrul ăsta n-o făcea să se simtă mai bine. Ivan Petrovici nu mai ştia încotro s-o apuce de tristeţe şi plictiseală; petrecu un an la ţară fără să iasă deloc în lume, dar anul acesta îi păru cât zece. Îşi deschidea sufletul

numai faţă de mama lui. Şedea ceasuri întregi în iatacurile ei cu tavanul scund, ascultând flecăreala lipsită de pretenţii a acestei femei bune şi mâncând dulceaţă după pofta inimii. S-a întâmplat ca printre servitoarele Annei Pavlovna să fie o fată grozav de drăgălaşă, cu nişte ochişori luminoşi şi blajini şi un chip cu trăsături delicate. Se numea Malania şi era tare modestă şi cuminţică. Puse ochii de îndată pe Ivan Petrovici; la rândul lui, se îndrăgosti şi el de ea: îndrăgi umbletul ei sfios, răspunsurile timide, glasul ei dulce şi surâsul liniştit; cu fiecare zi îi părea din ce în ce mai drăguţă. Şi ea se legă de Ivan Petrovici cu toată puterea sufletului ei, aşa cum ştiu s-o facă numai tinerele rusoaice şi i se dărui. Într-un conac boieresc de ţară nici un secret nu se poate păstra timp îndelungat: curând toată lumea află despre legătura tânărului boier cu Malania; vestea ajunse în final şi la Piotr Andreici. Altă dată el n-ar fi dat probabil nici o atenţie unui lucru atât de puţin important; dar acum era furios pe fiul său şi fu încântat de prilejul de a-l face de râs pe fantele-filozof din Petersburg. Se iscă o larmă de ţipete şi de urlete: Malania fu încuiată în cămară, iar Ivan Petrovici fu chemat să se prezinte în faţa părintelui său. Anna Pavlovna veni în fugă şi ea, atrasă de zgomot. Încercă să-şi potolească bărbatul, dar Piotr Andreici nu mai voia să asculte nimic. Se năpustise ca un uliu asupra fiului său imputându-i desfrânarea, lipsa de credinţă, făţărnicia; cu ocazia asta îşi vărsa pe capul lui toată furia pe care o adunase împotriva prinţesei Kubenskaia, copleşindu-l cu cuvinte insultătoare. La început Ivan Petrovici tăcu şi nu se pierdu cu firea, dar când tatălui i se năzări să-l ameninţe cu o pedeapsă ruşinoasă, nu mai putu să suporte. „O să-l scot iarăşi pe tapet pe *bestia* de Diderot, se gândi el, o să-l pun la treabă, staţi să vedeţi ce-o să vă mai minunaţi cu toţii.” Şi cu un glas liniştit şi egal, deşi simţea un tremur interior în toate mădularele, Ivan Petrovici îi comunică tatălui său

că-l dojeneşte în zadar pentru desfrânare, că deşi n-are nici o intenţie să-şi justifice vreo vină, este gata s-o îndrepte, adică s-o ia de nevastă pe Malania, cu atât mai mult cu cât se consideră mai presus de orice prejudecată. Pronunţând aceste cuvinte fiul îşi atinsese fără doar şi poate scopul: îl uimi într-atât pe Piotr Andreici, încât acesta nu fu în stare decât să-şi holbeze ochii şi înlemni pentru o clipă; dar îşi veni în fire la iuţeală şi aşa cum era, într-un cojocel din blană de veveriţă şi cu picioarele goale în papuci, se repezi cu pumnii asupra lui Ivan Petrovici care parcă într-adins în ziua aceea se pieptănase *à la Titus*, îmbrăcase un frac englezesc nou de culoare albastră, cizme cu canaf şi pantaloni eleganţi din piele de elan, strâns mulaţi pe corp. Anna Pavlovna începu să ţipe cât o ţinea gura şi-şi acoperi faţa cu mâinile, în timp ce fiul ei o luă la fugă prin toată casa, ţâşni în curte, se năpusti în grădina de legume, apoi în livadă, din livadă zbură în stradă, şi alergă din răsputeri până când dădu Domnul să nu mai audă în urma lui tropăitul greoi al paşilor tatălui său şi nici strigătele lui puternice şi întretăiate… „Stai, escrocule, zbiera acesta, stai că te blestem!” Ivan Petrovici se ascunse la un gospodar din vecini, în timp ce Piotr Andreici se întoarse acasă vlăguit şi plin de sudoare şi anunţă, abia trăgându-şi suflarea, că-şi dezmoşteneşte fiul şi-l lipseşte de binecuvântare. Porunci să se pună pe foc toate cărţile prosteşti ale acestuia, iar Malania să fie trimisă neîntârziat într-un sat depărtat. S-au găsit nişte oameni cumsecade care i-au dat de urmă lui Ivan Petrovici şi l-au anunţat despre tot ce se petrece. Făcut de ocară şi furios din cale-afară, fiul jură să se răzbune pe tată şi, în aceeaşi noapte, pândi căruţa ţărănească cu care era dusă Malania, o răpi şi fugi cu ea călare până în cel mai apropiat oraş, unde se cununară. Fu ajutat cu bani de un vecin, un fost marinar cu inimă bună care era veşnic beat şi grozav de amator de orice faptă

nobilă, după cum se exprima chiar el. A doua zi, Ivan Petrovici îi scrise lui Piotr Andreici o scrisoare rece şi politicoasă, dar caustică şi plecă în satul în care locuia Dimitri Pestov, vărul lui de-al treilea, împreună cu sora lui, Marfa Timofeevna, cunoscută deja cititorilor. Le povesti totul, îi anunţă că intenţionează să se ducă la Petersburg să-şi facă un rost şi îi rugă să-i adăpostească soţia măcar pentru o vreme. La cuvântul „soţie" vărsă câteva lacrimi amare şi, fără să ţină seama de filozofia şi educaţia dobândite în capitală, se plecă umil ca un mujic sărman la picioarele rudelor sale, ba chiar se lovi cu fruntea de duşumea. Pestovii, oameni buni şi milostivi, se învoiră cu dragă inimă la rugămintea lui; locui la ei trei săptămâni, aşteptând în taină un răspuns de la tatăl său; dar răspunsul nu veni. Nici nu se putea să vină: Piotr Andreici, aflând de nunta fiului, căzuse la pat şi interzisese să se pomenească în faţa lui numele lui Ivan Petrovici. Numai mama, fără ştirea soţului, se împrumută de la protopop şi-i trimise cinci sute de ruble în bancnote şi o iconiţă pentru nevasta lui; se temea să-i scrie, dar porunci unui trimis al ei, un mujic slăbănog care putea să meargă şi şaizeci de verste pe zi, să-i spună lui Ivan Petrovici să nu se amărască prea tare, c-o da bunul Dumnezeu ca lucrurile să se aranjeze şi tatăl să-şi prefacă mânia în bunăvoinţă; că şi ei i-ar fi fost mai pe plac o altă noră, dar că se vede că aşa a fost voia Domnului şi că-i trimite Malaniei Sergheevna binecuvântarea părintească. Mujicul slăbănog primi o rublă, ceru permisiunea să se întâlnească cu noua stăpână cu care era cumătru, îi sărută acesteia mâna şi se duse într-ale sale.

Iar Ivan Petrovici plecă la Petersburg cu inima uşoară. Îl aştepta un viitor necunoscut; poate că îl ameninţa sărăcia, dar se despărţea de viaţa odioasă de la ţară şi, lucrul cel mai important, nu-şi trădase mentorii: pusese cu adevărat în acţiune şi justificase prin fapte ideile lui Rousseau, Diderot şi

La Déclaration des droits de l'homme[8]. Un sentiment al datoriei împlinite, de izbândă şi de mândrie îi umplea sufletul; nici despărţirea de soţie nu-l înspăimânta prea tare; l-ar fi neliniştit mai degrabă obligaţia de a trăi permanent cu ea. Treaba asta fusese pusă la punct, acum se cădea să se apuce de altele. În ciuda aşteptărilor sale, la Petersburg avu noroc: prinţesa Kubenskaia — pe care *monsieur* Courtin apucase s-o părăsească, dar care nu reuşise încă să moară —, ca să-şi dreagă cât de cât vina faţă de nepot, îl recomandă tuturor prietenilor ei şi-i dărui cinci mii de ruble, aproape ultimii ei bănişori, şi un ceas făcut de Lepic cu monograma lui într-o ghirlandă de amoraşi. Nu trecură nici trei luni şi Ivan Petrovici primi o slujbă pe lângă ambasada Rusiei la Londra şi porni pe mare cu cea dintâi corabie englezească (de vapoare pe vremea aceea nici nu se pomenea). Câteva luni mai târziu, primi o scrisoare de la Pestov. Bunul moşier îl felicita pe Ivan Petrovici cu ocazia naşterii fiului său, care se ivise pe lume la 20 august 1807 în satul Pokrovskoe şi primise numele de Feodor, în cinstea sfântului Feodor Stratilat. Malania Sergheevna îi scria şi ea doar câteva rânduri pentru că nu se simţea bine deloc, dar şi aceste puţine cuvinte îl uimiră pe Ivan Petrovici: habar n-avea că Marfa Timofeevna o învăţase carte pe soţia lui. Totuşi nu se lăsă lungă vreme pradă delicioasei emoţii produse de sentimentul patern: o curta pe una dintre faimoasele Phryné sau Laïs din vremea aceea (numele clasice mai erau încă la modă atunci); pacea de la Tilsit tocmai fusese încheiată şi lumea întreagă se grăbea să guste viaţa din plin, totul se rotea într-un vârtej nebun: ochii negri ai unei frumoase sprintene îi suciseră şi lui capul. Bani avea foarte puţini, dar avea noroc la jocul de cărţi, îşi făcea cunoştinţe noi şi participa la toate distracţiile posibile. Într-un cuvânt, corabia lui plutea cu toate pânzele în vânt.

[8] Declarația drepturilor omului (fr.).

IX

Bătrânul Lavreţki nu-i putu ierta mult timp fiului său căsătoria pe care o făcuse; dacă după vreo jumătate de an Ivan Petrovici s-ar fi înfăţişat cu capul plecat şi i s-ar fi aruncat la picioare, poate că l-ar fi iertat, după ce mai întâi l-ar fi certat binişor şi i-ar fi ars vreo două beţe pe spinare, aşa, ca să-l sperie; dar Ivan Petrovici se afla în străinătate şi, pesemne, nu-i păsa defel. „Taci din gură! Nici să nu îndrăzneşti! îi spunea Piotr Andreici soţiei sale, de fiecare dată când aceasta încerca să-l convingă să aibă milă; mucosul ăsta trebuie să se roage în veci pentru mine că nu l-am afurisit. Răposatul taică-meu l-ar fi omorât cu mâinile lui pe nemernicul ăsta şi bine ar fi făcut.” La cuvintele acestea îngrozitoare, Anna Pavlovna nu putea decât să se închine pe furiş. În ceea ce-o privea pe nevasta lui Ivan Petrovici, la început

Piotr Andreici nu voise nici măcar să audă de ea, ba chiar, într-un răspuns la o scrisoare a lui Pestov, în care acesta amintise de nora lui, porunci să i se comunice că n-are, chipurile, ştire că ar avea vreo noră, dar că se simte dator să-l prevină că legile interzic adăpostirea fetelor fugare. Mai târziu se mai muie după ce află de naşterea nepotului, ceru pe ascuns veşti despre sănătatea lehuzei şi-i şi trimise o mică sumă de bani, dar tot ca şi când n-ar fi fost din partea lui. Fedia nu împlinise încă un an, când Anna Pavlovna se îmbolnăvi de o boală foarte grea. Cu puţin timp înainte de a-şi da duhul, când nu se mai putu scula din pat, îi spuse soţului ei de faţă cu duhovnicul, în timp ce lacrimi sfioase îi curgeau din ochii gata să se stingă, că doreşte să se întâlnească cu nora ei ca să-şi ia rămas-bun şi să-şi binecuvânteze nepotul. Plin de amărăciune, bătrânul o linişti şi-şi trimise chiar în clipa aceea caleaşca după noră, numind-o pentru prima dată

Malania Sergheevna. Aceasta sosi împreună cu fiul ei şi cu Marfa Timofeevna, care pentru nimic în lume n-ar fi lăsat-o singură ca să fie călcată în picioare. Mai mult moartă decât vie din pricina spaimei, Malania Sergheevna pătrunse în cabinetul lui Piotr Andreici. În urma ei, dădaca îl aducea pe Fedia. Piotr Andreici o privi fără să scoată vreun cuvânt; ea se apropie de mâna lui şi buzele tremurătoare abia de izbutiră să i se împreuneze pentru un sărut tăcut.

— Ei, bună ziua, boieroaică nou-nouţă, rosti el în sfârşit. Hai să mergem la doamna.

Boierul se ridică şi se aplecă spre Fedia; copilul zâmbi şi-şi întinse mânuţele palide spre el. Asta îl răscoli pe bătrân.

— Of, părăsitule, spuse el, m-ai induplecat în locul lui taică-tu; n-o să te las de izbelişte, puişorule.

De cum intră în dormitorul Annei Pavlovna, Malania Sergheevna căzu în genunchi lângă uşă. Anna Pavlovna o invită să se apropie de patul ei, o îmbrăţişă şi-i binecuvântă fiul; apoi, întorcându-şi către soţul ei chipul secat de boala nemiloasă, vru să înceapă să spună ceva…

— Ştiu, ştiu ce vrei să mă rogi, se grăbi să zică Piotr Andreici, nu te amărî: ea o să rămână la noi şi-o să mă induplec şi de Vania din cauza ei.

Anna Pavlovna prinse cu greu mâna soţului ei şi-şi lipi buzele de ea. În aceeaşi seară, îşi dădu ultima suflare.

Piotr Andreici îşi ţinu promisiunea. Îl înştiinţă pe fiul său că, din cauza dorinţei din urmă a mamei sale şi de dragul copilaşului, îi dă din nou binecuvântarea părintească şi o primeşte pe Malania Sergheevna înapoi în casă. Îi repartiză acesteia două camere la mezanin şi o prezentă celor mai de seamă oaspeţi ai lui: brigadirul[9] cel chior Skurehin şi soţia sa; îi mai dărui şi două fete în casă, precum şi un fecior pentru alte treburi. Marfa Timofeevna îşi luă rămas-bun de la ea:

prinsese pică pe Glafira, într-o singură zi se certase cu aceasta de trei ori.

La început bietei femei îi veni tare greu şi peste mână; dar mai apoi se deprinse cu socrul ei. Se obişnui şi el cu ea, ba chiar o îndrăgi, deşi nu vorbea mai niciodată cu dânsa şi până şi când o dezmierda, în cuvintele lui se simţea un fel de desconsiderare involuntară. Malania Sergheevna îndura cele mai multe necazuri din partea cumnatei sale. Glafira reuşise treptat, încă de când mama ei era în viaţă, să ia în mână toată gospodăria: toată lumea, începând cu tatăl ei, i se supunea; fără voia ei nu s-ar fi dat nici măcar o bucăţică de zahăr; mai bine ar fi murit decât să împartă puterea cu altă gospodină, şi încă ce gospodină! Căsătoria fratelui o înfuriase mai rău decât pe Piotr Andreici: se apucă s-o înveţe minte pe parvenită şi Malania Sergheevna ajunse roaba ei încă din prima zi. Cum s-ar fi putut lupta cu samavolnica, cu îngâmfata Glafira, ea care era atât de smerită, sfioasă şi speriată, iar pe deasupra şi bolnăvicioasă în permanenţă? Nu trecea o zi fără ca Glafira să nu-i pomenească de starea ei de dinainte, sau să n-o laude pentru că nu uita de unde venise. Malania Sergheevna s-ar fi împăcat cu destulă uşurinţă cu aceste laude şi aduceri aminte, oricât de supărătoare erau… dar i-l luaseră pe Fedia: acesta era lucrul care o punea la pământ. Sub pretextul că n-ar fi fost capabilă să se ocupe de educaţia lui, aproape că nu avea voie să se apropie de el; Glafira luase în mâna ei această problemă; copilul intrase cu totul în grija ei. De supărare, Malania Sergheevna începu să-l roage pe Ivan Petrovici în scrisorile ei să vină mai repede înapoi acasă; însuşi Piotr Andreici dorea să-şi vadă feciorul; dar acesta nu făcu decât să scrie, aducându-i tatălui mulţumiri pentru nevastă şi pentru banii trimişi, promise că va veni în curând şi nu veni. În sfârşit, anul 1812 îl chemă înapoi din străinătate. Văzându-se prima dată după şase ani de despărţire, tatăl şi fiul s-au

îmbrăţişat şi n-au mai pomenit nici un cuvânt despre discordia de pe timpuri; în momentul acela nu era cazul de aşa ceva: întreaga Rusie se ridicase împotriva duşmanului. Şi ei amândoi simţeau că prin vinele lor curge sânge rusesc. Piotr Andreici echipă pe socoteala lui un regiment întreg de ostaşi. Dar războiul se termină şi primejdia trecu; Ivan Petrovici începu să se plictisească din nou, să ducă dorul depărtării, al lumii în care crescuse şi în care se simţea acasă. Malania Sergheevna nu putea să-l reţină; însemna prea puţin pentru el. Nici speranţele pe care şi le făcuse nu se împliniră: soţul ei consideră la rândul lui că era mult mai potrivit ca educaţia lui Fedia să-i fie încredinţată Glafirei. Sărmana soţie a lui Ivan Petrovici nu putu să îndure această lovitură şi nici cea de a doua despărţire: se stinse resemnată în câteva zile. În tot cursul vieţii sale, ea nu ştiuse să se împotrivească nimănui, aşa că nu se luptase nici cu suferinţa. Nu mai putea să vorbească, umbrele morţii i se alungeau deja pe faţă, dar trăsăturile ei încă mai exprimau, ca şi odinioară, o nedumerire răbdătoare şi o smerită şi statornică blândeţe; o privi pe Glafira cu aceeaşi supunere mută şi, la fel cum Anna Pavlovna îi sărutase mâna soţului ei pe patul de moarte, tot aşa îşi plecă şi ea buzele pe mâna Glafirei, încredinţându-l tocmai ei pe unicul său fiu. Aşa îşi sfârşi trecerea prin lume această fiinţă paşnică şi blândă, smulsă, Dumnezeu ştie de ce, din pământul ei de baştină şi azvârlită în aceeaşi clipă ca un copăcel rupt cu rădăcinile în soare; se ofilise şi dispăruse fără urmă şi nimeni nu suferise după dânsa. O plânseră pe Malania Sergheevna doar servitoarele ei, ba chiar şi Piotr Andreici. Bătrânul ducea dorul prezenţei ei tăcute. „Rămâi cu bine, iartă-mă, sfioasa mea!” şopti el la biserică, plecându-se pentru ultima oară în faţa ei. Şi izbucni în lacrimi când îi aruncă pe mormânt un pumn de ţărână.

El însuşi nu-i supravieţui mult timp, mai trăi vreo cinci ani. În iarna lui 1819, se stinse în pace la Moscova, unde se dusese împreună cu Glafira şi cu nepotul, şi lăsă cu limbă de moarte să fie îngropat alături de Anna Pavlovna şi de „Malaşa”. Ivan Petrovici se afla atunci la Paris, în sejur de plăcere; îşi dăduse demisia curând după 1815. Aflând de moartea tatălui, hotărî să se întoarcă în Rusia. Se cădea să se gândească la administrarea domeniului, iar Fedia împlinise doisprezece ani, după cum scria Glafira, şi venise timpul să se ocupe serios de educaţia lui.

[9] Grad militar între colonel și general.

X

Ivan Petrovici se întoarse în Rusia filoenglez. Părul tuns scurt, jaboul scrobit, redingota lungă de culoarea mazării, cu o mulţime de guleraşe, un ce tăios şi în acelaşi timp indiferent în modul de a se adresa, pronunţarea cuvintelor printre dinţi, hohotul dogit de râs izbucnit din senin, absenţa zâmbetului, conversaţia pe teme exclusiv politice şi economice, pasiunea pentru *roast-beef*-ul în sânge şi pentru vinul de Porto, totul în fiinţa lui amintea de Marea Britanie, părea că se hrăneşte din spiritul ei. Dar, lucru straniu, transformându-se în filoenglez, Ivan Petrovici devenise în acelaşi timp şi patriot sau cel puţin aşa se supranumea el, deşi cunoştea prost Rusia, nu respecta aproape nici unul din obiceiurile ruseşti şi se şi exprima într-un fel ciudat în limba rusă: în conversaţiile banale discursul său stângaci şi indolent era împestriţat cu galicisme, dar cum se atingea vreo problemă importantă în discuţie, lui Ivan Petrovici îi veneau pe buze expresii de genul acesta: „să manifestăm noi experimente de autosârguinţă”, „aceasta nu concordă cu însăşi natura circumstanţei” şi aşa mai departe. Ivan Petrovici adusese cu sine câteva proiecte în manuscris referitoare la îmbunătăţirea organizării statului; era foarte nemulţumit de tot ce vedea în jurul lui şi, mai ales, absenţa sistemului îi provoca crize de bilă. La întâlnirea cu sora lui, o anunţă de la primele cuvinte că intenţionează să introducă schimbări radicale, că pe viitor la moşia lui totul se va organiza conform unui nou sistem. Glafira Petrovna nu-i răspunse nimic lui Ivan Petrovici, strânse numai din dinţi şi se gândi: „Şi-atunci eu încotro o s-o apuc?” Cu toate acestea, se linişti în scurtă vreme după ce ajunse la ţară împreună cu fratele şi cu nepotul ei. Într-adevăr, în casă se produseră câteva schimbări:

trântorii şi paraziţii fură obiectul unui surghiun neîntârziat; printre ei avură de suferit şi două bătrânici, una oarbă şi cealaltă lovită de paralizie, şi pe lângă ele şi un maior ramolit, rămas din timpul asediului cetăţii Oceakov, care era hrănit doar cu pâine neagră şi cu linte din pricina lăcomiei lui cu adevărat proverbiale. De asemenea se dădu ordin să nu mai fie primiţi musafirii de pe vremuri: pe toţi îi înlocui un vecin îndepărtat, un baron blond şi scrofulos, om foarte bine educat, dar extrem de prost. De la Moscova fură aduse mobile noi; s-au procurat scuipători, clopoţele şi lavoare; micul dejun începu să fie servit altfel; vinurile străine alungară vodcile şi vişinatele; servitorilor li se cusură livrele noi; pe blazonul familiei apăru inscripţia: *in recto virtus*…[10] În esenţă puterea Glafirei nu se diminuă cu nimic: toate plăţile şi cumpărăturile depindeau ca şi mai înainte de ea; un valet adus din străinătate, din Alsacia, încercă să-şi măsoare forţele cu ea, dar îşi pierdu slujba, cu toate că boierul îl proteja. În privinţa gospodăriei şi a administrării moşiilor (Glafira Petrovna îşi băga nasul şi în treburile astea), cu toată intenţia lui Ivan Petrovici, enunţată în mod repetat, de a se insufla un nou suflu în haosul existent, totul rămase ca în trecut, numai dijma crescu pe ici, pe colo, corvoada boierească deveni mai grea, iar mujicilor li se interzise să se adreseze direct lui Ivan Petrovici: patriotul îşi dispreţuia foarte tare concetăţenii. Sistemul îi fu aplicat cu toată vigoarea doar lui Fedia: educaţia lui suferi o „prefacere radicală”, pentru că tatăl său se ocupă exclusiv de el.

[10] În cel drept stă virtutea… (lat.)

XI

Până la întoarcerea lui Ivan Petrovici din străinătate, Fedia se afla, aşa cum s-a mai spus, în grija Glafirei Petrovna. Încă nu împlinise opt ani, când mama lui muri; nu putuse s-o vadă în fiecare zi şi de aceea o iubise din tot sufletul: amintirea despre ea, despre chipul ei palid şi blând, despre privirea ei tristă şi mângâierile sfioase, se întipărise pentru totdeauna în inima lui; realiza, însă, destul de confuz poziţia ei în casă; simţea că între el şi ea exista o piedică pe care mama nu îndrăznea şi nici nu era capabilă s-o distrugă. De tatăl lui, care nu-l alinta niciodată, se sfia; bunicul îl mângâia câteodată pe căpşor şi-i dădea voie să-i sărute mâna, dar îl numea „morocănosul" şi-l considera cam prostuţ. După moartea mamei, mătuşa îl luă definitiv în mâinile ei. Fedia se temea de ea, de ochii limpezi şi pătrunzători, de glasul ei tăios; în faţa mătuşii nici nu îndrăznea să crâcnească; când se mişca uneori un pic pe scaun, ea şuiera pe loc către el: „Încotro? Şezi liniştit." Duminica, după liturghie, i se permitea şi lui să se joace, adică i se dădea o carte groasă şi misterioasă, scrisă de un oarecare Maximovici-Ambodik, cu titlul *Simboluri şi embleme*. Cartea asta adăpostea cam o mie de poze, parte din ele tare enigmatice, cu nişte explicaţii în cinci limbi străine la fel de greu de tălmăcit. Cupidon, cu trupul lui gol şi grăsuţ, juca un rol foarte important în pozele acestea. La una dintre ele, sub titlul *Şofranul şi curcubeul*, se afla următoarea explicaţie: „Puterea acestuia este mai mare"; sub alta care reprezenta *Un bâtlan zburând cu o viorea în cioc* stătea scris „Ţie toate aceste lucruri îţi sunt cunoscute". *Cupidon şi ursul care-şi linge ursuleţul* însemna: „Puţin câte puţin." Fedia privea aceste ilustraţii; îi erau toate

cunoscute până în cele mai mici amănunte; unele dintre ele, mereu aceleaşi, îl puneau pe gânduri şi-i stârneau imaginaţia; de alte distracţii n-avea parte. Când veni vremea să studieze muzica şi limbile străine, Glafira Petrovna o angajă, contra unui salariu meschin, pe o fată bătrână, o suedeză cu ochi de iepure, care vorbea căznit franţuzeşte şi nemţeşte, cânta cu chiu cu vai la pian, dar mai presus de toate ştia să pună castraveţi la murat. Fedia petrecu patru ani încheiaţi în societatea acestei preceptoare, a mătuşii şi a Vasilievnei, o menajeră bătrână. Şedea câteodată într-un colţişor cu *Emblemele* sale un timp parcă fără de sfârşit; în odaia cu tavanul jos mirosea a muşcată, o lumânare de seu ardea cu o flacără palidă, un greiere ţârâia monoton ca şi cum ar fi murit de urât, o pendulă mică ţăcănea grăbit pe perete, un şoarece zgrepţăna şi ronţăia pe furiş undeva în spatele tapetului, iar cele trei fete bătrâne, tăcute ca nişte Parce, mişcau iute din andrele şi umbrele mâinilor lor ba alergau încoace şi încolo, ba tremurau ciudat în penumbră, în timp ce gânduri la fel de ciudate şi de nelămurite roiau în capul băiatului. Nimeni nu l-ar fi considerat pe Fedia un copil interesant: era un pic cam gălbejit la faţă, dar grăsuţ, cu trupul disproporţionat şi stângaci, un mujic adevărat, după cum se exprima Glafira Petrovna; paloarea i-ar fi dispărut imediat dacă ar fi fost lăsat mai des afară la aer. Învăţa destul de bine, deşi trândăvea adesea; nu plângea niciodată; în schimb, la răstimpuri, dădea peste el câte o încăpăţânare sălbatică; în clipa aceea nimeni nu mai putea s-o scoată la capăt cu el. Fedia nu iubea pe nici una dintre fiinţele care se aflau pe lângă el… Vai de cel care nu iubeşte de la o vârstă fragedă!

În starea aceasta l-a găsit Ivan Petrovici şi s-a apucat fără să piardă vremea să-i aplice sistemul lui. „ Înainte de toate, vreau să fac din el un bărbat, *un homme*[11], îi spuse el Glafirei Petrovna, şi nu

numai un bărbat, ci un spartan.” Ivan Petrovici îşi puse în aplicare intenţia pornind de la a-l îmbrăca pe fiul său după moda scoţiană: băiatul de doisprezece ani începu să umble cu pulpele dezgolite şi cu o pană de cocoş la cascheta cochetă: suedeza fu înlocuită de un tânăr elveţian care cunoştea gimnastica la perfecţie; muzica fu alungată pentru totdeauna, deoarece era o ocupaţie nevrednică de un bărbat; ştiinţele naturale, dreptul internaţional, matematica, tâmplăria, după sfaturile lui Jean-Jacques Rousseau, şi heraldica, pentru întreţinerea sentimentelor cavalereşti, iată cu ce trebuia să se ocupe viitorul „bărbat”. Îl trezeau la ora patru dimineaţa, îl puneau imediat să se spele cu apă rece şi îl sileau să alerge în jurul unui stâlp înalt legat de o funie. Mânca o singură dată pe zi, un singur fel de mâncare, călărea, trăgea cu arcul; cu fiecare prilej potrivit îşi antrena, după exemplul părintelui său, fermitatea voinţei şi în fiecare seară consemna într-un caiet special darea de seamă despre ziua care trecuse şi impresiile despre ea, în timp ce Ivan Petrovici, la rândul său, îi nota tot acolo pe franţuzeşte diverse poveţe, numindu-l *mon fils*[12] şi adresându-i-se cu *vous*[13] . Fedia i se adresa tatălui său cu „tu” pe ruseşte, dar nu îndrăznea să se aşeze pe scaun în prezenţa lui. „Sistemul” acesta îl zăpăci pe băiat, sădi confuzie în mintea lui şi îi strivi personalitatea; în schimb, noul fel de viaţă avu un efect binefăcător asupra sănătăţii sale: la început se pricopsi cu nişte răceli, dar se întremă repede şi se făcu un voinic. Tatăl se mândrea cu el şi îl numea în vorbirea lui ciudată: fiu al naturii, opera mea. Când Fedia împlini şaisprezece ani, Ivan Petrovici consideră că e de datoria lui să-i inducă din timp dispreţul faţă de sexul feminin, aşa că tânărul spartan, cu sfiala în suflet, cu primul puf de mustăţi deasupra buzelor, plin de sevă, de putere şi de sânge, se strădui să pară indiferent, rece şi grosolan.

Între timp, vremea trecea şi tot trecea. Ivan Petrovici îşi petrecea mare parte din an la Lavriki (aşa se numea moşia pe care o moştenise de la părinţi), iar iarna se ducea singur la Moscova, se oprea la un han, făcea sârguincios vizite la club, ţinea discursuri şi-şi etala proiectele prin saloane. Mai mult decât oricând, se dădea drept angloman, mizantrop şi om politic. Dar anul 1825 sosi aducând cu sine multă amărăciune. Cunoscuţii apropiaţi şi prietenii lui Ivan Petrovici fură supuşi la grele încercări. Ivan Petrovici se grăbi să plece înapoi la ţară şi se închise în casă. După vreun an, începu deodată să se simtă rău, să-i slăbească puterile şi să decadă; starea sănătăţii lui se schimbase. Liber-cugetătorul începu să meargă la biserică şi să plătească slujbe de mulţumire; europeanul începu să facă băi de abur, să prânzească la ora două, să se pună în pat la nouă seara şi să aţipească în flecăreala bătrânului majordom; omul politic îşi puse pe foc toate planurile şi toată corespondenţa, începu să tremure în faţa guvernatorului şi să-l linguşească pe ispravnic; bărbatul cu voinţa oţelită scâncea şi se văicărea când îi ieşea vreo bubă sau când i se servea o farfurie cu supă rece. Glafira Petrovna luă din nou în stăpânire toată casa. Vătafii, vechilii şi mujicii începură iarăşi să vină la pridvorul din dos, la „zgripţuroaica bătrână” — aşa cum îi ziceau oamenii de casă. Transformarea lui Ivan Petrovici îl impresionă puternic pe fiul său; mergea pe nouăsprezece ani şi începuse să cugete cu mintea lui şi să se elibereze de sub mâna care îl strivea. El observase şi înainte lipsa de concordanţă dintre cuvintele şi faptele tatălui său, dintre măreţele teorii liberale şi despotismul lui meschin şi lipsit de sensibilitate; dar nu se aşteptase la o cotitură atât de brutală. Egoistul învechit în rele îşi arătă dintr-odată întreaga lui faţă. Tânărul Lavreţki se pregătea să plece la Moscova ca să intre la universitate, când o nouă nenorocire neaşteptată

căzu pe capul lui Ivan Petrovici: orbi şi asta într-o singură zi, fără nădejde de vindecare.

Neavând încredere în iscusinţa medicilor ruşi, el începu să facă demersuri pentru permisiunea de a pleca peste graniţă. Fu refuzat. În această situaţie, el îl luă pe Fedia cu dânsul şi trei ani încheiaţi cutreieră Rusia de la un doctor la altul, călătorind necontenit dintr-un oraş într-altul şi aducându-şi la disperare fiul, pe doctori şi pe servitori datorită nerăbdării şi şovăielilor sale. Când se întoarse la Lavriki era o cârpă de-a dreptul, un copil plângăcios şi răzgâiat. Veniră zile grele. Toţi avură de pătimit. Ivan Petrovici se liniştea doar când prânzea: nu mâncase niciodată atât de mult şi cu atâta lăcomie; în tot restul timpului n-avea linişte şi nu-i lăsa nici pe ceilalţi în pace. Se ruga, se plângea împotriva sorţii, se ocăra pe sine, ocăra politica şi propriile lui sisteme, înjura toate lucrurile pe care le lăudase pe vremuri şi cu care se fălise, adică tot ceea ce-i impusese fiului său drept model; afirma că nu mai crede în nimic şi după aceea se avânta din nou în rugăciuni; nu suporta nici un minut de singurătate şi le cerea tuturor celor din casă să stea în permanenţă, zi şi noapte, lângă jilţul lui şi să-l distreze cu povestiri pe care una-două le întrerupea cu exclamaţii de genul acesta: „Minţiţi cu toţii — spuneţi numai tâmpenii!”

O păţea mai ales Glafira Petrovna; el nu se putea descurca fără ea, categoric — iar ea îndeplinea până la capăt toate capriciile bolnavului, deşi uneori amâna să-i răspundă pe loc, pentru ca nu cumva sunetul glasului să-i trădeze răutatea care o sufoca. O mai duse aşa scârţâit încă doi ani şi muri în primele zile ale lui mai. Fusese dus în balcon, la soare. „Glaşa, Glaşa! Adu-mi supica, supica, nu-nţelegi, proastă bătr…”, putu să mai bâiguie limba lui înţepenită şi amuţi pentru totdeauna fără să izbutească să ajungă la capătul ultimului cuvânt. Glafira Petrovna care

tocmai apucase ceaşca de supă din mâinile majordomului, se opri, îl privi pe fratele ei drept în ochi şi-şi făcu încet o cruce mare, după care se îndepărtă în tăcere; fiul, care se afla de faţă, nu scoase nici el nici un cuvânt, se rezemă de balustrada balconului şi privi vreme îndelungată în grădina înverzită şi plină de miresme, strălucind toată sub razele aurii ale soarelui de primăvară. Avea douăzeci şi trei de ani; ce îngrozitor de repede şi pe nesimţite trecuseră anii ăştia!… Viaţa i se deschidea înainte.

[11] Un bărbat (fr.).

[12] Fiul meu (fr.).

[13] Dumneavoastră (fr.).

XII

După ce îşi înmormântă tatăl şi încredinţă administrarea moşiei şi supravegherea vechililor tot Glafirei Petrovna, tânărul Lavreţki plecă la Moscova. Un sentiment întunecat, dar puternic îl atrăgea în direcţia aceea. Era conştient de neajunsurile educaţiei lui şi intenţiona să recupereze pe cât posibil ceea ce lăsase să-i scape. În ultimii cinci ani, citise mult şi văzuse câte ceva; mintea lui măcinase o mulţime de idei: orice profesor l-ar fi invidiat pentru câteva din cunoştinţele lui, dar în acelaşi timp habar n-avea de o sumedenie de lucruri pe care orice licean le ştia de o grămadă de vreme. Lavreţki îşi dădea seama că nu era independent; în sinea lui se simţea un om ciudat. Anglofilul îi jucase o farsă proastă fiului său; educaţia lui fantezistă îşi arăta roadele. Ani îndelungaţi i se supusese tatălui în mod inconştient; când, în sfârşit, pricepuse cu cine avea de-a face, faptul era deja împlinit, deprinderile se înrădăcinaseră. Lavreţki nu ştia să lege prietenii cu alţi oameni: în cei douăzeci şi trei de ani de când se născuse, încă nu îndrăznise să privească în ochi nici o femeie, deşi în inima lui sfioasă sălăşluia o năvalnică dorinţă de dragoste. Cu mintea lui strălucitoare şi sănătoasă, însă puţin cam greoaie, cu înclinaţia către încăpăţânare, visare şi lene ar fi fost nimerit să pătrundă în vâltoarea vieţii încă de timpuriu, dar fusese menţinut într-o izolare artificială… Şi iată că cercul vrăjit se rupsese, dar el continua să rămână pe loc, ferecat şi chircit în sine însuşi. Era ridicol ca la vârsta lui să mai poarte uniforma studenţească; el însă nu se temea de ironii: educaţia spartană pe care o primise îi prinsese bine măcar şi pentru faptul că sădise în el dispreţul pentru bârfele lumii, aşa c-o îmbrăcă fără urmă de sfială. Se înscrise la facultatea de

fizică-matematică. Sănătos, cu obrajii rumeni, cu barba deja crescută şi foarte taciturn, producea o impresie de bizarerie asupra camarazilor lui; aceştia n-ar fi bănuit că bărbatul sever care venea regulat la cursuri într-o sanie mare ţărănească, trasă de doi cai, ascundea în sufletul lui un copil. Le părea tuturor un fel de pedant enigmatic, n-aveau nevoie de el şi nu-l căutau, iar el îi ocolea. În cursul primilor doi ani petrecuţi la universitate, Lavreţki se apropie doar de un singur student de la care lua lecţii de limba latină. Studentul acesta, Mihalevici pe numele lui, un entuziast şi un poet, îl îndrăgi sincer şi, absolut din întâmplare, se făcu vinovat de o mare schimbare în soarta prietenului său.

La un moment dat, la teatru (Mocealov se afla atunci în culmea gloriei şi Lavreţki nu scăpa nici o reprezentaţie), văzu o fată în loja de la primul balcon şi — deşi nici o femeie nu trecea pe dinaintea ursuzei lui figuri fără să-l facă să-şi piardă cumpătul — de data asta, mai mult ca niciodată, inima îi bătu să-i spargă pieptul. Fata şedea nemişcată cu coatele sprijinite de catifeaua lojii; o viaţă tânără şi plină de sensibilitate strălucea în fiecare trăsătură a chipului ei smead, rotund şi drăgălaş; ochii minunaţi şi dulci care priveau atent pe sub genele fine, zâmbetul fugar care i se ivea pe buzele expresive, însuşi felul în care îşi ţinea capul, gâtul şi mâinile trădau un spirit distins. Era încântător îmbrăcată. Alături de ea şedea o femeie de vreo patruzeci şi cinci de ani, cu faţa gălbejită şi plină de riduri, decoltată, cu o tocă neagră pe cap şi cu un zâmbet slab pe chipul absent şi totodată încordat de griji. În fundul lojii se zărea un bărbat în vârstă într-o redingotă largă şi cravată legată foarte sus. Avea un aer impozant şi în acelaşi timp umil, un fel de neîncredere slugarnică în ochii mici, purta mustăţile cănite şi favoriţii vopsiţi, fruntea îi era mare, cu o expresie de om limitat, şi obrajii scofâlciţi. După toate

semnalmentele părea un general în retragere. Lavreţki nu mai fu în stare să-şi dezlipească privirea de la fata care-l impresionase atât de puternic; deodată uşa lojii se deschise şi înăuntru pătrunse Mihalevici. Apariţia acestui om, aproape unicul lui cunoscut din întreaga Moscovă, în societatea singurei fete care-i absorbise toată atenţia îi păru stranie lui Lavreţki şi plină de semnificaţie. Continuă să privească în lojă şi observă că toate persoanele care se aflau acolo i se adresau lui Mihalevici ca unui vechi prieten. Spectacolul de pe scenă încetă să-l mai preocupe pe Lavreţki; Mocealov însuşi nu-i mai produse impresia obişnuită, deşi în seara aceea era „în mare formă”. La un pasaj plin de pasiune, Lavreţki se uită fără voie spre frumoasa lui: era cu toată fiinţa ei aplecată înainte şi obrajii îi ardeau; sub influenţa privirii lui stăruitoare, ochii ei îndreptaţi spre scenă se întoarseră încet şi se opriră asupra lui… Visă toată noaptea la ochii aceştia. Zăgazul artificial se rupsese în sfârşit: tremura şi în acelaşi timp toată fiinţa lui era în flăcări. Chiar a doua zi se duse la Mihalevici. Află de la acesta că frumoasa se numea Varvara Pavlovna Korobina; că bătrânul şi bătrâna care şedeau cu ea în lojă erau tatăl şi mama ei şi că el, Mihalevici, îi cunoscuse cu un an în urmă, în timpul şederii lui în împrejurimile Moscovei, la contele N., în calitate de meditator. Entuziastul tânăr se referi la Varvara Pavlovna aducându-i cele mai mari elogii. „Frate, exclamă el cu muzicalitatea impetuoasă proprie glasului său, fata asta este o făptură minunată, genială, e o artistă în adevăratul sens al cuvântului şi pe deasupra mai este şi extraordinar de bună.” Remarcând din iscodelile lui Lavreţki ce impresie produsese asupra acestuia Varvara Pavlovna, Mihalevici îi propuse cu de la sine putere să le facă prezentările şi adăugă că el este în relaţii foarte bune cu familia ei; îi mai spuse că generalul nu e arogant defel şi că mama este proastă cu carul.

Lavreţki se înroşi la faţă, bâigui ceva de neînţeles şi dădu bir cu fugiţii. Se luptă cinci zile încheiate cu timiditatea, dar în cea de a şasea zi tânărul spartan îmbrăcă o uniformă nou-nouţă şi se lăsă în voia lui Mihalevici, care, fiind un obişnuit al casei, se limită la a-şi pieptăna doar părul. Amândoi se îndreptară spre Korobini.

XIII

Pavel Petrovici Korobin, tatăl Varvarei Pavlovna, general-maior în retragere, îşi petrecuse toată viaţa în serviciu la Petersburg; în tinereţe, avusese reputaţia de dansator priceput şi bun combatant. Din pricina sărăciei, servise ca aghiotant pe lângă doi-trei generali lipsiţi de importanţă, se însurase cu fiica unuia dintre ei, primind o dotă de douăzeci şi cinci de mii de ruble, se pătrunsese cu de-amănuntul de filozofia exerciţiilor militare şi a trecerilor în revistă, muncise din greu şi în silă şi, în final, după vreo douăzeci de anişori, dobândise rangul de general şi primise comanda unui regiment. În punctul acesta ar fi fost momentul să se odihnească şi să-şi consolideze încetul cu încetul bunăstarea; aşa se socotise şi el, numai că-şi condusese afacerile niţeluş cam imprudent; inventase o metodă nouă de a pune în circulaţie banii statului, sistemul se dovedise minunat, dar autorul lui se lăcomise într-un moment nepotrivit: a fost dat pe faţă; de aici i s-a tras o istorie mai mult decât neplăcută — de-a dreptul dezgustătoare… Cum-necum generalul scăpase din buclucul ăsta, dar cariera lui se încheiase: a fost sfătuit să-şi dea demisia. Se mai învârtise vreo doi ani prin Petersburg în speranţa că ar fi putut să dea peste el o slujbuliţă călduţă la stat; dar aceasta nu ieşi la iveală; fata fu nevoită să părăsească pensionul, cheltuielile crescură cu fiecare zi… Întărindu-şi inima, generalul se hotărî să se mute la Moscova, unde viaţa era mai ieftină. Închirie pe strada Staraia Koniuşennaia o casă micuţă şi joasă cu un blazon de un stânjen pe acoperiş şi îşi începu traiul de general moscovit în retragere, care cheltuia două mii şapte sute cincizeci de ruble pe an. Moscova e un oraş primitor, bucuros să primească

pe oricine îi calcă pragul şi cu atât mai mult pe generali; silueta greoaie, dar nu lipsită de ţinută militară a lui Pavel Petrovici, începu să se ivească foarte curând în cele mai bune saloane moscovite. Ceafa lui dezgolită, cu şuviţe de păr vopsit şi cu panglica pătată cu grăsime a Ordinului Sfânta Anna peste cravata de culoare neagră ca pana corbului, deveni bine cunoscută tinerilor palizi şi dezabuzaţi care în timpul dansului rătăceau prin jurul meselor de joc. Pavel Petrovici ştia să se respecte în societate; vorbea puţin, dar, după obiceiul vechi, cam pe nas, desigur, nu cu persoanele cu grade mai înalte; participa la jocul de cărţi cu prudenţă, acasă mânca ponderat, iar în vizită cât şase. Despre soţia lui aproape că nu se poate spune mare lucru: se numea Kaliopa Karlovna; ochiul stâng îi lăcrima, motiv pentru care Kaliopa Karlovna (care, în treacăt fie zis, era de origine germană) se considera o femeie sensibilă; se temea veşnic de ceva, arăta ca şi cum ar fi fost mereu flămândă şi purta rochii strâmte de catifea, tocă şi brăţări fără luciu şi goale pe dinăuntru. Varvara Pavlovna, singura fiică a lui Pavel Petrovici şi a Kaliopei Karlovna, tocmai intrase în al şaptesprezecelea an de viaţă când părăsise pensionul X, unde fusese considerată, dacă nu cea mai frumoasă, în schimb cu siguranţă cea mai deşteaptă şi mai talentată la muzică şi unde primise diplomă de onoare; încă nu împlinise nouăsprezece ani când Lavreţki o văzu pentru prima oară.

XIV

Spartanului i se tăiară picioarele când Mihalevici îl conduse în salonul destul de prost dereticat al Korobinilor şi îl prezentă gazdelor. Dar sentimentul de sfială care-l copleşise dispăru imediat: în cazul generalului, bunătatea înnăscută a ruşilor se manifesta exagerat printr-un soi de amabilitate specială proprie tuturor oamenilor niţeluş cam mânjiţi; generăleasa o şterse pe nevăzute din salon destul de curând; în ceea ce o privea pe Varvara Pavlovna, aceasta era atât de liniştită, atât de sigură de sine şi de blândă, încât toţi cei aflaţi în prezenţa ei se simţeau pe loc ca acasă; pe deasupra, din toată fiinţa ei seducătoare, din ochii zâmbitori, din umerii înclinaţi cu nevinovăţie şi mâinile de un trandafiriu palid, din umbletul uşor şi, în acelaşi timp, parcă obosit, din însuşi sunetul glasului ei dulce şi tărăgănat, adia un farmec insinuant şi abia perceptibil ca mireasma unui parfum, o voluptate delicată, încă timidă deocamdată, un ce greu de descris în cuvinte, care stârnea bărbaţilor un fel de tulburare, bineînţeles, fără nici o legătură cu sfiiciunea. Lavreţki aduse vorba despre teatru şi anume despre reprezentaţia din ajun; Varvara Pavlovna începu imediat să discute despre Mocealov şi nu se mărgini numai la nişte exclamaţii însoţite de suspine, ci făcu câteva observaţii feminine corecte şi pătrunzătoare despre jocul lui. Mihalevici introduse muzica în conversaţie; ea se aşeză la pian fără să facă mofturi şi interpretă cu limpezime câteva mazurci de Chopin, care erau tocmai atunci la modă. Sosi ora mesei; Lavreţki vru să se retragă, dar fu reţinut; la masă, generalul îl servi cu un Lafitte foarte bun (pentru vinul acesta, lacheul generalului se repezise cu o birjă până la Depret). Lavreţki se întoarse seara târziu acasă şi,

încremenit parcă de-o vrajă, şezu vreme îndelungată acoperindu-şi ochii cu mâna, fără să se dezbrace. I se părea că de-abia acum înţelegea pentru ce merită să trăieşti. Toate proiectele şi intenţiile lui, toate aceste fleacuri şi deşertăciuni, dispărură dintr-odată; sufletul i se topi într-o singură simţire, într-o singură dorinţă: să fie fericit, să se bucure de iubire, de dulcea iubire de femeie. Din ziua aceea, începu să meargă adesea la Korobini. După o jumătate de an îi făcu Varvarei Pavlovna declaraţia de dragoste şi îi ceru mâna. Cererea îi fu acceptată; generalul îl întrebase pe Mihalevici de mult timp, dacă nu chiar în ajunul vizitei lui Lavreţki, câte suflete de mujici poseda acesta; Varvara Pavlovna însăşi, care tot timpul cât Lavreţki îi făcuse curte, ba şi în momentul mărturisirii, îşi păstrase calmul şi seninătatea ei sufletească obişnuită, ştia şi ea foarte bine că logodnicul ei e bogat; cât despre Kaliopa Karlovna, aceasta se gândi: „*Meine Tochter macht eine schöne Partie*”[14], şi-şi cumpără o tocă nouă.

[14] Fata mea face o partidă bună (germ.).

XV

Prin urmare propunerea îi fusese primită, dar cu câteva condiţii. În primul rând, Lavreţki trebuia să părăsească universitatea neîntârziat: cine s-ar fi căsătorit cu un student şi ce idee ciudată mai era şi asta ca un moşier, un om bogat, să mai ia lecţii la douăzeci şi şase de ani ca un şcolar? În al doilea rând, Varvara Pavlovna luase asupra ei sarcina să comande şi să cumpere trusoul, ba chiar şi să aleagă darurile din partea ginerelui. Avea bun-gust şi simţ practic din belşug şi o mare dragoste pentru confort, pe care şi-l procura cu multă ştiinţă. Această pricepere îl uimi în mod special pe Lavreţki când, imediat după nuntă, se îndreptă spre Lavriki, împreună cu soţia lui, în cupeul comod pe care aceasta îl cumpărase. Cât de bine fusese chibzuit, ghicit şi prevăzut de Varvara Pavlovna tot ceea ce-l înconjura! Ce încântătoare truse de voiaj se iviseră la îndemână prin diferite colţişoare, ce casete admirabile cu obiecte de toaletă şi ce servicii de cafea! Şi cât de drăgălaş pregătea Varvara Pavlovna cafeaua de dimineaţă cu mâna ei! De fapt, lui Lavreţki nici nu-i stătea capul atunci la observaţii: era în culmea fericirii, se îmbăta de ea, şi i se dăruia ca un copil… Acest tânăr Alceste era la fel de inocent ca un prunc. Nu degeaba adia atâta graţie din toată făptura tinerei lui soţii; nu degeaba fiinţa ei făgăduia simţurilor lui o bogăţie tainică de desfătări nemaiîntâlnite pe care ea le stăvilea mai degrabă, decât să le descătuşeze. Sosind la Lavriki chiar în toiul verii, Varvara Pavlovna găsi casa întunecoasă şi murdară, iar servitorii ridicoli şi demodaţi, dar nu consideră necesar nici măcar să-i facă vreo aluzie soţului ei în legătură cu aceasta. Dacă şi-ar fi propus să se stabilească la Lavriki, ar fi schimbat totul acolo, începând bineînţeles cu casa: dar nu-i

trecea nici o clipă prin minte să rămână în această fundătură uitată din stepă; trăia aici ca într-un cort, suportând cu blândeţe toate inconvenientele şi glumind cu haz pe seama lor. Marfa Timofeevna veni să-şi vadă copilul de suflet: îi păru foarte simpatică Varvarei Pavlovna, dar aceasta nu-i fu deloc pe plac bătrânei. Nici cu Glafira Petrovna nu se împăcă noua stăpână; ea ar fi lăsat-o în plata Domnului, dar bătrânului Korobin îi veni cheful să-şi vâre nasul în treburile ginerelui: nu-i nici o ruşine, spunea el, ca un general să administreze moşia unei rude atât de apropiate. Trebuie să presupunem că pentru Pavel Petrovici n-ar fi fost de dispreţuit nici să se ocupe de averea unui om cu totul străin de el. Varvara Pavlovna îşi conduse atacul într-un mod foarte iscusit: fără să se impună, scufundată după toate aparenţele în fericirea netulburată a lunilor de miere, în viaţa paşnică de ţară, în muzică şi în lectură, o împinse puţin câte puţin pe Glafira până la momentul în care, într-o dimineaţă, ea dădu buzna ca turbată în cabinetul lui Lavreţki şi, aruncându-i legătura cu chei pe masă, îl anunţă că nu mai are putere să se îngrijească de gospodărie şi că nu mai doreşte să rămână la ţară. Pregătit în chipul cuvenit, Lavreţki se învoi pe loc cu plecarea ei. Glafira Petrovna nu se aşteptase la asta. „Bine, zise ea şi privirea i se întunecă, văd că sunt de prisos aici! Ştiu cine mă izgoneşte din cuibul meu părintesc. Dar să ţii minte cuvintele mele, nepoate: nici tu n-ai să-ţi faci cuib nicăieri, o să pribegeşti câtu-i veacul. Asta e moştenirea mea pentru tine.” În aceeaşi zi, ea plecă în sătucul ei, iar o săptămână mai târziu sosi generalul Korobin şi, cu o melancolie plăcută în priviri şi în mişcări, preluă administrarea întregii moşii în mâinile lui.

În luna septembrie, Varvara Pavlovna îşi duse soţul la Petersburg. Petrecu acolo două ierni (vara se stabileau la Ţarskoie Selo), într-o locuinţă minunată, luminoasă şi elegant mobilată; legară o

mulţime de cunoştinţe în cercurile mijlocii ale societăţii, ba chiar şi în cele mai înalte, ieşiră în lume şi primiră de multe ori şi organizară cele mai încântătoare serate cu muzică şi cu dans. Oaspeţii erau atraşi de Varvara Pavlovna ca fluturii de flacăra focului. Lui Feodor Ivanîci nu prea îi era pe plac viaţa asta împrăştiată. Soţia îl sfătui să-şi găsească o slujbă; el însă, după vechiul obicei al tatălui său şi în conformitate cu propriile lui concepţii, nu acceptă lucrul acesta, dar, de hatârul Varvarei Pavlovna, rămase la Petersburg. De altfel, se dumiri în scurt timp că nu degeaba avea cel mai liniştit şi mai confortabil cabinet din Petersburg şi că nimeni nu-l împiedica să se izoleze, iar grijulia lui nevastă era chiar gata să-l ajute s-o facă. Din momentul acesta, toate lucrurile merseră ca pe roate. Se apucă din nou să-şi completeze educaţia, care după părerea lui era neterminată, începu iar să citească, ba chiar să studieze limba engleză. Era ciudat să-i vezi silueta puternică şi spătoasă aplecată întruna asupra mesei de scris şi chipul bărbos, rotund şi rumen, ascuns pe jumătate în paginile unui dicţionar sau ale unui caiet. Îşi petrecea fiecare dimineaţă lucrând, la prânz mânca excelent (Varvara Pavlovna era o gospodină excepţională), iar seara pătrundea în lumea parfumată, luminoasă şi fermecătoare, populată de chipuri tinere şi vesele, al cărei punct central era aceeaşi harnică gospodină, soţia lui. Ea îi făcu bucuria de a-i naşte un copil, dar bietul băieţel trăi foarte puţin; se prăpădi în primăvară, iar vara, după sfatul medicilor, Lavreţki îşi duse nevasta în străinătate, la băi. Destinderea asta îi era necesară după o asemenea nenorocire, dar şi sănătatea ei avea nevoie de o climă mai caldă. Îşi petrecură vara şi toamna în Germania şi în Elveţia, iar pentru iarnă, aşa cum era de aşteptat, plecară la Paris. Aici, Varvara Pavlovna înflori ca un trandafir şi-şi înjghebă, la fel de iute şi cu tot atâta îndemânare ca şi la Petersburg, un cuibuşor. Găsi o locuinţă

foarte drăguţă pe una dintre străzile liniştite, dar la modă, ale Parisului; îi comandă soţului un halat de casă, aşa cum nu mai avusese el până atunci, angajă o servitoare elegantă, o bucătăreasă excepţională şi un lacheu dezgheţat; achiziţionă o trăsură admirabilă şi o pianină adorabilă. Nu trecu nici o săptămână şi ea umbla pe stradă purtându-şi şalul, deschizându-şi umbreluţa şi trăgându-şi mănuşile pe mâini la fel de bine ca o pariziancă pursânge. Îşi făcu rost foarte repede şi de cunoscuţi. La început o vizitau numai ruşii, dar mai apoi începură să-şi facă apariţia şi francezii, nişte celibatari teribil de amabili şi de politicoşi, cu maniere minunate şi cu nume melodioase; toţi vorbeau mult şi repede, salutau cu dezinvoltură şi-şi mijeau ochii într-un mod plăcut; dinţii albi le străluceau tuturor între buzele trandafirii, şi ce frumos ştiau să zâmbească! Fiecare îşi aducea şi prietenii cu el şi astfel, *la belle madame de Lavretzki*[15] deveni cunoscută în scurt timp de la *Chaussée d'Antin* până la *Rue de Lille*. Pe vremea aceea (acţiunea se petrecea în anul 1836), neamul foiletoniştilor şi al cronicarilor mondeni încă nu reuşise să se înmulţească şi să mişune peste tot ca furnicile într-un muşuroi răscolit, aşa cum o fac acum; dar chiar şi atunci în salonul Varvarei Pavlovna se ivise un oarecare *monsieur* Jules, un domn cu o reputaţie scandaloasă, neplăcut la înfăţişare, impertinent şi lipsit de caracter ca toţi duelgiii şi oamenii rataţi. Varvara Pavlovna îl socotea pe acest *monsieur* Jules teribil de respingător, dar îl primea totuşi în casă pentru că scria uneori în nişte gazete şi amintea necontenit de ea, numind-o când *madame L…tzki*, când *madame de* ***, *cette grande dame russe si distinguée, qui demeure rue de P…*[16]; el povestea întregii lumi, adică celor câteva sute de abonaţi care n-aveau nici o treabă cu *madame L…tzki*, cât de drăgălaşă şi de amabilă este această doamnă, o adevărată franţuzoaică prin spirit (*une vraie*

française par l'esprit) — o laudă mai mare la francezi nici că există —, ce muziciană nemaipomenită este şi ce frumos valsează (într-adevăr, Varvara Pavlovna valsa atât de frumos, încât trăgea după poalele rochiei sale, zburând uşoară, toate inimile)… într-un cuvânt, dădea zvon în ţară despre ea, iar ăsta e un lucru plăcut, orice aţi vrea să spuneţi. Domnişoara Mars pe atunci tocmai părăsise scena, iar domnişoara Rachèle încă nu apăruse; cu toate acestea, Varvara Pavlovna vizita teatrele sârguincios. Era încântată de muzica italiană şi râdea de epava de Odry, căsca plină de cuviinţă la Comedia Franceză şi lăcrima când o vedea pe *madame* Dorval jucând în vreo melodramă ultraromantică; şi ceea ce-i mai important, Liszt cântase de două ori în casa ei şi fusese atât de drăguţ, atât de lipsit de pretenţii — ce mai, o încântare! Iarna se scurse în aceste desfătări şi, spre sfârşitul ei, Varvara Pavlovna fu prezentată şi la curtea regală. Cât despre Feodor Ivanîci, el nu se plictisea, deşi viaţa îi apăsa uneori greu pe umeri — îi apăsa greu pentru că era grozav de uşuratică. Citea ziarele, audia cursuri la Sorbona şi la *Collège de France*, asista la dezbaterile din parlament şi începuse să traducă o lucrare ştiinţifică vestită despre irigaţii. „Nu-mi pierd timpul de pomană, se gândea el, toate astea sunt folositoare; dar iarna viitoare trebuie să mă întorc negreşit în Rusia şi să mă apuc de treabă." Greu de spus cu claritate ce anume considera el că înseamnă această treabă şi numai Dumnezeu mai ştia dacă ar fi reuşit să se întoarcă în Rusia iarna viitoare; deocamdată pleca împreună cu soţia la Baden-Baden… O întâmplare neaşteptată îi nărui însă toate planurile.

[15] Frumoasa doamnă Lavreţki (fr.).

[16] Această mare şi distinsă doamnă din Rusia care locuieşte pe strada P… (fr.)

XVI

Intrând la un moment dat în budoarul Varvarei Pavlovna, în lipsa acesteia, Lavreţki văzu pe podea o hârtiuţă mică împăturită cu grijă. O ridică maşinal de pe jos, o deschise la fel de maşinal şi citi următoarele cuvinte scrise pe franţuzeşte:

„Betsy, îngerul meu drag! (Nu mă pot hotărî deloc să mă

adresez ţie cu numele de Barbe sau de Varvara.) Te-am aşteptat zadarnic la colţ, pe bulevard; vino mâine pe la unu şi jumătate în apartamenţelul nostru. Rotofeiul tău cel bun (*ton gros bonhomme de mari*) se îngroapă de obicei la ora asta în cărţile lui; o să fredonăm din nou cântecelul acela pe care m-ai învăţat să-l cânt după versurile poetului vostru Puşkin (*de votre poète Pouskine*): „Soţ bătrân, soţ cumplit!” Îţi sărut de o mie de ori mânuşiţele şi picioruşele. Te aştept, Ernest.”

Lavreţki nu pricepu dintr-odată ceea ce citise; citi deci a doua oară şi capul începu să i se învârtească, iar podeaua îi fugi de sub picioare ca puntea unei corăbii în timpul balansului. Scoase un strigăt, se sufocă şi începu să plângă în acelaşi timp.

Îşi ieşise din minţi. Crezuse în soţia lui atât de orbeşte; posibilitatea de a fi înşelat, de a fi trădat nu-i trecuse niciodată prin gând. Acest Ernest, amantul soţiei sale — un tânăr blond şi drăguţ de douăzeci şi trei de ani, cu năsucul ridicat în sus şi cu o mustăcioară subţire, era aproape cea mai mare nulitate dintre toţi cunoscuţii ei. Se scurseră câteva minute, o jumătate de oră; Lavreţki continua să stea în picioare, strângând în mână scrisoarea fatală şi privind fără nici un rost în podea. Chipuri palide i se năzăreau în faţa ochilor într-un vârtej întunecat; inima i se strângea dureros; avea impresia că se prăbuşeşte şi se tot prăbuşeşte

într-un hău fără sfârşit. Foşnetul uşor şi cunoscut al unei rochii de mătase îl scoase din încremenire: Varvara Pavlovna, cu pălărie pe cap şi cu un şal pe umeri, se întorcea grăbită de la plimbare. Lavreţki începu să tremure din tot trupul şi se năpusti afară din încăpere; simţea că în momentul acela ar fi fost capabil s-o rupă în bucăţi, s-o lovească ca un mujic până s-o omoare, s-o sugrume cu mâinile lui. Surprinsă, Varvara Pavlovna încercă să-l oprească; el nu fu în stare decât să şoptească: „Betsy” şi ieşi din casă.

Lavreţki luă o trăsură şi porunci să fie dus în afara oraşului. Rătăci aşa tot restul zilei şi toată noaptea până dimineaţa, oprindu-se mereu în loc şi plesnind din palme: acuşi simţea că-şi iese din minţi, acuşi totul i se părea cumva caraghios şi devenea chiar vesel. Dimineaţa fu pătruns de frig şi intră într-un han mizerabil din afara oraşului, ceru o cameră şi se aşeză pe un scaun în faţa ferestrei. Un căscat nervos puse stăpânire pe el. De-abia se mai ţinea pe picioare, trupul îi era vlăguit, dar nu simţea nici o oboseală. În schimb, oboseala îşi cerea dreptul ei: şedea aşa pe scaun, privea în jur şi nu pricepea nimic; nu înţelegea ce i se întâmplase, de ce se pomenise singur în camera asta goală şi necunoscută, cu umerii înţepeniţi, cu o amăreală în gură şi cu un pietroi pe piept; îi era imposibil să-şi dea seama de ce se dăduse Varia acelui francez şi cum mai putea ea, ştiindu-se necredincioasă, să fie tot atât de liniştită, de tandră şi de încrezătoare cu el ca şi înainte de povestea asta.

„Nu înţeleg nimic, şopteau buzele lui uscate. Cine îmi garantează acum că la Petersburg…” Şi nu era capabil să-şi sfârşească întrebarea că-l apuca din nou căscatul, iar trupul i se chircea tremurând. Amintirile luminoase ca şi cele întunecate îl torturau la fel; îi veni deodată în minte că într-una din zilele din urmă ea se aşezase la pian şi cântase în faţa lui şi a lui Ernest: „Soţ

bătrân, soţ cumplit!” Aducându-şi aminte de expresia de pe faţa ei, de lucirea ciudată din ochi şi de culoarea obrajilor săi, el se ridică de pe scaun, de parcă ar fi vrut să se ducă la ei şi să le spună: „Aţi glumit pe socoteala mea în zadar; străbunicul meu îi spânzura pe mujici de subţiori, iar bunicul meu a fost el însuşi mujic”, şi să-i omoare pe amândoi după aceea. La un moment dat, avu brusc impresia că tot ce se petrecea cu el nu e decât un vis şi nici măcar asta, ci o banală absurditate; că era de-ajuns să se scuture şi să privească în jur… Privi în jur, dar amărăciunea i se înfipse din ce în ce mai adânc în inimă, aşa cum uliul îşi înfige ghearele în pasărea pe care a prins-o. Ca o încununare a tot ceea ce se întâmplase, Lavreţki spera ca peste câteva luni să devină tată… Trecutul, viitorul, întreaga lui viaţă fusese otrăvită. Se întoarse în sfârşit la Paris, se opri la un hotel şi-i trimise Varvarei Pavlovna biletul domnului Ernest însoţit de următoarea scrisoare:

„Hârtiuţa alăturată vă va explica totul. Vă spun, printre altele, că nu vă mai recunosc: dumneavoastră care sunteţi atât de ordonată aţi lăsat să vă cadă pe jos nişte hârtii aşa de importante. (Sărmanul Lavreţki studiase şi periase fraza asta timp de câteva ceasuri.) Nu pot să vă mai văd; presupun că nici dumneavoastră n-aveţi nevoie să vă doriţi o întâlnire cu mine. Am stabilit că veţi primi de la mine suma de cincisprezece mii de ruble pe an; nu pot mai mult. Trimiteţi adresa dumneavoastră la biroul meu de la ţară. Faceţi ce vreţi; trăiţi unde doriţi. Vă urez să fiţi fericită. Nu e necesar să răspundeţi.”

Lavreţki îi scrisese soţiei că nu simţea nevoia unui răspuns… dar îl aştepta, dorea cu patimă o explicaţie la fapta aceea inimaginabilă şi de neînţeles. În aceeaşi zi, Varvara Pavlovna îi trimise o scrisoare lungă în limba franceză, care îl dădu gata; i se spulberară şi ultimele îndoieli — şi-i fu ruşine că le mai avusese. Varvara Pavlovna nu

căuta să-şi dovedească nevinovăţia: dorea să-l vadă şi-l ruga să n-o condamne fără drept de apel. Scrisoarea era rece şi artificială, deşi ici-colo se vedeau pete de lacrimi. Lavreţki râse cu amărăciune şi porunci să i se transmită prin trimisul ei că totul era în regulă. Trei zile mai târziu nu se mai afla la Paris: dar nu plecă în Rusia, ci spre Italia. Nici el nu ştia de ce alesese tocmai Italia; la drept vorbind îi era indiferent încotro se ducea — oriunde, numai acasă nu! Trimise vătafului său o dispoziţie scrisă în legătură cu alocaţia soţiei, ordonându-i totodată să preia neîntârziat din mâinile generalului toate treburile care priveau moşia — fără să mai aştepte predarea socotelilor — şi să dispună plecarea Excelenţei Sale din Lavriki. Lavreţki văzu limpede cu ochii minţii tulburarea şi măreţia rămasă fără obiect a generalului alungat şi, cu toată nenorocirea în care se afla, simţi un fel de bucurie răutăcioasă. Tot atunci o rugă printr-o scrisoare pe Glafira Petrovna să se întoarcă la Lavriki şi trimise o procură pe numele ei. Glafira Petrovna nu reveni la Lavriki, ba mai mult decât atât, dădu un anunţ în ziar că a anulat împuternicirea, lucru de care nu era absolut deloc nevoie. Ascuns într-un mic orăşel italian, Lavreţki nu fu mult timp în stare să se abţină de la a se pune la curent cu ceea ce făcea soţia lui. Află din gazete că, aşa cum avusese de gând, ea plecase din Paris la Baden-Baden; numele ei apăruse curând într-un articolaş semnat de acelaşi *monsieur* Jules. În el se întrevedea, printre frivolităţile obişnuite, un soi de compătimire amicală; la citirea lui, sufletul lui Feodor Ivanîci fu cuprins de un dezgust teribil. Apoi îi parveni ştirea că i s-a născut o fiică; după două luni primi de la vătaf înştiinţarea că Varvara Pavlovna solicitase prima treime din suma care-i fusese acordată. Mai târziu începură să circule zvonuri din ce în ce mai urâte; în final, o istorie tragicomică, în care soţia lui juca un rol detestabil, parcurse ca vântul

paginile tuturor ziarelor. Aici se încheie totul: Varvara Pavlovna ajunsese „o celebritate”.

Lavreţki încetă să se mai intereseze de ea, dar nu putu prea curând să pună punct sentimentelor lui. Îl apuca uneori un asemenea dor de soţia lui, încât avea impresia că ar fi dat înapoi cu totul şi, poate, chiar ar fi iertat-o, numai ca să audă din nou glasul ei mângâietor şi să-i simtă mâna în mâna lui. Cu toate acestea, timpul nu se scurgea în zadar. Nu era făcut să fie martir; firea lui sănătoasă îşi reintră în drepturi. Multe lucruri îi deveniră limpezi, însăşi lovitura care-l izbise nu i se mai păru de neprevăzut; îşi înţelese soţia — pe omul apropiat îl înţelegi pe deplin doar atunci când te desparţi de el. Începu din nou să studieze, să lucreze, deşi se afla departe de zelul de dinainte: scepticismul provocat de experienţele vieţii, de educaţia pe care o avea, se strecură pentru totdeauna în sufletul lui. Deveni teribil de indiferent la orice. Patru ani se scurseră până ca el să se simtă în putere să revină acasă şi să se întâlnească cu ai săi. Nu se opri nici la Petersburg, nici la Moscova, ci sosi în oraşul O…, unde ne-am despărţit de binevoitorul cititor pe care îl rugăm să se întoarcă aici împreună cu noi.

XVII

În dimineaţa următoare zilei pe care am descris-o mai sus, pe la ora zece, Lavreţki urca treptele de la cerdacul casei Kalitinilor. Liza îi ieşi în întâmpinare cu pălăria pe cap şi cu mănuşile în mâini.

— Plecaţi undeva? o întrebă el.

— Mă duc la liturghie. E duminică azi.

— Oare la liturghie mergeţi?

Liza îl privi uimită, fără să scotă un cuvânt.

— Vă rog să mă iertaţi, rosti Lavreţki, eu… nu asta am vrut să spun, de fapt am venit să-mi iau rămas-bun de la dumneavoastră, plec la ţară peste o oră.

— Departe de aici?

— La distanţă de douăzeci şi cinci de verste.

În pragul uşii apăru Lenocika însoţită de cameristă.

— Aveţi grijă să nu ne uitaţi, mai zise Liza coborând treptele scării.

— Nici dumneavoastră să nu mă uitaţi pe mine. Ascultaţi, adăugă el, dacă tot mergeţi la biserică, spuneţi cu ocazia asta o rugăciune şi pentru mine.

Liza se opri din drum şi se întoarse spre Lavreţki.

— De acord, spuse ea privindu-l drept în faţă, o să mă rog şi pentru dumneavoastră. Lenocika, hai să mergem.

Lavreţki o găsi pe Maria Dimitrievna singură în salon. Dinspre ea venea un miros de apă de colonie şi de izmă. După spusele ei, o durea capul şi petrecuse o noapte neliniştită. Îl primi cu obişnuita ei curtenie languroasă şi, încetul cu încetul, conversaţia se legă.

— Nu-i aşa, întrebă ea, că Vladimir Nikolaici e un tânăr agreabil?

— Cine e acest Vladimir Nikolaici?

— Panşin, cel care era ieri la noi. Dumneavoastră i-aţi plăcut grozav de mult; *mon cher cousin*[17], trebuie să vă spun în secret că el şi-a pierdut pur şi simplu capul după Liza mea. Ce-aş putea să zic? E de familie bună, are un serviciu minunat, e inteligent, ce mai, e *Kammerjunker*. Dacă aşa va fi voia Domnului… din partea mea, eu ca mamă, voi fi foarte fericită. Fireşte că e vorba de o răspundere mare; fără îndoială că de părinţi atârnă fericirea copiilor, dar o s-o mai zic şi pe-asta: până acum, de bine, de rău am fost prezentă în toate, am făcut complet singură totul: mi-am educat copiii, i-am instruit şi toate le-am realizat eu şi numai eu… uite şi acum i-am cerut doamnei Bolus o guvernantă…

Maria Dimitrievna se porni să-şi descrie toate grijile, strădaniile şi sentimentele ei materne. Lavreţki o asculta în tăcere, învârtindu-şi pălăria în mâini. Privirea lui rece şi gravă o tulbură pe cucoana care se cam luase cu vorba.

— Dar despre Liza ce părere aveţi? mai întrebă ea.

— Lisaveta Mihailovna este cea mai minunată fată, replică Lavreţki care se ridică de pe scaun salutând-o şi intră la Marfa Timofeevna.

Maria Dimitrievna privi în urma lui nemulţumită şi se gândi: „Ce om lipsit de iscusinţă, un ţărănoi şi nimic mai mult! Ei, acum înţeleg de ce n-a putut nevastă-sa să-i rămână credincioasă.”

Marfa Timofeevna se afla în camera la ea, înconjurată de suita ei. Aceasta era formată din cinci fiinţe aproape la fel de dragi inimii ei: un botroş guşat care fusese dresat şi pe care ea îl îndrăgise pentru că încetase să fluiere şi să se bălăcească în apă, Roska — o căţeluşă mititică, tare paşnică şi fricoasă, Matros — un motan irascibil, o fetiţă oacheşă şi neastâmpărată cu nişte ochi mari şi cu năsucul ascuţit, Şurocika, şi Nastasia Karpovna Ogarkova — o femeie în vârstă

de vreo cincizeci de ani, cu bonetă albă şi o scurteică maronie prea strâmtă peste rochia de culoare închisă. Şurocika, o orfană de amândoi părinţii, se trăgea dintr-o familie de târgoveţi. Marfa Timofeevna o luase la ea din milă, ca şi pe Roska: pe amândouă le găsise pe stradă; erau la fel de jigărite şi de flămânde şi ploaia de toamnă le udase deopotrivă; de Roska nu întreba nimeni, iar pe Şurocika i-o cedase chiar cu plăcere unchiul ei, un cizmar beţiv care nu mânca nici el destul, iar pe nepoată n-o hrănea, ci o bătea peste cap cu calapodul. Cu Nastasia Karpovna, Marfa Timofeevna legase cunoştinţă în timpul unui pelerinaj la mănăstire; se dusese de capul ei la dânsa, în biserică (îi plăcuse Marfei Timofeevna, după cum spunea chiar ea, pentru că se ruga frumos), intrase în vorbă cu ea fără s-o cunoască şi o poftise la o ceaşcă de ceai. Din ziua aceea nu se mai despărţiseră. Nastasia Karpovna era o femeie cu o fire tare veselă şi blajină, era văduvă şi n-avea copii şi se trăgea dintr-un neam de nobili săraci; avea un cap rotund şi cărunt, nişte mâini albe şi moi, un chip plăcut cu trăsături mari şi blânde şi un nas ridicat uşor caraghios în sus; o venera pe Marfa Timofeevna şi aceasta o iubea foarte mult, deşi glumea adesea pe seama inimii ei drăgăstoase: Nastasia avea o slăbiciune pentru toţi bărbaţii tineri şi se înroşea fără voie, ca o fetiţă, la cea mai nevinovată glumă. Tot capitalul ei consta în o mie două sute de ruble în bancnote; trăia pe socoteala Marfei Timofeevna, dar pe picior de egalitate cu aceasta, căci Marfa Timofeevna n-ar fi suportat servitutea cuiva faţă de ea.

— A! Iată-l şi pe Fedia! zise ea când dădu ochii cu Lavreţki. Aseară nu mi-ai văzut familia: desfată-te acum cu ea. Ne-am adunat la ceai cu toţii; e al doilea pe ziua de azi, că e sărbătoare. Poţi să-i mângâi pe toţi; doar că Şurocika n-o să te lase şi motanul o să te zgârie. Pleci astăzi?

— Astăzi. Lavreţki se aşeză pe un taburet scund. Mi-am luat deja rămas-bun de la Maria Dimitrievna. Şi cu Lisaveta Mihailovna m-am văzut.

— Zi-i Liza, tăicuţule, doar n-o fi Mihailovna pentru tine? Şi şezi în pace, c-ai să rupi scăunelul Şurocikăi.

— Se ducea la liturghie, continuă Lavreţki. E chiar aşa de evlavioasă?

— Aşa e, Fedia. Mai mult decât noi amândoi la un loc.

— Da' dumneavoastră nu sunteţi evlavioasă? interveni puţin peltică Nastasia Karpovna. N-aţi fost azi la slujba de dimineaţă, o să vă duceţi însă mai târziu la vecernie.

— Ba bine că nu, o să te duci mătăluţă singură; eu m-am lenevit, măicuţă, ripostă Marfa Timofeevna, mie-mi place mai mult să mă răsfăţ cu ceai.

Îi vorbea Nastasiei Karpovna cu „tu", deşi trăia cu ea pe picior de egalitate — nu degeaba era o Pestova: trei dintre Pestovi erau trecuţi în pomelnicul lui Ivan cel Groaznic şi Marfa Timofeevna ştia lucrul ăsta.

— Spuneţi-mi, vă rog, începu din nou Lavreţki, Maria Dimitrievna mi-a vorbit adineauri despre un domn… cum Dumnezeu îi zice?… despre Panşin. Cine este personajul acesta?

— Doamne iartă-mă, ce mai palavragioaică! bombăni Marfa Timofeevna. Pesemne te-a înştiinţat în secret că, pasă-mi-te, a apărut ditamai ginerele. Trebuia să fi şuşotit asta numai cu feciorul ăla de popă al ei, dar se vede că nu-i e de-ajuns. Şi doar nu-i nimic încă, mulţumesc lui Dumnezeu, iar ea s-a şi apucat de flecărit.

— Dar de ce „mulţumesc lui Dumnezeu"? întrebă Lavreţki.

— Uite-aşa, pentru că mie nu-mi place flăcăul ăsta. Şi nici n-am de ce să fiu încântată de el.

— Vasăzică nu vă e simpatic.

— Da, că doar n-o să-i cucerească pe toţi. Să-i fie de-ajuns că s-a îndrăgostit de el Nastasia Karpovna.

Biata văduvă se fâstâci toată.

— Marfa Timofeevna, ce tot spuneţi, n-aveţi teamă de Dumnezeu? exclamă ea şi o roşeaţă i se răspândi într-o clipită pe faţă şi pe gât.

— Iar pungaşul ăsta ştie şi cu ce s-o ispitească, îi tăie vorba Marfa Timofeevna. I-a dăruit o tabacheră. Fedia, cere-i nişte tutun să tragi pe nas; o să vezi ce grozavă e tabachera asta: are şi un husar călare pe capac. Iar tu, măicuţă, ai face bine să nu mai cauţi să te dezvinovăţeşti.

Nastasia Karpovna protestă fără tragere de inimă, mulţumindu-se doar să-şi agite mâinile.

— Bine, dar Liza simte vreo atracţie faţă de el? întrebă Lavreţki.

— Se pare că da, dar de fapt doar Dumnezeu ştie ce-o fi în inima ei! Ştii tu, sufletul altuia e o pădure întunecoasă, iar cel de fată cu atât mai mult. Uite şi sufletul Şurocikăi — poftim de-l cercetează! De ce se ascunde de când ai venit şi nu pleacă de aici?

Şurocika pufni într-un râs înăbuşit şi se năpusti afară. Lavreţki se ridică de la locul lui.

— Da, rosti el după o scurtă pauză, greu se ghiceşte sufletul de fată.

Începu să-şi ia rămas-bun.

— Ei, ce zici? Te mai vedem curând? întrebă Marfa Timofeevna.

— Cum s-o nimeri, mătuşico: doar nu stau aşa departe.

— Aşa e, că te duci la Vasilevskoie. Ei, treaba ta dacă nu vrei să stai la Lavriki; numai să treci şi pe-acolo să te închini la mormântul maică-tii şi chiar şi la al bunică-tii. Acolo în străinătate te-oi fi făcut un alt fel de înţelept, da' cine ştie, poate că ele în mormintele lor simt că ai venit la ele. Şi Fedia, să nu uiţi să-i faci un parastas şi Glafirei Petrovna; ia şi de la mine o rublă pentru asta. Ia-o,

ia-o, parastasul ăsta vreau să fie din partea *mea*. N-am iubit-o cât a trăit, dar n-am ce zice, a fost o femeie de caracter. O fiinţă cuminte care nici pe tine nu te-a nedreptăţit. Acum du-te cu Dumnezeu, că de nu ai să te plictiseşti de mine.

Marfa Timofeevna îşi îmbrăţişă nepotul.

— Şi să nu-ţi fie de grijă, Liza n-o să-l ia pe Panşin; nu face de ea un bărbat ca el.

— Dar nu m-am neliniştit câtuşi de puţin, răspunse Lavreţki şi se retrase.

[17] Dragul meu văr (fr.).

XVIII

Patru ore mai târziu, Lavreţki pornea spre casă. Trăsura lui gonea pe drumul prăfos de ţară — de două săptămâni domnea seceta. O pâclă subţire se revărsase ca laptele în văzduh şi înnegrise pădurile în depărtare; mirosea a ars. O mulţime de norişori întunecaţi, cu marginile conturate nedesluşit, se târau în toate părţile pe cerul de un albastru palid. Un şuvoi uscat de vânt bătea tăricel şi neîntrerupt, dar nu era în stare să alunge zăduful. Cu capul sprijinit de perne şi cu braţele încrucişate pe piept, Lavreţki privea la brazdele de ogor care se desfăceau ca un evantai în fuga trăsurii, la răchitele care apăreau şi se depărtau încetişor, la ciorile şi la stăncuţele neroade ce se uitau dintr-o parte cu un fel de neîncredere neghioabă la echipajul care trecea, la haturile lunguieţe năpădite de pelinariţă, de pelin şi de scoruşe de câmp; privea şi… pustietatea acestei stepe, locul ăsta uitat de lume, proaspăt şi zemos, verdeaţa, colinele întinse, râpele cu tufişuri pitice de stejar, cătunele cenuşii, mestecenii subţirei — tot tabloul acesta rusesc, pe care nu-l mai văzuse de atâta vreme, îi trezi în suflet nişte simţăminte dulci şi în acelaşi timp aproape dureroase, îi strânse pieptul într-un fel de apăsare plăcută. Gândurile îi rătăceau domol; contururile lor erau tot atât de neclare şi ceţoase ca şi cele ale norişorilor din înaltul cerului, parcă şi ei rătăcitori. Îi veniră în amintire copilăria, mama, îşi aduse aminte cum murise aceasta, cum l-au dus la patul ei şi cum ea, strângându-i capul la piept, începuse să se tânguiască, dar se uitase spre Glafira Petrovna şi se oprise din plâns. Îşi aminti de tatăl lui, plin de viaţă la început, cu un glas de metal şi nemulţumit de toate, apoi orb şi plângăreţ, cu o barbă căruntă şi soioasă; cum o dată la masă, după ce băuse un pahar de vin în plus şi-şi pătase

şervetul de la gât cu sos, se apucase să-şi povestească aventurile râzând şi clipind din ochii care nu mai vedeau nimic; şi-o aminti pe Varvara Pavlovna şi-şi strânse pleoapele fără voie, cum şi le strânge omul din pricina unui junghi de-o clipă. Îşi scutură capul şi gândul lui se opri asupra Lizei.

„Iată, se gândi el, o fiinţă nouă care tocmai intră în viaţă. O fată minunată, o să iasă ceva din ea. E tare frumuşică, are faţa palidă şi proaspătă, nişte buze şi nişte ochi aşa de serioşi, privirea cinstită şi nevinovată. Păcat că, după cum se pare, e puţintel cam exaltată. Are o siluetă agreabilă, merge atât de uşor şi vocea îi e aşa de liniştită. Îmi place tare mult când se opreşte brusc ca să asculte cu atenţie şi fără urmă de zâmbet, iar apoi reflectează la ce i s-a spus şi-şi aruncă pletele îndărăt. Într-adevăr, şi eu cred că Panşin nu-i de ea. Totuşi, care-o fi defectul lui? Dar de fapt de ce m-oi fi lăsat pradă visurilor? O să meargă şi ea pe acelaşi drumuleţ pe care-l apucă toată lumea. Mai bine să trag un pui de somn.” Şi Lavreţki închise ochii.

Dar nu putu să aţipească, aşa că se adânci în amorţeala somnolentă a călătoriei. Ca şi mai înainte, chipurile trecutului se ridicară plutind lent în sufletul lui, amestecându-se şi încurcându-se cu alte imagini. Dumnezeu ştie de ce, Lavreţki începu să se gândească la Robert Peel… la istoria Franţei… la felul în care ar fi câştigat o bătălie dacă ar fi fost general; i se năzări că aude strigăte şi împuşcături… Capul îi alunecă într-o parte, deschise ochii… Aceleaşi câmpuri, aceleaşi peisaje de stepă; potcoavele tocite ale lăturaşilor scânteiază prin norii de colb, rubaşca galbenă cu cusături roşii a vizitiului se umflă de vânt… „Zdravăn la minte mă mai întorc în patrie” îi trecu prin cap lui Lavreţki. Strigă „Mână, birjar!”, se înfăşură strâns în manta şi se lipi mai tare de perne. Trăsura se opri hurducându-l: Lavreţki îşi îndreptă spinarea şi privi cu ochii mari în jur. În faţa lui, pe o colină, se întindea un sătuc mititel.

Puţin mai la dreapta, se zărea o căsuţă boierească dărăpănată, cu obloanele închise şi cu pridvorul strâmb. În curtea largă, chiar în preajma porţilor, creşteau urzici verzi şi dese ca un lan de cânepă. Tot aici se afla un hambar de stejar încă trainic. Acesta era satul Vasilevskoie.

Vizitiul întoarse trăsura până în dreptul porţilor şi opri caii. Feciorul lui Lavreţki se ridică puţin pe capră ca şi când ar fi fost gata să sară şi începu să strige: „Hei!” Răsună un lătrat stins şi răguşit, dar nici măcar câinii nu se arătară. Feciorul se pregăti din nou să sară şi mai strigă o dată: „Hei!” Lătratul bătrânicios se repetă şi, o clipă mai târziu, în curte apăru în fugă, nu se ştie de unde, un om cu capul alb ca zăpada, într-un caftan de nanchin. Se uită spre trăsură, apărându-şi ochii de soare, se lovi deodată cu ambele mâini peste coapse, se mai agită puţin pe loc şi apoi se năpusti să deschidă porţile. Trăsura intră în curte fâşâind cu roţile prin urzici şi se opri în dreptul pridvorului. Omul cu părul alb, tare sprinten după cum se părea, se afla deja pe ultima treaptă cu picioarele strâmbe larg desfăcute şi se apucă să desprindă din chingi, cu gesturi febrile, partea de dinainte a trăsurii, ţinând burduful de piele în sus şi ajutându-şi boierul să se dea jos. Apoi îi sărută mâna.

— Bună ziua, bună ziua, frate, rosti Lavreţki, pare-mi-se Anton îţi zice, nu-i aşa? Mai trăieşti?

Bătrânul se ploconi fără să scoată vreun cuvânt şi alergă după chei. În timp ce acesta fugea, vizitiul şedea nemişcat, aplecat într-o parte şi trăgând cu coada ochiului spre uşa zăvorâtă. Feciorul rămăsese şi el aşa cum sărise, într-o poză picturală, cu o mână pe capra trăsurii. Bătrânul aduse cheile şi, îndoindu-se, fără să fie nevoie, ca un şarpe, cu coatele ridicate în sus, descuie uşa, se dădu la o parte şi făcu din nou o plecăciune.

„Uite că sunt şi acasă, uite că m-am întors”, gândi Lavreţki intrând în vestibulul micuţ, în timp ce obloanele se deschideau huruind şi scârţâind

unul după altul, iar lumina zilei pătrundea în odăile pustii.

XIX

Casa mititică, unde poposise Lavreţki şi unde cu doi ani în urmă îşi sfârşise zilele Glafira Petrovna, fusese construită în secolul trecut din lemn rezistent de pin. La vedere părea dărăpănată, dar mai putea să mai dureze încă vreo cincizeci de ani, dacă nu şi mai mult. Lavreţki făcu ocolul tuturor încăperilor şi, spre marea disperare a muştelor bătrâne şi nepăsătoare care şedeau nemişcate, cu praf alb pe spinare, pe sub pragurile de sus ale uşilor, porunci să se deschidă ferestrele peste tot: de la moartea Glafirei Petrovna nimeni nu mai lăsase să intre aerul. Totul rămăsese în casă aşa cum fusese pe timpuri: canapeluţele albe cu picioare subţiri din salon, tapiţate cu o stofă lucioasă de culoare gri, uzate şi cu arcurile stricate, aminteau viu de vremea Ecaterinei; tot în salon se mai afla şi un fotoliu care fusese preferatul stăpânei şi de al cărui spătar înalt şi drept ea nu se sprijinise nici măcar la bătrâneţe. Pe perete, în locul cel mai vizibil atârna vechiul portret al lui Andrei Lavreţki, străbunicul lui Feodor. Chipul lui întunecat şi veninos de-abia se desluşea pe fondul înnegrit şi scorojit: ochii mici şi răi priveau posomorâţi de sub pleoapele parcă umflate şi lăsate în jos, iar părul negru nepudrat se înălţa ca o perie deasupra unei frunţi greoaie, plină de riduri. De colţul portretului atârna o cunună de imortele prăfuite. „Glafira Petrovna însăşi a binevoit s-o împletească”, raportă Anton. În dormitor se înălţa un pat îngust sub un polog dintr-un material vărgat de foarte bună calitate, din timpuri străvechi; pe el zăcea un munte de perne decolorate şi o plapumă subţire matlasată, iar la căpătâi atârna icoana înfăţişând Intrarea Preasfintei Născătoare de Dumnezeu în biserică, aceeaşi pe care fata bătrână, murind singură şi uitată de toţi, o dusese pentru

ultima dată la buzele care i se răciseră deja. Măsuţa de toaletă din lemn cu intarsii din plăcuţe de aramă avea o oglinjoară strâmbă cu poleiala înnegrită şi se afla lângă fereastră. Alături de dormitor era un paraclis, o cămăruţă micuţă cu pereţii goi şi cu un chivot mare în colţ; pe podea era întins un covoraş tocit, picat cu ceară; pe el, Glafira Petrovna bătuse mătănii până la pământ. Anton plecă împreună cu feciorul lui Lavreţki să descuie grajdul şi magazia; în locul lui se ivi o bătrânică aproape de aceeaşi vârstă cu el, legată cu basmaua până la sprâncene; capul îi tremura şi privirea îi era cam spălăcită, dar exprima multă râvnă, o obişnuinţă îndelungată de a sluji cu smerenie şi în acelaşi timp un fel de compasiune respectuoasă. Sărută mâna lui Lavreţki şi se opri lângă uşă aşteptând poruncile acestuia. Lavreţki nu-şi amintea absolut deloc numele ei, nu-şi amintea nici măcar dacă o văzuse vreodată; se dovedi că se numea Apraxia; cu patruzeci de ani în urmă, Glafira Petrovna o surghiunise de la curtea boierească şi-i poruncise să fie găinăreasă; de altfel, vorbea puţin, ca şi cum dăduse în mintea copiilor, şi avea o uitătură slugarnică. În afară de aceşti doi bătrâni şi de trei copilaşi cu pântecele mare în nişte cămăşuţe lungi, strănepoţii lui Anton, la curtea boierească mai trăia un mujic, cu o singură mână, scutit de dări; acesta bolborosea fiind tare de urechi şi nu era bun de nimic; câinele bătrân care salutase întoarcerea lui Lavreţki lătrând nu era nici el mai folositor; şedea legat de un lanţ greu, cumpărat la porunca Glafirei Petrovna, de mai bine de zece ani şi de-abia mai era în stare să se mişte din loc şi să-şi ducă de azi pe mâine povara. După ce cercetă casa, Lavreţki ieşi în grădină şi rămase mulţumit de ea. Era năpădită toată de buruieni, de brusturi, de agrişe şi de zmeură; dar avea multă umbră şi o mulţime de tei bătrâni care făceau o puternică impresie datorită măreţiei lor şi a aranjării ciudate a crengilor; erau

sădiţi prea des şi de aceea fuseseră tunşi cu vreo sută de ani în urmă. Grădina se termina cu un iaz micuţ şi luminos înconjurat pe margini de trestii înalte şi roşcate. Urmele de viaţă omenească se părăginesc foarte repede: conacul Glafirei Petrovna nu apucase să se sălbăticească, dar părea deja adâncit într-un fel de somnolenţă tihnită, în care piroteşte totul pe pământ dacă nu e contaminat de neliniştea omului. Feodor Ivanîci făcu câţiva paşi şi prin sat; muierile îl priviră din pragul izbelor cu obrazul sprijinit în mâini; mujicii i se închinară de departe, copiii fugiră din calea lui, iar câinii lătrară nepăsători. În cele din urmă, i se făcu foame; dar îşi aştepta servitorii şi bucătarul de-abia spre seară; nici căruţa cu provizii din Lavriki nu sosise încă, aşa că trebui să i se adreseze lui Anton. Acesta se descurcă într-o clipită: prinse, tăie şi jumuli o găină bătrână. Apraxia o curăţă şi o spălă timp îndelungat, frecând-o ca pe o rufă înainte de a o pune în cratiţă; când găina fierse în sfârşit, Anton aşternu masa şi aşeză dinaintea tacâmului o solniţă înnegrită montată pe trei picioruşe şi o cărăfioară şlefuită în faţete cu un dop de sticlă rotund şi cu gâtul îngust; apoi îl anunţă cu glas cântat pe Lavreţki că mâncarea e gata şi se aşeză fără să i se spună în spatele scaunului stăpânului, cu pumnul drept înfăşurat în şervet, răspândind un miros puternic de vechi, asemănător parfumului de lemn de chiparos. Lavreţki gustă supa şi luă o bucată de găină; pielea de pe ea era toată acoperită de nişte broboane mari; o vână groasă trecea prin fiecare picior, iar carnea mirosea a surcele şi a leşie. După ce mâncă, Lavreţki spuse că ar bea un ceai dacă… „În clipa asta vă dau şi ceai”, îi tăie vorba bătrânul şi îşi şi ţinu promisiunea. Fură găsite câteva fire de ceai învelite într-un peticuţ de hârtie roşie; fu descoperit un samovar mic, dar care fierbea repede şi cu zgomot, se găsi şi nişte zahăr în bucăţele mici care păreau a mai fi fost muiate o dată. Lavreţki

bău ceaiul dintr-o ceaşcă mare pe care o ţinea minte din copilărie: pe ea erau desenate nişte cărţi de joc şi era oferită ca să bea doar musafirilor, şi uite că acum bea chiar el din ea ca un musafir. Spre seară îşi făcură apariţia şi servitorii; Lavreţki nu voia să doarmă în patul mătuşii, aşa că porunci să i se aştearnă în sufragerie. După ce stinse lumânarea, privi multă vreme în jurul lui, gândindu-se la lucruri neplăcute; încerca sentimentul cunoscut tuturor fiinţelor cărora li se întâmplă să doarmă prima dată într-un loc în care n-a mai trăit nimeni de mult timp; i se părea că întunericul care-l înconjura din toate părţile nu putea să se obişnuiască cu noul locatar, că până şi pereţii casei rămăseseră uimiţi. În cele din urmă oftă, îşi potrivi plapuma pe el şi adormi. Anton mai stătu o vreme în picioare; şopti îndelung cu Apraxia, oftă cu jumătate de glas, îşi făcu cruce de vreo două ori; nici unul nu se aşteptase ca boierul să se stabilească la ei, la Vasilevskoie, când avea alături o moşie aşa de frumoasă, cu un conac atât de bine rânduit; nici nu bănuiau că tocmai de conacul ăsta îi era silă lui Lavreţki, pentru că îi trezea amintiri apăsătoare. După ce bârfi pe săturate, Anton luă un băţ, bătu cu el în scândura care atârna tăcută de multă vreme lângă hambar şi aţipi imediat chiar acolo în curte, fără să-şi mai acopere cu nimic capul albit. Noaptea de mai era liniştită şi blândă şi pe bătrân îl învălui un somn tare dulce.

XX

A doua zi, Lavreţki se trezi destul de devreme, stătu de vorbă cu starostele, se duse la hambar şi dădu ordin să fie scos câinele de curte din lanţ. Acesta doar lătră un pic şi nu se depărtă o iotă de lângă cuşca lui. Stăpânul se întoarse în casă, se adânci într-un soi de amorţeală tihnită şi nu mai ieşi din ea toată ziua. „Iată-mă căzut chiar pe fundul apei”, îşi spunea el nu o singură dată. Şedea la fereastră fără să se mişte, ca şi cum şi-ar fi ciulit urechile să asculte curgerea vieţii liniştite care-l înconjura, sunetele neobişnuite ale acestui fund de ţară. Uite, undeva, dincolo de locul cu urzici, cineva cântă cu un glăscior subţirel-subţirel; un ţânţar parcă-i ţine isonul. Cântecul a încetat, dar ţânţarul tot mai ţiuie; prin bâzâitul solidar şi sâcâitor de plângăreţ al muştelor răzbate zbârnâitul unui bărzăun gras, care se loveşte întruna cu capul de tavan; pe uliţă cucurigeşte un cocoş, lungind răguşit ultima notă a ţipătului lui, se aude zgomotul unei căruţe, în sat porţile scârţâie. „De ce?” zăngăne metalic pe neaşteptate un glas de femeie. „Of, cuconiţa mea!” îi spune Anton unei fetiţe de doi ani pe care o leagănă în braţe. „Adu cvas”, repetă aceeaşi voce de femeie, şi deodată se aşterne o linişte de mormânt; nu se mai aude nici un ciocănit, nu mai freamătă nimic; vântul nu mişcă nici o frunzuliţă; rândunelele trec iute una după alta pe deasupra pământului fără să scoată nici un sunet şi zborul ăsta tăcut îţi aşterne pe suflet un soi de mâhnire. „Iată-mă pe fundul apei, îşi spune din nou Lavreţki. Aici viaţa a fost tihnită şi domoală întotdeauna, în orice vreme, îşi continuă el gândul, dacă ai intrat în cercul ei, trebuie să te supui: în locul ăsta n-ai de ce să te nelinişteşti, n-ai nici un motiv să-ţi pierzi cumpătul; doar cel care-şi croieşte cărarea fără să

se pripească, aşa cum îşi trage ţăranul brazda cu plugul, izbuteşte aici. Şi câtă forţă e în jur, ce sănătate emană pacea asta lipsită de orice acţiune! Uite, chiar aici sub fereastră, brusturele ăsta cu rădăcini puternice care se strecoară prin iarba deasă; deasupra lui rochiţa-rândunicii îşi întinde tulpina plină de sevă, iar mai sus se iţeşte lacrima Maicii Domnului cu buclele ei trandafirii; în depărtare, pe câmpuri, luceşte secara, spicele de ovăz dau deja în pârg şi fiecare frunzuliţă din fiecare copac, fiecare fir de iarbă pe tulpina lui creşte după pofta inimii. Mi-am irosit pentru iubirea unei femei cei mai buni ani de viaţă, îşi continuă gândul Lavreţki, fie ca plictiseala de aici să mă trezească din beţie, să mă aline, să mă pregătească să învăţ cum să-mi fac treaba fără să mă grăbesc.” Şi se porni din nou să asculte liniştea fără să aştepte nimic, şi totodată parcă aşteptând necontenit ceva ce avea să se întâmple: tăcerea îl îmbrăţişă cu totul în timp ce soarele aluneca în pace pe cerul albastru şi liniştit, iar norii pluteau agale şi ei pe întinderea lui; se vede că norii ştiau de ce şi încotro plutesc. În tot timpul acesta, în alte locuri de pe pământ viaţa clocotea şi se zorea plină de vuiet; şi tot aceeaşi viaţă curgea aici fără zgomot, ca apa printre ierburile din mlaştini; până seara târziu, Lavreţki nu fu în stare să se rupă din contemplarea acestei vieţi care se trecea ca o apă curgătoare; durerile trecutului se topiră în sufletul lui ca zăpada de primăvară şi — lucru ciudat! — sentimentul de iubire pentru pământul natal crescu în el mai puternic şi mai adânc ca niciodată.

XXI

Timp de două săptămâni, Lavreţki puse ordine în căsuţa Glafirei Petrovna, curăţă curtea şi grădina; de la Lavriki i se aduse o mobilă mai confortabilă şi din oraş veniră cărţi şi reviste; în grajd apărură caii; într-un cuvânt, Feodor Ivanîci îşi făcu rost de tot ce-i era necesar şi începu să trăiască şi ca un boier, dar şi ca un pustnic. Zilele îi treceau pline de monotonie, însă nu se plictisea, deşi nu se vedea cu nimeni. Se ocupa sârguincios şi atent de gospodărie, călărea prin împrejurimi, mai citea. De fapt, citea foarte puţin. Îi plăcea mai mult să asculte istorisirile bătrânului Anton. Lavreţki se aşeza de obicei cu o pipă şi o ceaşcă de ceai rece la fereastră; Anton se oprea lângă uşă şi, punându-şi mâinile la spate, îşi începea pe îndelete poveştile despre vremurile din moşi-strămoşi, vremuri de legendă, când secara şi ovăzul se vindeau nu cu măsura, ci cu sacul mare, câte două-trei copeici de sac; când pretutindeni, chiar până-n marginea oraşului, se întindeau păduri de netrecut şi stepe neatinse de mână de om. „Pe când acum, se tânguia bătrânul care împlinise deja optzeci de ani, pădurea s-a tăiat şi stepa a fost arată de tot, încât nu mai e nici un loc pe unde să te mai preumbli.” Anton mai povestea şi despre stăpâna lui, Glafira Petrovna: cât era de înţeleaptă şi de chibzuită; cum un oarecare domn, un vecin tânăr, îi intrase pe sub piele şi începuse să vină în vizită deseori, iar în cinstea lui, doamna binevoise chiar să-şi pună boneta de sărbătoare cu panglici de culoare roşu-închis şi rochia galbenă din fru-fru levantin; şi cum se înfuriase pe domnul vecin pentru întrebarea necuviincioasă pe care acesta i-o pusese: „Doamna mea, trebuie că aveţi un capital frumuşel, nu-i aşa?” şi le poruncise slugilor să nu-l mai primească în casă, iar tot atunci lăsase cu

limbă de moarte ca totul să-i fie înfăţişat lui Feodor Ivanîci până la ultima zdrenţişoară. Aşa se şi întâmplase. Lavreţki găsise tot calabalâcul mătuşii neatins, până şi boneta de sărbătoare cu panglici de culoare roşu-închis şi rochia galbenă de fru-fru levantin. Actele vechi şi documentele interesante pe care Lavreţki contase să le găsească nu existau defel, în afară de o cărţulie jerpelită în care Piotr Andreici, bunicul lui, scrisese ba o notă ca aceasta: „Pacea încheiată cu imperiul turc de către Luminăţia Sa prinţul Alexandr Alexandrovici Prozorovschi sărbătorită în oraşul Petersburg”, ba reţeta unui *decoht* pentru piept cu următoarea observaţie: „Această îndrumare i-a fost dată generălesei Praskovia Feodorovna Saltîkova de către Feodor Axentievici, protoprezbiterul bisericii Sfânta Treime dătătoare de viaţă”, sau chiar o informaţie politică de felul acesta: „Despre tigrii francezi nu se mai aude nimic” şi alături: „În *Moskovskie vedomosti* a apărut ştirea că s-a sfârşit din viaţă domnul maior de rangul întâi, Mihail Petrovici Kolîcev. N-o fi oare fiul lui Piotr Vasilievici Kolîcev?” Lavreţki mai găsi nişte calendare şi nişte cărţi vechi de vise, precum şi opera secretă a domnului Ambodik; cartea *Embleme şi simboluri* îi trezi o mulţime de amintiri pe care le uitase, dar care îi erau familiare. În măsuţa de toaletă a Glafirei Petrovna, Lavreţki dădu peste un pacheţel legat cu o panglică neagră şi pecetluit cu ceară de aceeaşi culoare, vârât tocmai în fundul unui sertar. În el, sălăşluiau unul cu faţa către celălalt portretul în pastel din tinereţe al tatălui său, cu nişte zulufi moi căzându-i pe frunte, cu ochi languroşi alungiţi spre tâmple şi gura pe jumătate deschisă, şi chipul aproape şters al unei femei palide, într-o rochie albă, cu un trandafir alb în mână, mama lui. În ceea ce o privea, Glafira Petrovna nu permisese niciodată să i se facă portretul. „Eu, tăicuţă Feodor Ivanîci, mai zicea Anton, deşi n-aveam locuinţă la conacul

boieresc, mi-l amintesc pe Andrei Afanasievici, străbunicul dumneavoastră, cum să nu: mergeam pe optsprezece anişori când s-a sfârşit Domnia Sa. O dată l-am întâlnit în grădină şi de frică mi s-au tăiat picioarele; da' nu mi-a zis nimic, m-a întrebat doar cum mă cheamă şi m-a trimis în odaia dumnealui după o batistă. Ce să spun, era un boier — altul mai mare nici că am cunoscut. Şi ce să vă mai povestesc, străbunicul dumneavoastră avea un săculeţ cu tămâie care făcea minuni; i-l dăduse un călugăr de la muntele Athos şi-i spusese aşa: «Ţi-l dăruiesc, boierule, pentru bunăvoinţa dumitale, poartă-l şi nu te teme de Judecata de Apoi.» Ei, da' se ştie, tăicuţă, ce vremuri erau pe atunci: boierul ce voia, aia şi făcea. Iar dacă vreunuia dintre domni îi trecea prin cap să-l contrazică, el numai ce se uita la el şi-i zicea: «Eşti lipsit de minte», asta era vorba care-i plăcea cel mai mult. Şi trăia străbunicul Domniei Voastre, binecuvântată fie amintirea lui, în conacul cel mic de lemn; da' câtă avuţie a rămas după el, câtă argintărie, ce de provizii — beciurile erau ticsite. Era tare gospodar. Cărăfioara pe care aţi binevoit s-o lăudaţi, a lui era: bea din ea vodcă. Pe când bunicul dumneavoastră, Piotr Andreici, şi-a făcut palate de piatră, da' avere n-a agonisit: toate i-au mers de-a-ndoaselea; a trăit mai prost decât tăticuţul lui, n-a avut nici o mulţumire, bănuţii i-a isprăvit pe toţi şi n-ai după ce să-l pomeneşti, n-a lăsat în urma lui nici măcar o lingură de argint, doar mulţumită Glafirei Petrovna s-a mai pus la loc câte ceva.

— Dar e adevărat că era poreclită zgripţuroaica bătrână? îi tăie vorba Lavreţki.

— Da' cine să-i zică aşa? ripostă Anton nemulţumit.

— Tăicuţă, da' cucoana noastră pe unde binevoieşte să hălăduiască? se hotărî bătrânul să întrebe după un timp.

— M-am despărţit de nevastă, răspunse Lavreţki cu greu, te rog să nu mă mai întrebi de ea.

— Am înţeles, răspunse bătrânul cu tristeţe.

După ce se scurseră trei săptămâni, Lavreţki se duse călare în oraşul O…, la Kalitini şi petrecu o seară la ei. Era şi Lemm acolo; lui Lavreţki îi plăcu foarte mult. Deşi nu cânta la nici un instrument, căci tatăl său aşa găsise cu cale, iubea muzica cu pasiune, muzica serioasă, clasică. Panşin nu se afla în seara aceea la Kalitini. Guvernatorul îl trimisese undeva, în afara oraşului. Liza cântă de una singură şi cu multă pricepere, în timp ce Lemm, însufleţit şi teribil de în vervă, răsucise o hârtiuţă în formă de baghetă şi dirija cu ea. Maria Dimitrievna râse mai întâi uitându-se la el, dar apoi se duse să se culce; Beethoven, după spusele ei, îi aţâţa nervii peste măsură. La miezul nopţii, Lavreţki îl conduse pe Lemm acasă şi rămase la el până la ora trei dimineaţa. Lemm vorbi mult; spinarea încovoiată i se îndreptă, ochii i se dilatară şi începură să sclipească, ba chiar şi părul i se ridică puţin deasupra frunţii. De-atâta vreme nimeni nu-i mai arătase bunăvoinţă, în timp ce Lavreţki se interesa de el în mod vizibil, punându-i întrebări atent şi plin de solicitudine. Pe bătrân lucrul acesta îl mişcă; sfârşi prin a-i arăta musafirului muzica pe care o compusese, interpretă la pian, ba chiar cântă cu un glas stins câteva fragmente din operele sale printre care, în întregime, balada *Fridolin* de Schiller, pe care o pusese el însuşi pe muzică. Lavreţki îl lăudă, îl rugă să reia unele pasaje şi la plecare îl invită să-i fie oaspete pentru câteva zile. Lemm, care-l condusese până în stradă, se învoi pe loc şi-i strânse mâna cu putere; dar rămas singur în aerul proaspăt şi umed al zorilor care începuseră să se aprindă la orizont, se uită în jur, îşi închise ochii pe jumătate, se zgribuli şi o porni încet, ca şi cum s-ar fi simţit vinovat de ceva, spre camera lui. „*Ich bin wohl nicht klug*” (mi-am pierdut minţile), mormăi

el lungindu-se în patul lui scurt şi tare. După câteva zile, când Lavreţki veni să-l ia cu trăsura, încercă să se prefacă bolnav, dar Feodor Ivanîci intră la el în odaie şi îl înduplecă. Mai mult decât orice, pe Lemm îl impresionă faptul că Lavreţki poruncise să se aducă un pian anume pentru dânsul de la oraş. Se duseră amândoi la Kalitini şi-şi petrecură acolo seara care n-a mai fost tot atât de plăcută ca ultima dată. Panşin era de faţă povestind o mulţime de lucruri despre călătoria lui şi maimuţărindu-i cu mult haz pe moşierii pe care-i întâlnise. Lavreţki se amuză, dar Lemm nu ieşi din colţul lui şi nu scoase nici o vorbă, ci se mişcă doar din tot trupul, din când în când, încetişor ca un păianjen; ochii lui priveau posaci şi lipsiţi de expresie. Se învioră doar când Lavreţki porni să-şi ia rămas-bun. Chiar şi în trăsură bătrânul continuă să stea zgribulit şi încruntat; dar văzduhul liniştit şi călduţ, adierea slabă a zefirului, umbrele uşoare, mirosul ierbii şi al mugurilor de mesteacăn, strălucirea paşnică a cerului plin de stele şi fără lună, tropotul ritmic şi fornăitul cailor, tot farmecul călătoriei, al primăverii şi al nopţii se aşternu peste sufletul sărmanului neamţ şi-l făcu să i se adreseze primul lui Lavreţki.

XXII

Lemm începu să discute despre muzică, apoi despre Liza şi iarăşi despre muzică. Rostea cuvintele parcă mai rar când venea vorba despre Liza. Lavreţki conduse conversaţia spre compoziţiile lui şi, glumind pe jumătate, îi propuse să-i dedice un libret.

— Hm, un libret! ripostă Lemm, nu, lucrul acesta nu-i de mine; eu nu mai am acea vioiciune şi acel joc al imaginaţiei atât de necesare operei; m-au cam părăsit puterile… Dar, dacă aş putea să mai fac ceva, m-aş mulţumi şi cu o romanţă; desigur, aş avea nevoie de nişte cuvinte frumoase…

Tăcu şi rămase multă vreme cu ochii ridicaţi spre cer.

— De exemplu, rosti el în sfârşit, ceva în genul acesta: voi stele, neprihănite stele!..

Lavreţki îşi întoarse faţa către Lemm şi începu să-l privească mai atent.

— Voi stele, neprihănite stele, repetă bătrânul… îi priviţi la fel pe cei vinovaţi şi pe cei fără vină, dar numai cei cu inima neîntinată… sau cam aşa ceva… vă înţeleg, adică nu, vă iubesc. De fapt nu sunt poet, chestia asta nu-i de nasul meu! Dar aşa ar trebui să sune, să fie ceva înălţător.

Lemm îşi împinse pălăria pe ceafă; în penumbra subţire a nopţii luminoase, faţa lui părea mai palidă şi mai tânără.

— Voi, stelelor, continuă el cu glas din ce în ce mai potolit, voi îi cunoaşteţi pe cei care iubesc, pe cei care ştiu să iubească, pentru că sunteţi neprihănite şi numai voi puteţi să aduceţi alinare… Nu, nu e bine! Eu nu sunt poet, dar cred că aşa ceva ar fi potrivit…

— Îmi pare rău că nici eu nu sunt poet, spuse Lavreţki.

— Visuri deşarte! şopti Lemm şi se adânci în colţul trăsurii, închizându-şi ochii ca şi când s-ar fi pregătit să adoarmă.

Se scurseră câteva clipe… Lavreţki ciuli urechile… „Stele, neprihănite stele, iubire”, îl auzi el pe bătrân murmurând.

„Iubire”, repetă Lavreţki în sinea lui. Căzu pe gânduri şi sufletul îi deveni deodată greu.

— Hristofor Fedorîci, aţi scris o muzică minunată pentru *Fridolin*, rosti el cu glas tare, dar ce părere aveţi, Fridolin a devenit amantul soţiei contelui imediat ce acesta le-a făcut cunoştinţă?

— Probabil că gândiţi aşa, răspunse Lemm, datorită experienţei pe care…

Tăcu brusc şi-şi întoarse fâstâcit faţa de la Lavreţki. Acesta zâmbi în silă, se întoarse şi el şi-şi îndreptă privirea către drum.

Stelele începuseră deja să pălească şi cerul devenise cenuşiu când trăsura se opri la pridvorul căsuţei din Vasilevskoie. Lavreţki îşi conduse musafirul în camera care-i fusese destinată, intră în cabinetul său şi se aşeză la fereastră. În grădină o privighetoare îşi cânta ultimele triluri de dinaintea zorilor. Lavreţki îşi aminti că şi în grădina Kalitinilor se auzise o privighetoare. Văzu cu ochii minţii privirea Lizei întoarsă domol către fereastra întunecată, când răsunaseră primele note scoase de micuţa cântăreaţă. Începu să se gândească la ea şi pe suflet i se aşternu pacea. „O fată neprihănită, murmură el cu jumătate de glas, şi neprihănite stele”, mai adăugă zâmbind şi se duse la culcare liniştit.

Lemm şezu multă vreme pe pat cu un caiet de note pe genunchi. O melodie nemaiauzită şi dulce părea că se pregăteşte să-l viziteze: fu cuprins de fierbinţeală şi de emoţie, se simţea toropit deja de dulceaţa apropierii ei… dar nu fu în stare s-o aştepte…

— Nu sunt nici poet şi nici muzician! şopti el în cele din urmă.

Şi capul obosit i se lăsă greu pe pernă.

XXIII

A doua zi, gazda şi oaspetele şedeau în grădină şi beau ceai sub un tei bătrân.

— Maestre, zise în treacăt Lavreţki, în curând veţi fi nevoit să compuneţi o cantată festivă.

— Cu ce ocazie?

— Păi cu prilejul căsătoriei domnului Panşin cu Liza. N-aţi observat ce curte îi făcea ieri? Se pare că treaba merge strună între ei.

— Asta n-o să se întâmple! exclamă Lemm.

— Dar de ce?

— Pentru că nu se poate. Dar de fapt, adăugă el un pic mai târziu, pe lume totul este posibil. Mai ales aici la dumneavoastră, în Rusia.

— Deocamdată să lăsăm Rusia deoparte; ce găsiţi nelalocul lui în căsătoria asta?

— Totul este nepotrivit, absolut totul. Lisaveta Mihailovna e o fată cu dreptatea în suflet, este serioasă, are sentimente înalte, pe când el… el e, ca s-o spun într-un cuvânt, un di-le-tant…

— Da' nu-i aşa că ea îl iubeşte?

Lemm sări în sus de pe bancă.

— Nu, nu-l iubeşte, adică vreau să zic că are o inimă foarte curată şi nu ştie ce înseamnă asta, să iubeşti. *Madame von* Kalitin îi spune că Panşin e un om bun şi ea îi dă crezare mamei ei pentru că mai este încă un copil, deşi are nouăsprezece ani; îşi face rugăciunea dimineaţa şi seara, şi chestia asta e de lăudat; dar nu-l iubeşte. Ea nu poate să iubească decât frumosul, iar el nu-i frumos, mai bine zis, sufletul lui nu e frumos.

Lemm rosti tot discursul ăsta cu multă coerenţă şi plin de înflăcărare, plimbându-se cu paşi mărunţi în jurul măsuţei de ceai, în timp ce privirea îi fugea încoace şi încolo pe pământ.

— Mult iubite maestre, exclamă pe neaşteptate Lavreţki, mi se pare că sunteţi îndrăgostit de

verişoara mea!

Lemm se opri brusc.

— Vă rog, începu el cu un glas şovăitor, vă rog să nu glumiţi aşa pe socoteala mea. Nu sunt nebun: doar privesc către mormântul cel întunecat, nu spre un viitor trandafiriu.

Lui Lavreţki i se făcu milă de bătrân; îşi ceru iertare de la el. După ceai, Lemm îşi cântă cantata, iar în timpul prânzului, provocat chiar de Lavreţki, aduse din nou vorba despre Liza. Lavreţki îl ascultă curios şi atent.

— Ce credeţi, Hristofor Fedorîci, spuse el în sfârşit, pare-se că acum la noi totul se află în bună rânduială, grădina e în floare… Ce-ar fi s-o invităm aici pentru o zi împreună cu mama ei şi cu mătuşica mea cea bătrână? V-ar face plăcere?

Lemm îşi plecă ochii în farfurie.

— Invitaţi-o, răspunse el de-abia auzit.

— S-ar cădea să-l chem şi pe Panşin?

— Nu e nevoie, spuse bătrânul cu un zâmbet aproape copilăresc.

Două zile mai târziu, Feodor Ivanîci plecă în oraş la Kalitini.

XXIV

Îi găsi pe toţi acasă, dar nu le vorbi din capul locului despre intenţia lui; voia să discute mai întâi între patru ochi cu Liza. Întâmplarea îi veni în ajutor. Rămăseseră singuri în salon. Conversaţia începu să se lege; Liza reuşise să se obişnuiască cu el — dar ea nu era de felul ei nesociabilă. Lavreţki o privea în ochi ascultând-o şi-şi repeta în gând părerile lui Lemm; era întru totul de acord cu acesta. Se întâmplă uneori ca doi oameni care s-au cunoscut, dar n-au devenit încă apropiaţi unul cu celălalt, să se împrietenească dintr-odată în decursul a câtorva momente, iar percepţia acestei apropieri să se reflecte în priviri, în zâmbetele amicale şi liniştite pe care le schimbă între ei, în înseşi mişcările lor. Tocmai lucrul acesta se petrecu şi între Lavreţki şi Liza. „Uite-l cine mi-e”, se gândi ea privindu-l mângâietor; „uite, cine-mi eşti”, se gândi şi el. De aceea Lavreţki nu se miră foarte tare când ea mărturisi, nu fără o mică reţinere, că demult îi stătea pe suflet să-i spună ceva, dar îi era frică să nu-l necăjească.

— Nu vă temeţi, spuneţi-mi ce aveţi de spus, rosti el şi se opri în faţa ei.

Liza îşi înălţă spre Lavreţki ochii limpezi.

— Sunteţi atât de bun, începu ea şi se gândi în acelaşi timp: „Da, exact aşa e, un om bun…” Iertaţi-mă, n-ar trebui să îndrăznesc să vorbesc cu dumneavoastră despre lucrul acesta… dar cum de-aţi fost capabil… de ce v-aţi despărţit de soţia dumneavoastră?

Lavreţki tresări, se uită la Liza şi se aşeză alături de ea.

— Copila mea, i se adresă el, vă rog să nu atingeţi rana asta; mâinile vă sunt gingaşe, dar mie îmi produc totuşi suferinţă.

— Ştiu, continuă Liza ca şi când nu l-ar fi auzit, dânsa este vinovată în faţa dumneavoastră, nu vreau s-o dezvinovăţesc; dar cum puteţi să despărţiţi ce a unit Dumnezeu?

— Convingerile noastre sunt prea diferite în privinţa aceasta, rosti destul de tăios Lavreţki, n-o să ne înţelegem unul cu celălalt.

Liza se îngălbeni; deşi tremura uşor din tot trupul, nu se dădu bătută.

— Trebuie să iertaţi, dacă vreţi să fiţi iertat, rosti ea cu voce scăzută.

— Să iert! Lavreţki îi prinse cuvântul din zbor. Ar trebui să ştiţi mai întâi pentru cine stăruiţi. S-o iert, s-o primesc din nou în casa mea pe femeia asta, pe făptura aceasta uşuratică şi lipsită de inimă! Şi cine v-a spus că ea doreşte să se întoarcă la mine? Nici vorbă, este perfect mulţumită cu situaţia asta… Dar n-are rost să mai discutăm! N-ar trebui să pronunţaţi numele ei. Sunteţi mult prea curată la suflet, nu sunteţi capabilă să înţelegeţi o asemenea fiinţă.

— De ce o insultaţi? Liza rosti cu efort aceste cuvinte. Tremurul mâinilor ei devenise vizibil. Doar dumneavoastră sunteţi cel care a părăsit-o, Feodor Ivanîci.

— Dar v-am mai spus, ripostă fără voie Lavreţki cu o izbucnire de nerăbdare, că habar n-aveţi ce fel de creatură e femeia asta!

— Atunci de ce v-aţi însurat cu ea? şopti Liza, lăsându-şi ochii în jos.

Lavreţki se ridică repezit de pe scaun.

— De ce m-am însurat? Eram tânăr pe atunci şi lipsit de experienţă; m-am înşelat, m-am lăsat atras de exteriorul ei frumos. Nu cunoşteam femeile, nu ştiam nimic despre viaţă. Să dea Domnul să contractaţi o căsătorie mai fericită. Dar credeţi-mă, nu există nici o garanţie pentru lucrul acesta!

— Pot să ajung să fiu şi eu la fel de nefericită, rosti Liza (glasul ei începu să se frângă), dar în cazul acesta va trebui să mă supun soartei. Eu nu

mă pricep să vorbesc, dar dacă nu ne vom supune…

Lavreţki îşi încleştă pumnii şi bătu din picior.

— Nu vă supăraţi, vă rog să mă iertaţi, spuse grăbit Liza.

În clipa aceasta intră Maria Dimitrievna. Liza se ridică şi vru să se retragă.

— Staţi, strigă pe neaşteptate în urma ei Lavreţki. Am o mare rugăminte la Maria Dimitrievna şi la dumneavoastră: vă rog să mă vizitaţi la noua mea locuinţă; ştiţi, am adus şi un pian, iar Lemm este în vizită la mine; tocmai înfloreşte liliacul; o să respiraţi un aer proaspăt de ţară şi vă puteţi întoarce în aceeaşi zi, sunteţi de acord?

Liza privi spre mama ei care-şi luase deja înfăţişarea suferindă obişnuită; dar Lavreţki nu-i dădu posibilitatea să deschidă gura sărutându-i pe loc ambele mâini. Maria Dimitrievna, mereu simţitoare la mângâiere şi cu atât mai mult cu cât nu se aştepta la această amabilitate din partea acestui om stângaci, îşi muie inima şi acceptă invitaţia. În timp ce ea chibzuia asupra alegerii zilei de vizită, Lavreţki se apropie de Liza şi, deşi era încă tulburat cu totul, îi şopti pe furiş: „Mulţumesc, sunteţi o fată tare bună; mă simt vinovat…” Faţa ei palidă se îmbujoră de un zâmbet vesel şi timid; îi zâmbeau chiar şi ochii — până în clipa aceea se temuse să nu-l fi ofensat.

— Poate să vină şi Vladimir Nikolaici cu noi? întrebă Maria Dimitrievna.

— Bineînţeles, răspunse Lavreţki, dar n-ar fi mai bine să fim numai într-un cerc de familie?

— Dar am impresia…, începu să spună Maria Dimitrievna. De altfel, faceţi cum doriţi, sfârşi ea.

S-a hotărât ca în vizită să fie luate şi Lenocika împreună cu Şurocika. Marfa Timofeevna refuză această plimbare.

— Mi-e greu, sufleţelule, să-mi rup oasele bătrâne; iar să rămân peste noapte la tine, după cum se vede, nu e loc; şi de fapt nici nu pot să dorm în pat străin. Las' să-şi facă de cap tineretul.

Lavreţki nu mai reuşi să rămână singur cu Liza; dar o privi într-un asemenea fel, încât ea se simţi bine dintr-odată, deşi îi era puţin milă şi ruşine de dânsul. La plecare, el îi strânse mâna cu putere; rămânând singură, Liza căzu pe gânduri.

XXV

Întorcându-se acasă, Lavreţki fu întâmpinat în pragul salonului de un personaj înalt şi slab, într-o redingotă albastră jerpelită, cu o faţă plină de zbârcituri, dar foarte vioaie. Avea nişte favoriţi cărunţi şi zbârliţi, un nas lung şi drept şi ochii micuţi şi roşii. Era Mihalevici, fostul lui coleg de universitate. Lavreţki nu-l recunoscu la început, dar imediat ce acesta îşi spuse numele, îl îmbrăţişă cu căldură. Nu se mai văzuseră de la Moscova. Întrebările şi exclamaţiile începură să curgă; ieşiră la lumina zilei amintiri de mult adormite. Fumând grăbit pipă după pipă, sorbind câte o înghiţitură de ceai şi vânturând din mâinile lungi, Mihalevici îi povesti lui Lavreţki aventurile prin care trecuse; nu era nimic vesel în ele, nu putea să se laude cu cine ştie ce reuşite în tot ceea ce întreprinsese, dar râdea necontenit cu un hohot răguşit şi nervos. Cu o lună în urmă, căpătase o slujbă la firma particulară a unui otcupcic[18] bogat care se afla la trei sute de verste de oraşul O… Auzise de întoarcerea lui Lavreţki din străinătate şi făcuse un ocol din drum ca să se vadă cu vechiul lui prieten. Mihalevici vorbea tot aşa de avântat ca în tinereţe, clocotea ca un samovar şi făcea aceeaşi gălăgie ca pe vremuri. Lavreţki pomeni despre păţaniile sale, dar Mihalevici îl întrerupse, bâiguind în grabă: „Am auzit, frate, am auzit, cine ar fi putut să se aştepte la asta?” şi îndreptă imediat conversaţia spre subiecte de interes general.

— Mâine trebuie să plec, frate, spuse el; astăzi, şi-o să mă ierţi pentru asta, o să ne culcăm târziu. Vreau să aflu neapărat ce mai e cu tine, care-ţi mai sunt opiniile, convingerile, ce ocupaţie ai şi ce te-a mai învăţat viaţa. (Mihalevici se conforma încă frazeologiei anilor treizeci.) În ceea ce mă priveşte, m-am schimbat în multe, frate: valurile

vieţii s-au abătut asupra mea — cine naiba o fi spus vorbele astea? — deşi în lucrurile importante, fundamentale nu m-am transformat deloc; cred ca pe timpuri în bine, în adevăr. Şi nu cred aşa, în general, ci acum cred chiar în Dumnezeu, da, cred în Dumnezeu. Ascultă, să ştii că scriu versuri; nu există poezie în ele, dar este adevăr. O să-ţi citesc ultima mea creaţie: mi-am exprimat în ea convingerile cele mai sincere.

Mihalevici se apucă să-şi citească poezia care era destul de lungă şi se încheia cu următoarele versuri:

Unei noi credinţe cu totul m-am dat
Ca un copil sunt la suflet curat
Şi-am ars pe de-a-ntregul al inimii chin
Dar acum la ce-am ars mă închin.

Mihalevici aproape că izbucni în plâns la lectura ultimelor două versuri; un spasm uşor — semn al unei emoţii puternice — trecu ca o umbră pe buzele lui late şi chipul lui urât se lumină. Lavreţki ascultă şi iar ascultă… şi, brusc, spiritul lui de contradicţie începu să-şi scoată capul la lumină: exaltarea permanent clocotitoare şi gata să se manifeste oricând a studentului moscovit îl iritase întotdeauna. Nici nu trecu un sfert de ceas şi controversa se şi încinsese între ei. Era una dintre acele discuţii nesfârşite de care numai ruşii sunt capabili. Din senin, după o despărţire de mai mulţi ani, petrecută în două lumi diferite, fără să-şi înţeleagă clar nici propriile idei, dar nici pe ale altora, cramponându-se de cuvinte şi contrazicându-se doar în vorbe, ei începură să se certe în legătură cu subiectele cele mai abstracte — şi se certară într-un asemenea hal, de parcă viaţa şi moartea amândurora ar fi depins numai de această discuţie: ridicaseră glasul şi vociferau atât de tare, încât toţi cei din casă se neliniştiră, iar sărmanul Lemm, care de la sosirea lui Mihalevici se închisese în camera lui, fu

cuprins de un soi de nedumerire şi începu chiar să simtă o teamă confuză.

— Şi ce s-a ales de tine după toate astea? Te-ai transformat într-un dezabuzat, răcnea Mihalevici pe la unu noaptea.

— Oare aşa arată dezabuzaţii? obiecta Lavreţki. Ăia sunt toţi palizi şi suferinzi, pe când eu pot să te ridic cu o singură mână, uite chiar în clipa asta, vrei?

— Ei, dacă nu eşti dezabuzat, atunci eşti un *scheptâc*, şi asta-i şi mai rău (pronunţia lui Mihalevici se trăgea din limba lui maternă ucraineană). Şi cu ce drept îţi permiţi să fii *scheptâc*? Să zicem că n-ai avut noroc în viaţă; n-ai nici o vină în chestia asta: te-ai născut cu un suflet pătimaş şi iubitor şi ai fost forţat să te fereşti de femei: în această situaţie e clar că prima femeie care ţi-a ieşit în drum trebuia să te înşele.

— Dar şi tu ai fost înşelat, observă posomorât Lavreţki.

— Să zicem, să zicem; eu am fost în privinţa asta un instrument al sorţii, dar, de fapt, ce tot mint, aici nu e vorba de soartă; cuvântul ăsta e o exprimare greşită, înrădăcinată din vechime. Şi ce vrei să demonstrezi cu asta?

— Că drumul vieţii mi-a fost scrântit din articulaţii încă din copilărie.

— Atunci, aşază-te la loc! De-aia eşti om, de-aia eşti bărbat; nu-ţi stă în fire să iei energie cu împrumut de la alţii! Dar oricum ar sta lucrurile, e posibil oare, e permis, ca să-i zicem aşa, să ridici un fapt particular la rangul de lege generală, de regulă imuabilă?

— Despre ce regulă vorbeşti în cazul acesta? îl întrerupse Lavreţki. Nu recunosc…

— Nu e o regulă în general, e regula ta, îi tăie vorba la rândul lui Mihalevici.

— Eşti un egoist, asta eşti! tuna el un ceas mai târziu. Tu n-ai dorit decât autosatisfacţia, ai vrut să fii fericit în viaţă, să trăieşti doar pentru tine…

— Ce înseamnă autosatisfacţia asta?

— Şi toţi te-au înşelat, totul s-a prăbuşit sub picioarele tale.

— Te-am întrebat, ce-i aia autosatisfacţie?

— Şi aşa şi trebuia să fie, să se prăbuşească. Fiindcă ai căutat sprijin acolo unde ţi-a fost imposibil să-l găseşti, fiindcă ţi-ai construit casa pe nisipuri mişcătoare…

— Vorbeşte mai limpede, fără comparaţii, *fiindcă* nu te înţeleg.

— Fiindcă — poftim, poţi să râzi — fiindcă n-ai credinţă, n-ai căldură sufletească; ai minte, dar numai de-o copeică… eşti doar un voltairian lamentabil şi retrograd, iată ce eşti!

— Voltairian, asta sunt eu?

— Aşa eşti, la fel ca tatăl tău, şi nici nu-ţi dai seama!

— După tot ce-ai vorbit, exclamă Lavreţki, am tot dreptul să afirm că eşti un fanatic!

— Vai şi-amar de sufletul meu, ripostă mâhnit Mihalevici, din nefericire n-am făcut până în prezent nimic ca să merit o asemenea înaltă denumire…

— Acum am găsit cum să te caracterizez, zbiera pe la ora trei din noapte acelaşi Mihalevici, nu eşti nici *scheptâc* sau dezabuzat şi nici voltairian, eşti un… parazit, şi încă unul învechit în rele, un parazit cu conştiinţa sinelui, nu unul naiv. Paraziţii naivi zac lungiţi pe cuptor şi nu fac nimic pentru că nici nu ştiu să facă ceva; ei nu se gândesc la nimic, pe când tu eşti un om care gândeşte şi totuşi zaci; ai putea să pui la cale ceva — dar nu te-apuci de nimic; zaci aşa sătul, cu burta la soare, şi-ţi zici: aşa şi trebuie, să zac, pentru că orice acţiune omenească e o neghiobie, un moft care nu duce la nimic.

— Da’ de unde ai mai scos-o şi pe-asta, că zac? stărui Lavreţki Ce te face să presupui că aş avea asemenea idei?

— Iar pe deasupra, voi toţi, toată tagma asta a voastră, continuă gălăgiosul Mihalevici, sunteţi nişte paraziţi cultivaţi. Ştiţi de ce picior şchioapătă neamţul, ce nu merge cum trebuie la englezi şi la francezi… Şi cunoaşterea asta a voastră, vrednică de milă, vă vine în ajutor şi vă justifică lenea ruşinoasă, ticăloasa lipsă de activitate. Câte unul chiar se şi mândreşte cu asta, cică, uite-mă ce inteligent sunt — zac tolănit şi nu fac nimic, în timp ce proştii robotesc. Da! Şi mai există pe la noi şi nişte domni dintre aceia care-şi petrec tot timpul într-un soi de euforie a plictisului, se obişnuiesc şi şed în starea asta precum… precum ciuperca în smântână — Mihalevici prinse din zbor comparaţia aceasta şi râse singur de ea. Ah, euforia asta a plictisului — iată ce duce la pieirea ruşilor! Scârbosul de parazit se pregăteşte o viaţă întreagă ca să se pună pe muncit…

— Ce tot insulţi! răcni la rândul lui Lavreţki. Auzi, cică să munceşti… să faci… Spune mai bine ce e de făcut, Demostene de pe malul Poltavei, şi nu mai ocărî în halul ăsta!

— Ia te uită la el, ce vrea! N-o să-ţi spun ce să faci, frate; fiecare trebuie să descopere chestia asta pe contul lui, ripostă ironic Demostene. Eşti moşier şi nobil pe deasupra şi nu ştii cum să te descurci! N-ai credinţă, că dac-ai fi avut, ai fi ştiut; şi când n-ai credinţă, n-ai nici revelaţie.

— Drace, lasă-mă să mă odihnesc cât de cât, lasă-mă să-mi dau seama pe ce lume sunt, îl rugă Lavreţki.

— Nici un minut de odihnă, nici o secundă! se opuse Mihalevici, dând din mână poruncitor. Nici o secundă măcar! Moartea nu aşteaptă şi nici vieţii n-ar fi cazul să-i fie pusă răbdarea la încercare.

— Şi oare când şi în ce loc le-a dat oamenilor prin cap să se-apuce de lenevit? urla el pe la patru dimineaţa, însă cu glasul niţel cam răguşit acum. Evident că lucrul ăsta se petrece în prezent şi chiar aici, la noi, în Rusia! Când, de fapt, pe umerii

fiecărei persoane în parte ar trebui să apese datoria şi o mare răspundere faţă de Dumnezeu, de popor şi chiar faţă de sine. Noi dormim şi vremea se duce, noi dormim…

— Permite-mi să-ţi atrag atenţia, rosti Lavreţki, că nu dormim absolut deloc şi că mai degrabă nu-i lăsăm pe alţii să se odihnească. Strigăm de ne rupem gâtlejul ca doi cocoşi. Ia ascultă, nu cumva anunţă revărsatul zorilor?

Ieşirea asta îl făcu pe Mihalevici să pufnească în râs şi să se potolească. „Pe mâine”, spuse el zâmbind şi-şi vârî pipa în chisea. „Pe mâine”, spuse şi Lavreţki. Dar prietenii mai stătură de vorbă mai bine de un ceas… Însă nu mai ridicară vocea şi discuţia lor fu paşnică şi tristă, aşa cum sunt toate conversaţiile intime.

Mihalevici plecă a doua zi, deşi Lavreţki încercase să-l reţină. Feodor Ivanîci nu reuşise să-l convingă să mai stea, dar vorbise cu el după pofta inimii. S-a dovedit că Mihalevici n-avea pe sufletul lui nici măcar o para chioară. Încă din ajun, Lavreţki recunoscuse cu compătimire în comportamentul acestuia toate semnele şi deprinderile unei situaţii de sărăcie înrădăcinată: cizmele îi erau scâlciate, în spate la redingotă îi lipsea un nasture, mâinile lui n-avuseseră ştiinţă despre mănuşi, în părul zburlit îi rămăseseră nişte fulgi; când venise nici nu-i dăduse prin minte să ceară să se spele, iar la cină mâncase ca un lup, sfâşiind carnea cu degetele şi rozând zgomotos oasele cu dinţii lui negri şi puternici. Lavreţki mai aflase că nici serviciul nu-i priise lui Mihalevici, că acesta îşi pusese toate speranţele în otcupcicul acela care îl angajase doar ca să aibă în biroul său „un om cult”. Cu toate acestea, nu-şi pierduse curajul şi-şi privea traiul cu cinism, purtându-se ca un idealist şi ca un poet, întristându-se şi preocupându-se sincer de soarta omenirii şi de propria lui vocaţie — dar nefiind câtuşi de puţin îngrijorat că s-ar putea să moară de foame.

Mihalevici nu era căsătorit, dar se îndrăgostise de nenumărate ori şi le scrisese poezii tuturor iubitelor lui; preamărise în versuri deosebit de înflăcărate pe o misterioasă *panna*[19] cu bucle negre… E-adevărat, existau nişte zvonuri cum că *panna* în discuţie n-ar fi fost decât o evreică oarecare, pe care mulţi ofiţeri de cavalerie o cunoşteau destul de bine… dar, dacă stai să te gândeşti, avea oare vreo importanţă lucrul acesta?

Mihalevici nu se potrivise cu Lemm: pe neamţ îl speriaseră, pentru că nu era obişnuit, discursurile lui gălăgioase şi apucăturile grosolane. Oamenii lipsiţi de noroc se adulmecă imediat şi de la distanţă unii pe ceilalţi, dar la bătrâneţe rareori leagă prietenie între ei şi lucrul ăsta nu e câtuşi de puţin uimitor: nu mai au ce să-şi împartă unii cu alţii, nici măcar speranţele.

Înainte de plecare, Mihalevici mai discută încă multă vreme cu Lavreţki, îi proroci pieirea dacă nu se va dezmetici, îl imploră să se ocupe serios de traiul mujicilor de pe moşia lui, se dădu pe el însuşi de exemplu, spunând că s-a purificat în flăcările necazurilor, ba chiar se declară de câteva ori un om fericit şi se compară cu păsările cerului şi cu crinul din vale…

— În orice caz, cu un crin negru, observă Lavreţki.

— Ei, frate, nu te mai da drept aristocrat, ripostă cu blândeţe Mihalevici, mai bine mulţumeşte-i lui Dumnezeu că şi în vinele tale curge un sânge cinstit de plebeu. Dar după cum se vede, tu ai acum nevoie de o fiinţă curată, nepământeană care să te scoată din starea asta a ta de apatie…

— Mulţumesc, frate, rosti Lavreţki. În ceea ce mă priveşte, sunt sătul până peste cap de fiinţele astea nepământene.

— Taci, *chinicule*! exclamă Mihalevici.

— Se zice „cinic”, îl corectă Lavreţki.

— Ba *chinic,* insistă Mihalevici fără să se intimideze.

Mai vorbea încă şi în timp ce şedea în trăsura în care-i fusese urcat geamantanul lui galben, turtit şi ciudat de uşor; înfofolit într-un fel de pelerină spaniolă cu gulerul decolorat şi cu bride în formă de labe de leu în loc de cheutori, el îşi dezvolta în continuare concepţiile în legătură cu soarta Rusiei şi-şi plimba în aer mâna înnegrită de soare, ca şi când ar fi semănat seminţele bunăstării viitoare. În sfârşit caii se porniră din loc… „Adu-ţi aminte ultimele mele trei cuvinte, începu el să strige, ieşind cu tot trupul din trăsură şi păstrându-se în echilibru, care sunt: religie, progres, omenie!… Rămâi cu bine!” Capul lui, cu şapca trasă pe ochi, se făcu nevăzut. Lavreţki rămase în pridvor, privind fix în lungul drumului până când trăsura dispăru din vedere. „Totuşi, se prea poate ca Mihalevici să aibă dreptate, îşi zise el întorcându-se în casă, se prea poate să fiu un parazit.” Multe dintre cuvintele acestuia îi pătrunseseră în mod irezistibil în suflet, deşi îl contestase şi nu fusese de acord cu el. Să fii doar un om bun, şi atunci nimeni nu ţi se pune împotrivă.

[18] Persoană care are în arendă sau concesionat un bun al statului.

[19] Domnişoară (pol.).

XXVI

Două zile mai târziu, Maria Dimitrievna se înfiinţă la Vasilevskoie, după cum promisese, împreună cu tot tineretul ei. Fetele alergară numaidecât în grădină, în timp ce Maria Dimitrievna trecu galeşă prin toate încăperile, lăudând totul cu o voce languroasă. Considera vizita ei la Lavreţki un semn de mare îngăduinţă, dacă nu chiar o faptă caritabilă. Zâmbi politicos când Anton şi Apraxia, conform unui vechi obicei de curte, îi sărutară mânuşiţa, şi cu un glas obosit, vorbind pe nas, le ceru să-i aducă ceai. Spre marea supărare a lui Anton, care-şi pusese nişte mănuşi albe împletite, doamnei străine ceaiul îi fu servit de valetul angajat de Lavreţki, care, după cum spunea bătrânul, nu cunoştea deloc regulile casei. În schimb, Anton îşi luă revanşa la masă: îşi înfipse tălpile cu putere în podea la spatele fotoliului Mariei Dimitrievna şi nimeni nu mai putu să-i ia locul. Apariţia unor oaspeţi la Vasilevskoie, lucru care nu se mai petrecuse de mult, îl neliniştea şi totodată îl bucura pe bătrân: îi făcea plăcere să vadă că boierul era frecventat de musafiri din lumea bună. De altfel, nu numai el fusese tulburat în ziua aceea: Lemm era la fel de emoţionat. Îmbrăcase un frac scurt de culoarea tutunului, cu coada ascuţită, îşi legase strâns eşarfa la gât şi-şi dregea glasul necontenit, ferindu-se din drum cu o expresie plăcută şi prietenoasă pe chip. Lavreţki băgă de seamă cu satisfacţie că apropierea dintre el şi Liza continua să existe: imediat ce intrase, ea îi întinsese mâna cu simpatie. După masă, Lemm scoase din buzunarul din spate al fracului, în care îşi tot vârâse mâna până în clipa aceea, un sul mic de hârtie pentru note şi, strângându-şi buzele, îl puse pe pian fără să scoată o vorbă. Era romanţa pe care o compusese în ajun,

pe cuvintele acelea nemţeşti de modă veche, în care pomenise despre stele. Liza se aşeză numaidecât la pian ca s-o descifreze… Dar vai! Muzica se dovedi a fi confuză şi neplăcut de tensionată; compozitorul se silise în mod vizibil să exprime ceva teribil de pătimaş şi de profund, dar nu-i ieşise nimic de doamne-ajută: efortul său rămăsese doar un efort şi nimic altceva. Lavreţki şi Liza simţiră amândoi lucrul acesta — şi Lemm îşi dădu seama şi el: fără să mai scoată vreun cuvânt, îşi puse romanţa la loc în buzunar şi, ca răspuns la invitaţia Lizei de a o mai interpreta o dată, el spuse doar atât, dând din cap cu subînţeles: „Iar acum cu asta — basta!” Apoi se îndoi de spate zgribulindu-se şi se retrase.

Spre seară, toată societatea plecă să prindă peşte. În iazul de dincolo de livadă erau mulţi caraşi şi păstrăvi-fântânel. Maria Dimitrievna fu aşezată într-un fotoliu la umbră, lângă malul apei, i se puse un covoraş sub picioare şi i se dădu cea mai bună undiţă; Anton îi oferi serviciile sale în calitate de pescar vechi şi experimentat. Plin de sârguinţă îi agăţa viermişorii în cârlig, îi plesnea cu palma, scuipa peste ei şi arunca el însuşi undiţa, aplecându-se graţios în faţă cu tot trupul. Maria Dimitrievna îşi dăduse cu părerea despre el chiar în ziua aceea prin următoarea frază spusă într-o franceză de pension: „*Il n’y a plus maintenant de ces gens comme ça comme autrefois.*”[20] Lemm împreună cu cele două fetiţe se dusese ceva mai încolo, chiar lângă stăvilar; Lavreţki se instalase lângă Liza. Peştele trăgea la undiţă neîncetat; caraşii prinşi unul după altul sclipeau în aer când luminoşi ca aurul, când strălucitori ca argintul; exclamaţiile de bucurie ale fetiţelor se auzeau necontenit; Maria Dimitrievna însăşi scoase de vreo două ori nişte ţipete ascuţite pe un ton alintat. La Lavreţki şi la Liza peştele se ivea mai rar decât la toţi ceilalţi; pesemne şi fiindcă dădeau atenţie pescuitului mai puţin decât restul lumii şi-şi lăsau

plutele să alunece pe apă chiar lângă mal. Trestiile înalte de culoare roşiatică foşneau încetişor în jur, apa nemişcată lucea calmă dinaintea ochilor lor şi conversaţia curgea în tihnă. Liza stătea pe un mic ponton, iar Lavreţki era aşezat pe un trunchi înclinat de răchită. Fata era îmbrăcată într-o rochie albă şi în jurul taliei avea o cingătoare dintr-o panglică lată de aceeaşi culoare; îşi ţinea pălăria de pai într-o mână şi cu cealaltă susţinea coada arcuită a undiţei cu destul efort. Lavreţki îi privea profilul pur, niţeluş cam sever, părul dat pe după urechi, obrajii delicaţi care i se înroşeau ca la copii şi se gândea: „Ah, cât poţi să fii de drăgălaşă pe malul iazului meu!” Liza nu se întorcea către el, ci privea spre apă mijindu-şi ochii sau poate zâmbind. Umbra unui tei din apropiere îi învăluia pe amândoi.

— Ştiţi ceva, începu să vorbească Lavreţki, m-am gândit mult la ultima noastră discuţie şi am ajuns la concluzia că sunteţi o fiinţă din cale-afară de bună.

— Dar n-am avut deloc intenţia să…, dădu să riposteze Liza şi deodată se fâstâci.

— Sunteţi bună, repetă Lavreţki. Sunt un om din topor şi cu toate astea simt că ar trebui să vă iubească toată lumea. Iată-l, de pildă, pe Lemm: e pur şi simplu îndrăgostit de dumneavoastră.

Sprâncenele Lizei nu se încruntară, ci numai tresăriră puţin; lucrul ăsta i se întâmpla întotdeauna când auzea ceva neplăcut.

— Mi-a fost foarte milă astăzi de el, continuă Lavreţki, din pricina romanţei lui nereuşite. Să fii tânăr şi să nu te pricepi la ceva, e de îndurat; dar să îmbătrâneşti şi să te lase puterile, e teribil de greu. E regretabil să nu simţi când te părăseşte forţa. Bătrânului îi vine greu să suporte asemenea lovituri!… Atenţie, muşcă peştele la undiţa dumneavoastră… Se spune, adăugă Lavreţki după o scurtă tăcere, că Vladimir Nikolaici a scris o romanţă foarte drăguţă.

— Aşa e, răspunse Liza, e o bagatelă, dar nu e rea.

— Şi ce părere aveţi, întrebă Lavreţki, e un muzician bun?

— Am impresia că este foarte talentat la muzică, dar până în prezent nu s-a ocupat de ea cum se cuvine.

— Aşa. Dar ca om cum e? E bun?

Liza începu să râdă şi-i aruncă lui Feodor Ivanîci o privire fugară.

— Ce întrebare ciudată! exclamă ea scoţându-şi undiţa din apă şi aruncând-o din nou mai departe.

— Dar de ce ciudată? Vă întreb despre el ca un om care a sosit nu de mult aici, ca o rudă.

— Ca o rudă?

— Da. Doar se pare că am prilejul să vă fiu unchi.

— Vladimir Nikolaici are o inimă foarte bună, rosti Liza, şi e o persoană inteligentă; mama ţine tare mult la el.

— Dar dumneavoastră?

— E un om bun. De ce să nu-l iubesc?

— Aha! zise Lavreţki şi tăcu.

O expresie pe jumătate întristată şi pe jumătate ironică îi scăpără pe faţă preţ de o clipă. Privirea lui stăruitoare o făcu pe Liza să se intimideze, dar ea continua să surâdă. „Ei, Domnul să le dea fericire!” murmură el, în sfârşit, ca pentru sine şi întoarse capul.

Liza se înroşi la faţă.

— Greşiţi, Feodor Ivanîci, n-are nici un rost să gândiţi în felul acesta… Dar chiar nu vă place Vladimir Nikolaici? întrebă ea deodată.

— Nu-mi place.

— Din ce cauză?

— Am impresia că n-are inimă.

Zâmbetul pieri de pe chipul Lizei.

— V-aţi deprins să judecaţi prea sever oamenii, rosti ea după o lungă tăcere.

— Nu cred. Nici vorbă, ce drept aş avea să-i judec aspru pe alţii, când eu însumi am nevoie de îngăduinţă. Aţi uitat că doar cei cărora le este lene nu râd de mine?… Dar, ia spuneţi-mi, adăugă el, v-aţi ţinut făgăduiala?

— La ce vă referiţi?

— V-aţi rugat pentru mine?

— Da, m-am rugat şi spun rugăciunea aceasta în fiecare zi. Dar vă rog să nu vorbiţi cu uşurinţă despre asta.

Lavreţki începu s-o încredinţeze pe Liza că nici nu i-ar fi trecut prin minte să facă asta, că el respectă profund orice convingere; apoi se lansă într-o discuţie despre religie, despre rolul ei în istoria omenirii, despre semnificaţia creştinismului…

— Trebuie să fii creştin, rosti Liza nu fără un oarecare efort, şi nu pentru a cunoaşte cele cereşti… sau cele pământeşti, ci pentru că fiecare om trebuie să moară.

Uimit fără voie, Lavreţki îşi ridică ochii spre Liza şi-i întâlni privirea.

— Ce-aţi spus?! zise el.

— Cuvintele acestea nu-s ale mele! răspunse fata.

— Nu-s ale dumneavoastră… Dar de ce aţi adus vorba despre moarte?

— Nu ştiu. Mă gândesc adesea la ea.

— Adesea?

— Da.

— N-aş zice, dacă mă uit la dumneavoastră acum: aveţi o faţă atât de veselă şi luminoasă, zâmbiţi…

— Da, acum sunt foarte veselă, mărturisi Liza cu naivitate.

Lavreţki simţi că-i vine să-i apuce amândouă mâinile şi să i le strângă cu putere…

— Liza, Liza, se porni Maria Dimitrievna pe strigat, vino încoace să vezi ce caras am prins.

— Imediat, *maman*, răspunse Liza şi plecă la ea, iar Lavreţki rămase pe răchita lui.

„Vorbesc cu ea de parcă n-aş fi un om care şi-a trăit traiul”, se gândi el. Plecând, Liza îşi agăţase pălăria pe o creangă; Lavreţki se uită la pălăria aceasta, la panglicile ei lungi şi un pic mototolite, cu un sentiment ciudat, aproape de tandreţe. Liza se întoarse repede la el şi se aşeză din nou pe ponton.

— De ce vi se pare că Vladimir Nikolaici n-are inimă? întrebă ea câteva clipe mai târziu.

— V-am spus deja că aş putea să greşesc. De altfel, timpul va scoate totul la iveală.

Liza căzu pe gânduri. Lavreţki începu să povestească despre viaţa lui la Vasilevskoie, despre Mihalevici, despre Anton; simţea nevoia să vorbească cu Liza, să-i comunice absolut tot ce-i venea în minte, căci ea îl asculta cu atâta drăgălăşenie şi aşa de atentă; rarele ei observaţii şi obiecţii i se păreau teribil de simple şi de inteligente. Ajunse să-i şi declare lucrul ăsta.

Liza se miră.

— Adevărat? spuse ea, mă gândeam că eu, ca şi camerista mea Nastia, n-avem nişte cuvinte *personale.* Odată Nastia chiar i-a spus logodnicului ei: trebuie că te plictiseşti cu mine; tu îmi zici vorbe atât de frumoase, iar eu duc lipsă de cuvinte personale.

„Şi slavă Domnului că e aşa!” gândi Lavreţki.

[20] Astăzi nu mai există oameni de felul acesta ca pe timpuri (fr.).

XXVII

Între timp venise seara şi Maria Dimitrievna îşi manifestă dorinţa de a se întoarce acasă. Fetiţele fură smulse cu greu de lângă iaz ca să fie echipate pentru drum. Lavreţki anunţă că-şi va conduce musafirii până la jumătatea drumului şi porunci să i se pună şaua pe cal. În timp ce o ajuta pe Maria Dimitrievna să se instaleze în trăsură, îşi dădu seama că Lemm lipseşte; dar bătrânul nu fu nicăieri de găsit, dispăruse imediat ce se sfârşise cina. Anton trânti portierele cu o putere impresionantă pentru anii lui şi strigă cu glas aspru: „Mână, vizitiu!” Trăsura se urni din loc. Pe bancheta din spate se aşezaseră Maria Dimitrievna şi Liza, iar pe cea din faţă, fetiţele împreună cu camerista. Seara era caldă şi liniştită, aşa că geamurile trăsurii fură lăsate în jos de ambele părţi. Lavreţki călărea la trap pe lângă trăsură, pe partea Lizei, ţinându-şi mâna pe portieră — aruncase frâul pe gâtul calului care alerga cu un pas uşor — şi schimbând arare două-trei cuvinte cu tânăra fată. Amurgul se făcuse nevăzut; noaptea se lăsase, dar aerul devenise parcă mai cald. Maria Dimitrievna aţipi curând; fetiţele şi camerista o urmară. Roţile trăsurii se mişcau repede şi lin; Liza îşi aplecă trupul în faţă; luna, care tocmai se ridicase, îi lumina chipul, iar zefirul înmiresmat al nopţii îi adia pe ochi şi pe obraji. Îi era bine. Îşi sprijinea mâna de portieră alături de cea a lui Lavreţki. Şi el se simţea bine călărind prin căldura blajină a nopţii liniştite fără să-şi desprindă ochii de pe chipul tânăr şi blând, ascultându-i glasul proaspăt care-i vorbea în şoaptă spunând tot felul de lucruri simple, pline de bunătate; nici nu-şi dădu seama că străbătuse jumătate de cale. Lavreţki nu vru s-o trezească pe Maria Dimitrievna, strânse uşor mâna Lizei şi zise:

„Suntem prieteni acum, nu-i aşa?” Ea aprobă dând din cap şi Lavreţki îşi opri calul. Trăsura plecă mai departe, legănându-se uşor. Lavreţki porni spre casă la pas. Vraja nopţii de vară îl cuprinse în îmbrăţişarea ei; toate cele ce-l înconjurau îi păreau neaşteptat de stranii şi, în acelaşi timp, de mult cunoscute şi pline de dulceaţă. Totul se odihnea în apropierea lui şi în depărtare; se vedea până în zare, deşi nu orice ochi putea să distingă cele văzute; viaţa tânără, în plină înflorire, era pusă în lumină de însăşi tihna din jur. Calul lui Lavreţki mergea vioi, legănându-se în cadenţă, când la dreapta, când la stânga; umbra lui mare şi neagră se mişca şi ea în rând cu el; în tropotul copitelor dăinuia ceva plăcut şi tainic, şi ceva la fel de vesel şi de încântător răzbătea şi din ţipătul răsunător al pitpalacului. Stelele piereau într-un fel de fum luminos; luna nouă scânteia strălucind neclintită; raza ei se revărsa ca un torent albăstrui şi cădea ca o pată de aur şters pe norişorii gingaşi care treceau pe lângă ea; prospeţimea văzduhului îi stârni o umezeală uşoară în ochi, îi cuprinse tot trupul şi i se prelinse în piept ca un şuvoi nestăvilit. Lavreţki se lăsă în voia desfătării, bucurându-se de ea. „Ei bine, o să mai supravieţuim, se gândi el, încă nu ne-a sfâşiat cu totul…” Nu-şi sfârşi gândul ca să-şi spună despre cine, sau despre ce anume era vorba… Apoi începu să se gândească la Liza, la faptul că e puţin probabil să-l iubească pe Panşin; că dacă ar fi întâlnit-o într-o altă conjunctură, Dumnezeu ştie ce-ar fi putut să iasă din asta; că-l înţelegea pe Lemm, deşi ea nu poseda cuvinte *personale*. Dar şi lucrul acesta era neadevărat: ea chiar avea cuvinte personale… „Nu vorbiţi cu uşurinţă despre asta”, îşi aduse aminte Lavreţki. Umblă multă vreme abătut, cu capul în jos, apoi se îndreptă şi rosti încet:

Şi-am ars pe de-a-ntregul al inimii chin
Dar acum, la ce-am ars, mă închin…

Dar acum, la ce-am ars, mă închin…

Îşi lovi însă pe loc calul cu cravaşa şi merse în galop până acasă.

Se dădu jos de pe cal şi privi pentru ultima dată în jur cu un zâmbet involuntar de recunoştinţă. Noaptea tăcută, noaptea mângâietoare se întinsese peste culmi şi peste văi; din depărtare, din adâncul ei înmiresmat, Dumnezeu ştie de unde — din cer sau din pământ — venea o căldură dulce şi tihnită. Lavreţki îi trimise Lizei un ultim salut şi intră în fugă în pridvor.

Ziua următoare trecu destul de ştearsă. De dimineaţă plouă; Lemm privea pe sub sprâncene şi-şi strângea buzele din ce în ce mai tare, de parcă făcuse legământ să nu şi le mai deschidă niciodată. Ducându-se la culcare, Lavreţki îşi luă în pat un teanc de reviste franţuzeşti care zăceau la el pe masă nerăsfoite de mai bine de două săptămâni; se apucă nepăsător să le rupă plicurile şi să-şi arunce ochii în fugă peste coloanele ziarelor în care, de altminteri, nu se afla nimic nou. Se pregătea deja să le pună deoparte — când sări deodată din pat ca muşcat de-un şarpe. În foiletonul uneia dintre gazete, acel *monsieur* Jules, pe care noi l-am cunoscut deja, le comunica cititorilor săi „o tristă noutate”: *madame* Lavretzki, minunata şi încântătoarea moscovită, scria el, una dintre reginele modei, podoaba saloanelor pariziene, îşi dăduse obştescul sfârşit aproape subit, şi vestea aceasta, din păcate mult prea adevărată, parvenise până la dânsul, la *monsieur* Jules, chiar în momentul de faţă. Se putea spune, continua autorul pe acelaşi ton, că şi el se număra printre prietenii defunctei…

Lavreţki se îmbrăcă, ieşi în grădină şi se plimbă înainte şi înapoi pe o singură alee până în zori.

XXVIII

În dimineaţa următoare, după ceai, Lemm îl rugă pe Lavreţki să-i dea caii ca să se întoarcă în oraş. „A sosit timpul să mă apuc de treabă, adică de lecţii, declară bătrânul, aici nu fac altceva decât să-mi pierd vremea în zadar.” Lavreţki nu-i răspunse pe loc: părea cu gândul în altă parte. „În regulă, spuse el în sfârşit, o să merg şi eu cu dumneavoastră.” Gemând iritat şi fără să ceară ajutorul servitorilor, Lemm îşi făcu geamantănaşul, apoi rupse şi arse câteva foi de hârtie pline de note muzicale. Caii fură aduşi la scară. Ieşind din cabinet, Lavreţki îşi puse în buzunar ziarul din ziua precedentă. Tot drumul, Lemm şi Lavreţki vorbiră foarte puţin între ei: fiecare era preocupat de gândurile proprii. Se simţeau bucuroşi că nu se deranjează unul pe celălalt. Se despărţiră în termeni destul de reci, ceea ce, de altfel, se întâmplă adesea între prieteni în Rusia. Lavreţki îl conduse pe bătrân la căsuţa lui: acesta se dădu jos, îşi scoase geamantanul din trăsură şi, fără să-i întindă mâna prietenului său (îşi ţinea geamantanul cu amândouă mâinile la piept), ba chiar şi fără să-i arunce o privire măcar, spuse pe ruseşte: „Rămâneţi cu bine!” „Rămâneţi cu bine!”, repetă şi Lavreţki şi-i porunci vizitiului să-l ducă la locuinţa sa. Închiriase pentru orice eventualitate o locuinţă în oraşul O… După ce scrise câteva scrisori şi-şi luă prânzul la repezeală, Lavreţki se îndreptă spre casa Kalitinilor. Îl găsi în salon doar pe Panşin care-i aduse la cunoştinţă că Maria Dimitrievna o să-şi facă apariţia îndată, după care intră pe loc în conversaţie cu Feodor Ivanîci, manifestând o teribil de călduroasă amabilitate. Până în ziua aceea, Panşin i se adresase lui Lavreţki, dacă nu cu aroganţă, măcar cu un fel de condescendenţă; Liza însă, povestindu-i despre

plimbarea din ajun, îl caracterizase pe Lavreţki ca pe un om minunat şi foarte inteligent; asta-i fusese de ajuns: trebuia să-l cucerească pe acest om „minunat”. Panşin începu prin a-i face complimente lui Lavreţki. Îi descrise entuziasmul cu care, după spusele sale, toată familia Mariei Dimitrievna făcuse aprecieri la adresa conacului de la Vasilevskoie, iar mai pe urmă, aşa cum îi era obiceiul, trecu cu dibăcie la propria lui persoană, se porni să vorbească despre ocupaţiile lui, despre concepţiile sale de viaţă, despre lume şi despre serviciu; spuse două cuvinte despre viitorul Rusiei, despre modul în care guvernanţii trebuie ţinuţi în frâu; chiar în punctul acesta al discuţiei se luă vesel în zeflemea şi adăugă că la Petersburg i se dăduse, printre altele, sarcina „*de populariser l'idée du cadastre*”[21]. Vorbi timp destul de îndelungat, povestind cu o îngâmfare grosolană despre capacitatea lui de a depăşi toate dificultăţile şi cum jongla cu cele mai importante probleme administrative şi politice ca un scamator cu bilele sale. „Iată ce aş face dacă aş fi în locul guvernului” sau „Dumneavoastră, ca un om inteligent ce sunteţi, veţi fi imediat de acord cu mine” erau expresiile care nu i se dezlipeau defel de pe limbă. Lavreţki asculta cu răceală trăncăneala lui Panşin: nu-i era pe plac omul acesta chipeş şi deştept, cu zâmbet luminos, glas curtenitor şi ochi iscoditori care afişa o eleganţă atât de degajată. Datorită capacităţii lui rapide de a intui sentimentele celorlalţi, Panşin ghici curând că nu-i produce cine ştie ce satisfacţie interlocutorului său şi, cu un pretext plauzibil, dispăru după ce hotărî în sinea lui că o fi Lavreţki un om minunat, dar nu e deloc simpatic, ci „*aigri*”[22] şi „*en somme*”[23] întrucâtva ridicol. Maria Dimitrievna îşi făcu apariţia însoţită de Ghedeonovski, apoi Marfa Timofeevna se ivi împreună cu Liza, iar în urma lor sosiră şi ceilalţi membri ai familiei; mai târziu veni şi Beleniţîna, amatoarea de muzică, o doamnă mititică şi slăbuţă,

cu o feţişoară aproape ca de copil, frumoasă şi obosită, într-o rochie neagră care foşnea, cu un evantai pestriţ şi nişte brăţări groase de aur pe braţe; sosise şi soţul ei, un bărbat durduliu, cu obrajii roşii. Avea mâinile şi picioarele mari, genele albicioase şi un surâs nemişcat pe buzele late; când erau în vizită, soţia lui nu vorbea niciodată cu el, dar acasă, în clipele de tandreţe, îl numea purceluşul ei; se întoarse şi Panşin: încăperea se umplu de lume şi de zgomot. Mulţimea aceasta de oameni nu-i căzu bine la ficat lui Lavreţki; îl irita mai ales Beleniţîna, care una-două se uita la el prin lornion. Ar fi plecat imediat dacă n-ar fi fost Liza: îşi dorea să-i spună două vorbe între patru ochi, dar nu fu în stare multă vreme să prindă momentul potrivit şi se mulţumi doar s-o urmărească cu privirea, plin de o bucurie tainică; niciodată chipul ei nu i se păruse mai distins şi mai drăgălaş. Câştiga şi mai mult în apropierea Beleniţînei. Aceasta se mişca necontenit pe scaun, dădea din umerii mici şi înguşti şi râdea cu un râs alintat ba privind printre gene, ba deschizându-şi ochii mari de tot pe neaşteptate. Liza şedea tăcută, privea drept înainte şi nu râdea câtuşi de puţin. Stăpâna casei se aşeză să joace cărţi împreună cu Marfa Timofeevna, cu Beleniţîn şi cu Ghedeonovski, care juca foarte încet, greşea tot timpul, clipea din ochi şi-şi ştergea faţa cu batista. Panşin adoptase o poză melancolică, se exprima concis, cu subînţeles şi plin de tristeţe întocmai ca un artist nemărturisit, dar nu ţinu cont de rugăminţile Beleniţînei, care cocheta teribil cu el, şi nu se învoi să-şi cânte romanţa: Lavreţki îl stingherea. Nici Feodor Ivanîci nu vorbi mult; expresia neobişnuită de pe chipul lui o surprinsese pe Liza chiar din clipa când acesta intrase în încăpere; simţise imediat că el avea să-i comunice ceva, dar, nu ştia nici ea din ce cauză, se temea să-i pună întrebări. În sfârşit, trecând în sala în care turna ceaiul, ea întoarse fără

voie capul spre el. În clipa următoare, el păşea în spatele ei.

— Ce-i cu dumneavoastră? rosti ea punând ceainicul pe samovar.

— Aţi observat oare ceva? răspunse Lavreţki.

— Astăzi nu sunteţi aşa cum v-am văzut până acum.

Lavreţki se aplecă peste masă.

— Am vrut, începu el, să vă dau o veste, dar mi-e imposibil în clipa asta. De fapt, e mai bine să citiţi paragraful pe care l-am subliniat cu creionul în acest foileton, adăugă el, dându-i ziarul pe care-l luase cu el. Vă rog să păstraţi secretul asupra acestui lucru; o să trec mâine-dimineaţă pe-aici.

Liza fu uimită… Panşin se ivi în pragul uşii. Liza îşi băgă ziarul în buzunar.

— L-aţi citit pe Obermann, Lisaveta Mihailovna? întrebă visător Panşin.

Liza îi răspunse în treacăt şi ieşi din sală ca să urce în camera ei. Lavreţki se întoarse în salon şi se apropie de masa de joc. Marfa Timofeevna îşi desfăcu panglicile de la bonetă şi, roşie la faţă, începu să se plângă de Ghedeonovski, partenerul ei, care, aşa cum spunea ea, n-avea nici un habar de joc.

— Să joci cărţi, zise ea, nu-i acelaşi lucru cu ţesutul de minciuni.

Ghedeonovski continua să clipească şi să se şteargă pe faţă. Liza veni înapoi în salon şi se aşeză într-un colţ; Lavreţki privi spre ea, se uită şi ea la el — şi amândoi se simţiră cumva înfricoşaţi. Lavreţki citi pe chipul ei nedumerire şi un fel de reproş tainic. Nu putea să discute cu ea aşa cum ar fi vrut; dar îi era greu în acelaşi timp să rămână în aceeaşi încăpere cu Liza, ca un oaspete printre ceilalţi musafiri: se hotărî să plece. Luându-şi rămas-bun mai reuşi să-i repete că va veni a doua zi şi adăugă că-şi pune speranţele în prietenia ei.

— Veniţi, răspunse ea cu aceeaşi nedumerire pe chip.

Panşin se învioră după plecarea lui Lavreţki; începu să-i dea sfaturi lui Ghedeonovski, o curtă la modul ironic pe Beleniţîna şi-şi cântă, în sfârşit, romanţa. Dar cu Liza vorbi şi o privi ca şi până atunci: cu un pic de tristeţe şi cu subînţeles.

Lavreţki iar nu putu să doarmă toată noaptea. Nu simţea nici tristeţe, nici tulburare, se calmase cu totul; dar nu putea să adoarmă. Nu era în stare să-şi mai amintească nici măcar vremurile trecute; îşi privea pur şi simplu viaţa pe care o trăise, fără s-o judece: inima îi bătea greu şi regulat, orele zburau şi el nu se gândea absolut deloc la somn. Doar din când în când, în mintea lui se ridica la suprafaţă un gând: „Dar nu-i adevărat, toate astea sunt fleacuri.” Apoi se oprea, îşi lăsa capul în jos şi se apuca din nou să-şi privească viaţa.

[21] Să popularizeze ideea cadastrului (fr.).

[22] Înăcrit (fr.).

[23] La urma urmelor (fr.).

XXIX

Maria Dimitrievna nu-l primi pe Lavreţki cu prea multă plăcere când acesta se înfiinţă la ea în ziua următoare.

„Ia te uită, s-a nărăvit aici”, gândi ea. Din cauza firii lui, Lavreţki nu-i prea era la inimă, şi pe urmă şi Panşin, sub a cărui influenţă se afla, îi adusese în ajun nişte laude grozav de dispreţuitoare şi de perfide. Cum nu-l considera musafir şi nici nu credea că e necesar să te ocupi de o rudă care devenise aproape de-a casei, nu trecu nici o jumătate de oră şi Lavreţki se şi plimba cu Liza pe aleea din grădină. Lenocika şi Şurocika alergau la câţiva paşi de ei printre straturile de flori.

Liza era la fel de liniştită ca de obicei, doar un pic mai palidă. Scoase din buzunar foaia de ziar împăturită mărunt şi i-o întinse lui Lavreţki.

— E un lucru îngrozitor, rosti ea în cele din urmă.

Lavreţki nu răspunse nimic.

— Şi poate că nici nu e adevărat, adăugă Liza.

— De aceea v-am rugat să nu vorbiţi nimănui despre asta.

Liza făcu câţiva paşi.

— Spuneţi-mi, începu ea, nu sunteţi trist? Nici măcar puţin?

— Nu-mi dau seama ce simt, răspunse Lavreţki.

— Dar cândva aţi iubit-o?

— Da, am iubit-o.

— Mult?

— Foarte mult.

— Şi nu sunteţi întristat de moartea ei?

— Pentru mine ea n-a murit acum.

— Vorbiţi cu păcat… Să nu vă supăraţi pe mine. Mă numiţi prietena dumneavoastră şi prietenii pot să-şi spună orice. Zău că mi-e chiar frică… Ieri nu arătaţi bine deloc… Vă aduceţi aminte că nu de

mult v-aţi plâns de dânsa? Şi ea poate că nici nu mai era pe lume în clipa aceea. E îngrozitor. Lucrul ăsta poate v-a fost trimis drept pedeapsă.

Lavreţki râse amar.

— Credeţi?… La urma urmei, acum sunt liber.

Liza tresări uşor.

— Ajunge, nu mai vorbiţi aşa. La ce vă e de folos libertatea? Nu la asta trebuie să vă gândiţi acum, ci la iertare…

— Am iertat-o de mult, o întrerupse Lavreţki dând din mână.

— Nu, nu despre asta e vorba, rosti Liza şi se înroşi la faţă. Nu aşa trebuia să mă înţelegeţi. E nevoie să vă preocupaţi de iertarea dumneavoastră…

— Dar cine să mă ierte?

— Cum cine? Dumnezeu. Cine ar mai putea să ne dea iertarea în afară de El?

Lavreţki o apucă de mână.

— Ah, Lisaveta Mihailovna, credeţi-mă, exclamă el, am fost şi aşa destul de pedepsit. Am ispăşit deja totul.

— Nu dumneavoastră puteţi să ştiţi lucrul acesta, rosti Liza cu glas scăzut. Aţi uitat că de curând, când aţi discutat cu mine despre asta, nu doreaţi s-o iertaţi.

Amândoi mai făcură câţiva paşi pe alee în tăcere.

— Dar de fiica dumneavoastră ce ştiţi? întrebă Liza pe neaşteptate şi se opri în loc.

Lavreţki se înfioră.

— O, să n-aveţi nici o grijă! Am trimis deja scrisori peste tot pe unde e necesar. Viitorul fiicei mele, aşa cum o… aşa cum v-aţi exprimat… e asigurat. N-aveţi de ce să vă neliniştiţi.

Liza surâse cu tristeţe.

— Dar aveaţi dreptate, continuă Lavreţki, ce-aş putea să fac cu libertatea mea? La ce mi-e de folos?

— Când aţi primit ziarul acesta? rosti Liza, fără să-i răspundă la întrebare.

— A doua zi după ce m-aţi vizitat.

— Şi-a fost cu putinţă… a fost oare posibil să nu vărsaţi nici măcar o lacrimă?

— Da. Am fost doar surprins; de unde să-şi mai facă apariţia şi lacrimile? Să-mi plâng trecutul? Dar pentru mine el s-a prefăcut în cenuşă. Greşeala ei nu mi-a distrus fericirea, ci mi-a demonstrat că aceasta nici n-a existat vreodată. Aşa că n-am avut ce să plâng. Dar de fapt, cine ştie? Poate că aş fi fost cu mult mai trist dacă aş fi primit vestea asta acum două săptămâni…

— Două săptămâni? se miră Liza. Dar ce anume s-a întâmplat în aceste două săptămâni?

Lavreţki nu răspunse nimic. Liza se înroşi deodată mai puternic decât până în clipa aceea.

— Da, da, aţi ghicit, continuă brusc Lavreţki, de-a lungul acestor două săptămâni am aflat ce înseamnă un suflet curat de femeie şi trecutul mi-a rămas şi mai mult în urmă.

Liza se fâstâci şi porni încetişor spre Lenocika şi Şurocika, printre straturile de flori.

— Sunt mulţumit că v-am arătat ziarul ăsta, spuse Lavreţki mergând în urma ei, m-am obişnuit să nu ascund nimic de dumneavoastră şi sper că mă veţi răsplăti cu aceeaşi încredere.

— Credeţi? rosti Liza şi se opri din mers. În cazul acesta ar trebui… dar, nu! Mi-e cu neputinţă!

— Despre ce e vorba? Spuneţi-mi, spuneţi-mi vă rog.

— Zău, mi se pare că n-ar trebui… Dar de fapt, ce fel de sinceritate o fi şi asta, numai pe jumătate? adăugă Liza şi se întoarse zâmbind spre Lavreţki. Ştiţi ceva? Azi am primit o scrisoare.

— De la Panşin?

— Da, de la el. Dar cum de-aţi ştiut?

— Vă cere mâna?

— Da, rosti Liza, şi-l privi cu seriozitate pe Lavreţki drept în ochi.

Lavreţki se uită şi el la ea tot atât de serios şi spuse în sfârşit:

— Ei, şi ce i-aţi răspuns?

— Nu ştiu ce să-i răspund, zise Liza şi-şi lăsă în jos mâinile pe care le ţinuse împreunate.

— Cum aşa? Doar îl iubiţi.

— Da, îmi place; pare un om bun.

— Mi-aţi spus acelaşi lucru cu aceleaşi cuvinte şi acum patru zile. Aş vrea să ştiu dacă-l iubiţi cu sentimentul acela puternic şi pătimaş pe care ne-am obişnuit să-l numim dragoste.

— Nu, dacă acest sentiment ar fi să fie aşa cum îl înţelegeţi dumneavoastră.

— Nu sunteţi îndrăgostită de el?

— Nu. Dar e oare necesar să fiu?

— Cum adică?

— Mămica îl place, continuă Liza, e bun la suflet; iar eu n-am nimic împotriva lui.

— Oscilaţi totuşi?

— Da… şi poate că dumneavoastră, cuvintele dumneavoastră, sunt motivul acestei nehotărâri. Vă mai aduceţi aminte ce mi-aţi spus acum trei zile? Dar asta înseamnă slăbiciune…

— Ah, copilul meu! exclamă deodată Lavreţki şi glasul începu să-i tremure, nu mai complicaţi lucrurile, nu numiţi slăbiciune strigătul inimii dumneavoastră care nu vrea să se dăruiască fără iubire. Nu vă luaţi o răspundere atât de înfricoşătoare faţă de un bărbat pe care nu-l îndrăgiţi, dar căruia vreţi să-i aparţineţi…

— Vă ascult, n-o să iau nimic asupra mea, începu să spună Liza…

— Ascultaţi-vă inima, numai ea poate să vă spună adevărul, o întrerupse Lavreţki… Deşertăciunea deşertăciunilor — iată ce înseamnă experienţa şi raţiunea. Nu vă privaţi de cea mai bună, de singura fericire de pe pământ.

— Feodor Ivanîci, dumneavoastră vorbiţi aşa? Doar v-aţi căsătorit din dragoste — aţi fost oare fericit?

Lavreţki plesni din palme.

— Ah, să nu discutăm despre mine! N-aţi fi capabilă să realizaţi ce-a fost în stare să ia drept iubire un băiat tânăr şi naiv, educat alandala!… Dar, în fine, de ce să mai flecăresc despre mine? V-am spus adineauri că n-am cunoscut fericirea… dar nu, nu-i adevărat! Am fost fericit!

— Feodor Ivanîci, am impresia că fericirea pe pământ nu atârnă de noi…, rosti Liza coborându-şi glasul (îşi cobora glasul întotdeauna când nu era de aceeaşi părere cu interlocutorul ei; pe lângă asta, ea simţea acum şi o mare tulburare).

— Ba de noi atârnă, de noi, credeţi-mă (el îi apucă amândouă mâinile; Liza se îngălbeni privindu-l aproape cu spaimă şi totodată cu bunăvoinţă), doar dacă nu ne distrugem singuri viaţa. Căsătoria din dragoste ar putea fi nenorocită pentru alţi oameni, nu pentru dumneavoastră care aveţi o fire atât de echilibrată şi un suflet aşa de luminos! Vă implor, nu vă măritaţi fără iubire, dintr-un sentiment de datorie, de renunţare sau de mai ştiu eu ce… Ar fi o dovadă de necredinţă, de acţiune calculată — şi lucrul ăsta e mai rău decât orice. Credeţi-mă, am dreptul să spun asta: am plătit foarte scump acest drept. Şi dacă Dumnezeul dumneavoastră…

În clipa aceasta, Lavreţki îşi dădu seama că Lenocika şi Şurocika stăteau lângă Liza pironindu-l din ochi cu o uimire mută. Dădu drumul mâinilor Lizei şi spuse grăbit: „Vă rog să mă iertaţi”, apoi se îndreptă spre casă.

— Un singur lucru mai vreau să vă rog, rosti el, întorcându-se spre Liza, nu luaţi o hotărâre pe loc, mai aşteptaţi, gândiţi-vă la ce v-am spus. Chiar dacă nu-mi veţi da crezare, chiar dacă v-aţi hotărî la o căsătorie din raţiune, nici în cazul acesta nu trebuie să-l alegeţi pe domnul Panşin: el nu poate fi soţul dumneavoastră… Îmi promiteţi, nu-i aşa, că n-o să vă grăbiţi?

Liza ar fi vrut să-i răspundă lui Lavreţki, dar nu putu să scoată nici un cuvânt, nu atât din cauză că luase hotărârea să se „grăbească”, ci pentru că inima îi bătea îngrozitor de tare şi un sentiment asemănător cu spaima îi tăia respiraţia.

XXX

Plecând de la Kalitini, Lavreţki se întâlni cu Panşin; se salutară cu răceală. Lavreţki se duse la locuinţa lui şi se încuie în casă. Încerca nişte simţăminte prin care era puţin probabil să mai fi trecut vreodată. Câtă vreme se scursese oare de când se aflase în starea aceea de „amorţire blândă”, de când se simţise, aşa cum zicea chiar el, pe fundul apei? Ce anume schimbase această situaţie, ce îl adusese afară, la suprafaţă? Oare era vorba despre moarte, evenimentul acesta obişnuit şi de neevitat, care vine totuşi mereu pe neaşteptate? Aşa o fi fost, dar el nu era preocupat de moartea soţiei sau de libertatea lui, cât se gândea la ce răspuns o să-i dea Liza lui Panşin. Îşi dădu seama că în decursul ultimelor trei zile începuse s-o privească cu alţi ochi; îşi aminti că în drumul spre casă, în timp ce se gândea la ea în liniştea nopţii, îşi zisese: „Dar dacă…?” Acest „dar dacă” pe care îl alungase spre trecut, spre zona imposibilului, devenise realitate, deşi nu aşa cum şi-o imaginase — libertatea de unul singur însemna acum prea puţin pentru el. „Ea ascultă de mama ei, se gândi Lavreţki, o să se mărite cu Panşin; şi chiar dacă o să-l refuze, oare nu va fi totuna pentru mine?” Trecând prin faţa oglinzii, aruncă o privire fugară spre chipul său şi strânse din umeri.

Ziua se scurse repede datorită acestor frământări. Veni seara. Lavreţki plecă la Kalitini. Mergea grăbit, dar în apropierea casei îşi încetini paşii. În faţa pridvorului era trasă droşca lui Panşin. „Ei, acum doar n-o să fiu un exclusivist”, se gândi el şi intră. Nu fu întâmpinat de nimeni de-al casei. În salon era linişte; deschise uşa şi-o văzu pe Maria Dimitrievna care juca pichet cu Panşin. Acesta salută fără să scoată o vorbă, iar stăpâna casei exclamă încruntându-şi uşor

sprâncenele: „Iată ce surpriză!” Lavreţki se aşeză lângă dânsa şi începu să i se uite în cărţi.

— Oare vă pricepeţi la pichet? întrebă Maria Dimitrievna cu un fel de ciudă ascunsă şi anunţă imediat că se etalează.

Panşin socoti nouăzeci de puncte şi începu liniştit şi politicos să ridice levatele cu o expresie demnă şi severă pe chip. Pesemne că aşa jucau diplomaţii; probabil că jucase în felul acesta la Petersburg cu cine ştie ce înalt demnitar căruia voia să-i inducă o bună părere despre seriozitatea şi maturitatea lui. „O sută unu, o sută doi, cupă, o sută trei”, se auzea glasul lui monoton, iar Lavreţki nu putea să-şi dea seama dacă suna a reproş sau a mulţumire de sine.

— Pot s-o văd pe Marfa Timofeevna? întrebă el, observând că Panşin se apucase cu şi mai mare demnitate să amestece cărţile. Artistul din el dispăruse fără să mai lase nici o umbră în urmă.

— Cred că da. E la dânsa, sus, răspunse Maria Dimitrievna, întrebaţi!

Lavreţki plecă sus. O găsi pe Marfa Timofeevna jucând popa-prostu’ cu Nastasia Karpovna. Roska lătră la el, dar cele două bătrânele îl primiră cu bunăvoinţă, mai ales Marfa Timofeevna părea foarte bucuroasă.

— Ah! Fedia! Pofteşte, aşază-te, tăicuţă, rosti ea, acum sfârşim de jucat. Vrei o dulceaţă? Şurocika, adu borcanul cu dulceaţă de căpşuni. Nu vrei? Ei, atunci şezi aşa. Da’ să nu fumezi, nu suport fumul de tutun, până şi Matros strănută din pricina lui.

Lavreţki se grăbi să declare că nici prin gând nu-i trece să fumeze.

— Ai fost jos? continuă bătrânica. Pe cine-ai văzut? Panşin tot pe-acolo dă târcoale? Dar pe Liza ai văzut-o? Nu? Voia să vină pe-aici… Da’ uite-o; vorbeşti de lup şi lupu-i la uşă.

Liza intră în încăpere şi, văzându-l pe Lavreţki, se înroşi.

— Marfa Timofeevna, am venit pentru un minut, începu ea să spună…

— Da’ de ce pentru un minut? se împotrivi bătrâna. Ce-o fi cu voi, fetele astea tinere, de nu puteţi sta locului o clipă? Doar vezi că am un oaspete: aşază-te la taifas, ocupă-te de el.

Liza se aşeză lângă Lavreţki pe marginea scaunului, îşi ridică privirea spre el şi simţi că nu se putea să nu-i dea de ştire cum se încheiase întâlnirea ei cu Panşin. Dar cum să facă lucrul ăsta? Îi era şi ruşine, şi penibil. Că doar nu-l cunoscuse de mult timp pe bărbatul acesta care mergea rar la biserică şi suporta cu atâta indiferenţă moartea soţiei. Iar acum, poftim, îi împărtăşea secretele ei… Ce-i drept, el se interesa de soarta ei; ea însăşi se încredea în el şi simţea faţă de dânsul chiar o atracţie; şi totuşi îi era ruşine, de parcă un străin s-ar fi strecurat în camera ei curată de fată.

Marfa Timofeevna îi veni în ajutor.

— Dacă nici tu n-o să-l distrezi, începu ea să spună, apoi cine s-o facă, bietul de el? Eu sunt prea bătrână, el e prea învăţat pentru mine, iar pentru Nastasia Karpovna e prea în vârstă: ei să-i pui la dispoziţie numai tinerei.

— Dar cum să-l distrez pe Feodor Ivanîci? întrebă Liza. Dacă doreşte, aş putea mai bine să-i cânt ceva la pian, adăugă ea nehotărâtă.

— Minunat! Tu eşti deşteapta mea, răspunse Marfa Timofeevna. Drăguţii mei, duceţi-vă jos şi veniţi înapoi când sfârşiţi. Uite c-am rămas popa-prostu’ şi mi-e ciudă, vreau să-mi scot pârleala.

Liza se ridică şi Lavreţki porni în urma ei. Pe scară, Liza se opri.

— Adevăr grăiesc, începu ea, cei care spun că inima omenească e plină de contradicţii. Exemplul dumneavoastră ar fi trebuit să mă sperie, să mă facă neîncrezătoare faţă de căsătoriile din dragoste, pe când eu…

— L-aţi refuzat? o întrerupse Lavreţki.

— Nu. Dar nici nu m-am învoit. I-am spus tot, tot ce simt şi l-am rugat să aştepte. Sunteţi mulţumit? adăugă ea cu un zâmbet fugar şi, abia atingând balustrada cu mâna, fugi pe scară în jos.

— Ce să vă cânt? întrebă ea, ridicând capacul pianului.

— Ce doriţi, răspunse Lavreţki şi se aşeză în aşa fel încât s-o poată privi.

Liza începu să cânte fără să-şi desprindă ochii de pe clape. Se uită în sfârşit la Lavreţki şi se opri: chipul lui i se păru teribil de straniu şi de ciudat.

— Ce-i cu dumneavoastră? întrebă ea.

— Nimic, răspunse el, mi-e foarte bine; mă bucur de dumneavoastră, mă bucur să vă văd; continuaţi.

— Cred, rosti Liza câteva momente mai târziu, că dacă el m-ar fi iubit într-adevăr, n-ar fi scris scrisoarea aceea. Ar fi trebuit să-şi dea seama că nu pot să-i răspund acum.

— Asta n-are nici o importanţă, spuse Lavreţki, important e că nu sunteţi îndrăgostită de el.

— Încetaţi cu discuţia asta! Îmi tot apare în faţa ochilor răposata dumneavoastră soţie şi-mi provocaţi spaimă.

— Nu-i aşa, Woldemar, că Liza mea cântă grozav de frumos? îi spunea în timpul acesta Maria Dimitrievna lui Panşin.

— Da, răspunse Panşin, foarte frumos.

Maria Dimitrievna se uită cu tandreţe la tânărul ei partener; dar acesta, adoptând o atitudine preocupată şi plină de importanţă, anunţă paisprezece rigi.

XXXI

Lavreţki nu mai era un bărbat tânăr. Nu se putea înşela multă vreme asupra sentimentului pe care i-l inspira Liza. În aceeaşi zi dobândi convingerea că se îndrăgostise de fată. Însă convingerea aceasta nu-i aduse mare bucurie. „E cu putinţă, se gândea el, ca la treizeci şi cinci de ani să n-am altceva de făcut decât să-mi predau din nou sufletul în mâinile unei femei? Totuşi Liza nu este cum era *cealaltă*: ea nu mi-ar cere sacrificii penibile, nu m-ar distrage de la preocupările mele; m-ar îndemna chiar ea spre o trudă cinstită şi aspră şi am păşi înainte amândoi spre un ţel minunat. Da, îşi sfârşi el cugetările, toate astea sunt bune, rău e că ea nici nu se gândeşte să vină alături de mine. Nu degeaba mi-a spus că o înspăimânt. Dar nici pe Panşin nu-l iubeşte… Slabă consolare!”

Lavreţki plecă la Vasilevskoie, dar nu fu în stare să supravieţuiască acolo nici patru zile — într-atât de plictisitor i se părea totul. Îl mai chinuia o aşteptare: ştirea comunicată de domnul Jules ar fi avut nevoie de o confirmare, iar el nu primea nici o scrisoare. Se întoarse în oraş şi-şi petrecu seara la Kalitini. Îşi dădu seama cu uşurinţă că Maria Dimitrievna era întărâtată împotriva lui. Totuşi izbuti s-o mai îmbuneze întrucâtva, lăsând-o să câştige cincisprezece ruble la pichet. Reuşi să petreacă aproximativ o jumătate de oră cu Liza aproape singuri, deşi mama ei o sfătuise încă din ajun să nu fie prea familiară cu un bărbat „*qui a un si grand ridicule*”[24]. O găsi schimbată: părea mai dusă pe gânduri, îl mustră pentru absenţă şi îl întrebă dacă n-ar vrea să vină a doua zi la liturghie (a doua zi era duminică).

— Veniţi, spuse ea, înainte ca el să apuce să-i răspundă, o să ne rugăm împreună pentru odihna sufletului *ei*.

Adăugă apoi că nu ştie cum să procedeze, că nu ştie dacă are sau nu dreptul să-l silească pe Panşin să-i aştepte hotărârea.

— Dar de ce? întrebă Lavreţki.

— Pentru că încep să bănuiesc de pe acum care va fi hotărârea aceasta, răspunse ea.

Îl anunţă că o doare capul şi plecă sus în camera ei, după ce-i întinse şovăitoare vârfurile degetelor.

A doua zi, Lavreţki se duse la liturghie. Când ajunse, Liza era deja în biserică. Ea băgă de seamă că se afla şi el acolo, deşi nu se întoarse spre dânsul. Se ruga cu sârguinţă: ochii îi străluceau blând în timp ce-şi cobora capul în jos şi şi-l ridica încetişor. Lavreţki înţelese că ea se ruga şi pentru dânsul şi o înduioşare stranie i se revărsă în suflet. Se simţea bine, dar îi era şi puţin ruşine. Lumea care asista cuviincioasă, chipurile familiare, cântarea armonioasă, mirosul de tămâie, razele lungi şi piezişe venind dinspre ferestre, însăşi întunecimea pereţilor şi a bolţilor — totul vorbea inimii lui. Nu mai fusese de mult la biserică, de mult nu i se mai adresase lui Dumnezeu. Nici acum nu pronunţă vreun cuvânt de rugăciune, şi nu se rugă nici fără cuvinte, dar, dacă nu cu trupul, cel puţin cu tot cugetul său, se aruncă pentru o clipă cu faţa la pământ şi-şi lipi smerit obrazul de el. Îşi aminti că în copilărie se ruga în biserică până în momentul când simţea pe frunte o atingere proaspătă. „Asta înseamnă, se gândea el pe atunci, că îngerul păzitor mă ia sub paza lui şi-mi pune pecetea celor aleşi.” Privi spre Liza… „M-ai adus aici, îi trecu lui prin minte, atunci atinge-mă, atinge-mi sufletul.” Se ruga la fel de liniştită. Chipul ei îi păru plin de bucurie şi el, cuprins din nou de duioşie, ceru iertarea pentru sufletul său şi odihnă pentru un altul.

Se întâlniră în cerdacul bisericii. Ea îl salută plină de o veselă şi tandră importanţă. Soarele strălucea intens în iarba verde din curtea bisericii, pe rochiile pestriţe şi pe basmalele femeilor;

clopotele bisericilor învecinate vuiau în înaltul cerului; vrăbiile ciripeau pe garduri. Lavreţki stătea pe loc cu capul descoperit, surâzând. Un vântişor subţire se juca în părul lui şi în vârfurile panglicilor de la pălăria Lizei. Le instală pe Liza şi pe Lenocika (aceasta o însoţise pe Liza la biserică) în trăsură, dădu săracilor toţi banii pe care-i avea asupra lui şi o porni agale spre casă.

[24] Care se afla într-un ridicol atât de mare (fr.).

XXXII

Începură zile grele pentru Feodor Ivanîci. Se afla într-o frământare permanentă. În fiecare dimineaţă, se ducea la poştă şi-şi desfăcea cu înfrigurare corespondenţa şi ziarele, dar nu găsea nicăieri ceva care ar fi putut să-i confirme sau să-i dezmintă zvonul acela fatal. Uneori se simţea cuprins de dezgust faţă de propria lui persoană: „Ce fel de om oi mai fi şi eu, se gândea el, de aştept aşa, ca un corb în căutare de cadavre, vestea că soţia mea a murit cu adevărat?!” Se ducea la Kalitini în fiecare zi. Dar nici acolo nu-i era mai uşor: gazda se îmbufna în mod evident la vederea lui şi îl primea ca pe un tolerat; Panşin i se adresa exagerat de curtenitor; Lemm făcea pe mizantropul şi abia dacă-l mai saluta. Însă lucrul cel mai important era că Liza părea că-l ocoleşte. Când i se întâmpla să rămână singură cu Lavreţki, în locul încrederii de dinainte, se ivea în ea un soi de stare de confuzie; nu mai ştia ce să-i spună şi, la rândul lui, şi el se simţea încurcat. În câteva zile, Liza devenise o cu totul altă persoană decât aceea pe care o cunoscuse el: în mişcările ei, în voce, chiar şi în felul de a râde se observa o nelinişte tainică, o lipsă de echilibru pe care nu o mai avusese până atunci. Maria Dimitrievna, ca o egoistă autentică ce era, nu bănuia nimic, dar Marfa Timofeevna începu să stea cu ochii pe preferata ei. Lavreţki îşi făcu nu o dată reproşuri că-i arătase Lizei ziarul acela: nu putea să nu fie conştient de faptul că în starea lui de spirit exista ceva care putea să scoată din fire un suflet curat. Mai bănuia, de asemenea, că schimbarea Lizei se petrecuse din pricina îndoielilor şi a luptelor care se dădeau în ea în legătură cu răspunsul pe care trebuia să i-l dea lui Panşin. La un moment dat, ea îi aduse înapoi o

carte, un roman de Walter Scott, pe care chiar ea i-l ceruse.

— Aţi citit-o? întrebă Lavreţki.

— Nu; n-am stare de lectură acum, răspunse fata şi dădu să plece.

— Mai rămâneţi un minut; n-am mai fost de mult singur cu dumneavoastră. Parcă v-aţi teme de mine.

— Aşa este.

— Iertaţi-mă, dar de ce?

— Nu ştiu.

Lavreţki tăcu.

— Spuneţi-mi, reluă el, încă nu v-aţi hotărât?

— Ce vreţi să ziceţi, întrebă Liza fără să-şi ridice privirea.

— Ştiţi despre ce e vorba…

Liza luă foc deodată.

— Să nu mă mai întrebaţi despre nimic, zise ea cu vioiciune, habar n-am; nici pe mine nu mă mai recunosc…

Şi plecă de îndată.

În ziua următoare, Lavreţki veni la Kalitini după prânz şi găsi la ei totul pregătit pentru o vecernie. În colţul sufrageriei, pe o măsuţă în patru colţuri acoperită cu o faţă de masă curată se aflau rezemate de perete câteva icoane micuţe bătute în aur şi cu diamante mici, lipsite de strălucire, pe cununiţele sfinţilor. Un servitor bătrân, într-un frac cenuşiu şi în pantofi, trecu agale prin toată încăperea fără să facă zgomot cu tocurile şi puse două lumânări de ceară în sfeşnicele subţiri de dinaintea icoanelor, se închină, bătu o mătanie şi plecă în linişte. Salonul neluminat era pustiu. Lavreţki se plimbă o vreme prin sufragerie şi întrebă dacă avea loc cumva vreo onomastică. I se răspunse în şoaptă că nu şi că vecernia fusese pusă la cale din dorinţa Lisavetei Mihailovna şi a Marfei Timofeevna; că ar fi vrut să aducă şi o icoană făcătoare de minuni, dar aceasta fusese dusă la un bolnav, la treizeci de verste depărtare.

Curând veni şi preotul, un bărbat trecut de tinereţe, cu o chelie mare, care tuşi cu zgomot în antreu; era însoţit de dascăli; doamnele ieşiră imediat din salonaş şi se apropiară în şir de el pentru binecuvântare; Lavreţki le salută în tăcere; ele procedară la fel. Preotul aşteptă puţin, mai tuşi o dată şi întrebă încet cu vocea lui de bas:

— Porunciţi să începem?

— Începeţi, părinte, răspunse Maria Dimitrievna.

Acesta începu să-şi pună odăjdiile; dascălul cu stihar ceru cu glas slugarnic nişte cărbuni aprinşi; începu să miroasă a tămâie. Din antreu apărură lacheii şi cameristele, înghesuindu-se dinaintea uşilor. Roska se ivi deodată în sufragerie, deşi nu cobora niciodată de sus: cei de faţă încercară s-o alunge, dar ea se sperie, se învârti pe loc şi apoi se aşeză; un lacheu o luă în braţe şi o duse de-acolo. Vecernia începu. Lavreţki se făcu mic într-un colţ, cuprins de nişte simţăminte ciudate, chiar triste, s-ar putea zice; nici el singur nu-şi putea lămuri prea bine ce simţea. Maria Dimitrievna stătea în picioare dinaintea tuturor, în faţa fotoliilor; îşi făcea nişte cruci leneşe şi neglijente de boieroaică, privind în jur din când în când sau ridicându-şi brusc ochii în sus: se plictisea. Marfa Timofeevna părea îngrijorată; Nastasia Karpovna bătea mătănii până la pământ şi se ridica cu un fel de zgomot uşor şi plin de smerenie; Liza stătea în picioare nemişcată, fără să se urnească o iotă din loc; după expresia concentrată a chipului ei, se putea ghici că se ruga arzător şi cu încordare. La sfârşitul vecerniei, se aplecă lipindu-şi buzele de cruce şi sărută totodată mâna mare şi roşie a preotului pe care Maria Dimitrievna îl pofti la ceai; acesta îşi scoase patrafirul, îşi luă o înfăţişare întrucâtva mai lumească şi trecu în salon laolaltă cu doamnele. Se porni o conversaţie lipsită de cine ştie ce însufleţire. Preotul bău patru ceşti de ceai, ştergându-şi necontenit chelia cu batista, povesti

printre altele că negustorul Avoşnikov dăruise şapte sute de ruble ca să fie aurită „cupola” bisericii şi oferi un procedeu sigur împotriva pistruilor. Lavreţki s-ar fi aşezat alături de Liza, dar ea avea o atitudine sobră, aproape severă şi nu se uită spre dânsul nici măcar o dată. Dădea impresia că nu-l bagă în seamă intenţionat: părea cuprinsă de un fel de exaltare rece şi solemnă. Lui Lavreţki îi tot venea să zâmbească fără motiv şi să spună ceva amuzant; dar inima îi era tulburată şi plecă, în cele din urmă, cu o tainică nedumerire în suflet… Simţea că în fiinţa Lizei exista un colţişor pe care nu putea să-l pătrundă.

Într-o altă împrejurare, în timp ce şedea în salon ascultând pălăvrăgelile linguşitoare şi greu de suportat ale lui Ghedeonovski, Feodor Ivanîci întoarse capul fără să ştie nici el de ce şi sesiză în ochii Lizei o privire atentă, pătrunzătoare şi plină de întrebări… Privirea aceasta enigmatică era aţintită spre el. După asta, Lavreţki se gândi la ea toată noaptea. N-o iubea ca un adolescent, nu i-ar fi şezut bine să ofteze şi să se perpelească de dor şi nici Liza nu inspira un astfel de sentiment; dar iubirea îşi are la orice vârstă suferinţele ei şi Lavreţki le încerca din plin.

XXXIII

La un moment dat, Lavreţki se afla la Kalitini, conform obiceiului pe care şi-l făcuse. După o zi chinuitor de fierbinte, se lăsase o noapte atât de frumoasă, încât Maria Dimitrievna, fără să mai ţină cont că nu-i plăcea să fie curent, porunci să se deschidă toate uşile şi ferestrele dinspre grădină şi anunţă că nu va juca pichet, că ar fi un păcat să joci cărţi pe o asemenea vreme, când ar trebui să te laşi în voia desfătărilor naturii. Dintre musafiri se afla de faţă numai Panşin. Copleşit de frumuseţea serii şi nedorind să cânte în prezenţa lui Lavreţki, aflându-se însă sub imperiul unei revărsări de simţiri artistice, Panşin se năpusti asupra poeziei: recită binişor câteva poezii de Lermontov, accentuând intenţionat unele detalii mult prea inutile (pe atunci Puşkin încă nu izbutise să reintre în modă) şi, brusc, ca şi când s-ar fi ruşinat de efuziunile sale sentimentale, începu să dojenească şi să umple de reproşuri generaţia cea nouă, după modelul ideilor din arhicunoscuta „Elegie"; totodată, nu lăsă să-i scape prilejul de a arăta ce întorsătură ar da el lucrurilor dacă puterea ar fi în mâinile lui. „Rusia, spunea el, a rămas în urma Europei, trebuie zorită din spate. Se spune că suntem o ţară încă tânără, dar afirmaţia asta e o neghiobie; peste toate astea, la noi nu există inventivitate; Homiakov însuşi mărturiseşte că nu suntem în stare să descoperim nici măcar o capcană de şoareci. Prin urmare, suntem nevoiţi să ne împrumutăm de la alţii. Suntem bolnavi, afirmă Lermontov, şi eu sunt de acord cu el; dar suntem bolnavi din pricină că ne-am făcut europeni doar pe jumătate. Să ne căutăm vindecarea găsind cauzele îmbolnăvirii. ("*Le cadastre*„„ gândi Lavreţki.) La noi, continuă Panşin, minţile cele mai luminate — *les meilleures têtes* — s-au

convins de mult de lucrul acesta; în fond toate popoarele seamănă între ele; e necesar doar să fie puse în funcţiune nişte instituţii bune şi cu asta, basta! Mă rog, acestea pot fi adaptate la moravurile existente în fiecare naţie; asta este treaba noastră, a oamenilor… a funcţionarilor publici (era cât pe-aci să zică: a oamenilor de stat); dar, într-o situaţie de necesitate, nu e cazul să existe nici o îngrijorare: chiar instituţiile vor transforma aceste moravuri.” Maria Dimitrievna, înduioşată, îi ţinea isonul lui Panşin. „Iată ce om deştept conversează în casa mea”, se gândea ea. Liza tăcea sprijinită de fereastră; la fel şi Lavreţki; Marfa Timofeevna, care bătea cărţile într-un colţ împreună cu prietena ei, bombăni ceva pe sub nas. Panşin se plimba încoace şi încolo prin încăpere vorbind frumos, plin însă de o ciudă ascunsă: dădea impresia că dojeneşte doar câteva persoane pe care le cunoştea şi nu generaţia în totalitatea ei. În grădina Kalitinilor, într-o tufă mare de liliac, îşi făcuse sălaş o privighetoare: cele dintâi triluri de seară pătrundeau în încăpere, în pauzele înflăcăratului discurs; primele stele se aprindeau pe cerul trandafiriu deasupra vârfurilor nemişcate ale teilor. Lavreţki se ridică şi începu să-l contrazică pe Panşin; se încinse o controversă. Lavreţki apără tinereţea şi neatârnarea Rusiei — el şi generaţia lui fuseseră de sacrificiu —, sări în apărarea oamenilor noi, a convingerilor şi dorinţelor lor; Panşin îl contrazise pe un ton răstit şi tăios, declară că oamenii deştepţi trebuie să transforme totul şi, în sfârşit, ajunse cu înfumurarea până acolo, încât, uitând de titlul său de *Kammerjunker* şi de cariera lui de funcţionar, îl numi în mod nepoliticos pe Lavreţki un conservator retrograd, ba chiar insinuă — e drept, destul de pe departe — câte ceva despre situaţia falsă pe care acesta o avea în societate. Lavreţki nu se supără şi nu ridică glasul (îşi amintise că şi Mihalevici îl făcuse retrograd — doar că

voltairian) — şi-l combătu calm pe Panşin, punct cu punct. Îi demonstră imposibilitatea salturilor şi a prefacerilor exagerate care n-ar putea fi justificate prin cunoaşterea pământului natal sau printr-o credinţă reală într-un ideal, chiar în cazul în care acesta era unul negativ; aduse ca exemplu propria lui educaţie, ceru înainte de toate recunoaşterea dreptăţii poporului, lucrul acesta trebuind să fie făcut cu smerenie — cu smerenia aceea fără de care nu este posibilă o atitudine curajoasă faţă de minciună; în sfârşit, nu respinse reproşul, pe care considera că-l merită, în legătură cu faptul că-şi pierdea timpul şi-şi cheltuia puterile cu prea mare uşurinţă.

— Toate astea sunt minunate! exclamă Panşin la sfârşit, dar, poftim, acum că v-aţi întors în Rusia, ce intenţionaţi să faceţi?

— Să ar pământul, răspunse Lavreţki, şi să mă străduiesc să-l ar cât mai bine.

— E un lucru foarte lăudabil, fără nici o discuţie, ripostă Panşin, şi mi s-a şi spus că aveţi deja mari succese în domeniul acesta; dar vă rog să admiteţi că nu oricine este dăruit pentru genul acesta de ocupaţii…

— *Une nature poétique*[25], se băgă în vorbă Maria Dimitrievna, nu e capabilă să are pământul, bineînţeles… *et puis*[26], dumneavoastră, Vladimir Nikolaici, sunteţi chemat să faceţi totul *en grand*[27].

Laudele acestea fură prea de tot chiar şi pentru Panşin: se fâstâci şi lăsă discuţia baltă. Încercă s-o mute spre frumuseţea cerului înstelat, spre muzica lui Schubert — dar nimic nu se mai lega. În cele din urmă, îi propuse Mariei Dimitrievna o partidă de pichet. „Cum aşa?! Într-o seară ca asta?” — se opuse ea într-o doară; totuşi porunci să fie aduse cărţile de joc.

Panşin rupse cu zgomot pachetul nou de cărţi de joc, în timp ce Liza şi Lavreţki se ridicară amândoi, de parcă s-ar fi vorbit, şi se aşezară lângă Marfa Timofeevna. Se simţiră dintr-odată atât de

bine împreună, încât li se făcu parcă frică să rămână între patru ochi. Şi în acelaşi timp, îşi dădură seama amândoi că neliniştea pe care o încercaseră în ultimele zile dispăruse şi nu se va mai întoarce niciodată. Bătrânica îl mângâie pe Lavreţki într-ascuns pe obraz, închizându-şi ochii pe jumătate cu viclenie şi dădu din cap de câteva ori, spunându-i în şoaptă: „L-ai făcut de două parale pe firoscosul ăla, îţi mulţumesc.” În încăpere se făcu linişte; se auzea doar trosnetul slab al lumânărilor de ceară şi, din când în când, bătaia degetelor în tăblia mesei, mici exclamaţii sau numărări de puncte, în timp ce prin fereastra deschisă se revărsa înăuntru, în valuri largi, cântecul răsunător, puternic şi cutezător al privighetorii, împreună cu răcoarea înrourată a nopţii.

[25] O fire poetică (fr.).

[26] Şi pe urmă (fr.).

[27] Pe scară mare (fr.).

XXXIV

Liza nu scosese nici un cuvânt în timpul controversei dintre Lavreţki şi Panşin, ascultase însă cu atenţie şi fusese cu totul de partea lui Lavreţki. Politica o preocupa prea puţin, dar tonul înfumurat al acestui funcţionar de salon (el nu-şi mai spusese opiniile în felul acesta niciodată până atunci) o dezgustase; dispreţul lui faţă de Rusia o ofensase. Lizei nici nu-i trecea prin cap că era patriotă; ruşii însă îi mergeau la inimă; logica minţii lor o încânta; era în stare să discute degajat şi firesc ore întregi cu starostele de la moşia mamei când acesta venea la oraş şi vorbea cu el de la egal la egal, fără să afişeze nici urmă de îngăduinţă boierească. Lavreţki simţea toate lucrurile astea. El nici nu s-ar fi apucat să-l contrazică pe Panşin, dacă n-ar fi vrut de fapt să vorbească pentru Liza. Nu-şi spuseseră nimic unul altuia, până şi privirile li se întâlniseră foarte rar, dar îşi dădură seama că seara aceasta îi legase strâns, că amândoi iubeau sau nu aceleaşi lucruri; se deosebeau doar într-o privinţă, dar Liza spera în taină că-l va putea întoarce către Dumnezeu. Şedeau împreună lângă Marfa Timofeevna şi păreau că urmăresc jocul de cărţi; şi chiar asta făceau, dar în vremea aceasta, inima le creştea în piept şi nu scăpau din vedere nimic din ce era în jurul lor: privighetoarea cânta pentru ei, stelele ardeau, copacii şopteau lin, legănaţi de vise, în huzurul şi-n căldura verii. Lavreţki se lăsase cu totul în voia valului care-l purta cu el şi se bucura cu întreaga lui fiinţă, dar nici un cuvânt n-ar fi putut să descrie ce se petrecea în sufletul curat al fetei: asta era o taină chiar şi pentru ea; fie deci, ca această taină să rămână aşa şi pentru restul lumii; căci nimeni nu ştie şi nimeni n-a văzut şi nici n-o să vadă vreodată cum creşte în pântecul

pământului şi cum dă în pârg sămânţa chemată la viaţă şi la înflorire.

Bătu ora zece. Marfa Timofeevna plecă sus în iatacul ei împreună cu Nastasia Karpovna. Lavreţki şi Liza străbătură încăperea şi se opriră dinaintea uşii deschise care dădea în grădină. Priviră în depărtarea întunecată, apoi unul spre celălalt şi zâmbiră, ca şi când, ţinându-se de mână, ar fi vorbit după pofta inimii. Se întoarseră la Maria Dimitrievna şi la Panşin care jucau pichet mai departe. În sfârşit, se încheie şi ultimul tur şi stăpâna casei se ridică gemând şi oftând din fotoliul căptuşit cu perne. Panşin îşi luă pălăria, sărută mâna Mariei Dimitrievna, observă în treacăt că există acum fericiţi pe care nimic nu-i împiedică să doarmă sau să se lase desfătaţi de noapte, pe când el va fi obligat să şadă aplecat peste nişte hârtii imbecile, o salută cu răceală pe Liza (nu se aşteptase ca ea să-i ceară o perioadă de aşteptare ca răspuns la propunerea lui şi de aceea îi purta pică) şi plecă. Lavreţki se retrase şi el în urma lui. La poartă se despărţiră; Panşin îşi trezi vizitiul înghiontindu-l cu vârful bastonului în ceafă, se aşeză în droşcă şi porni. Lavreţki nu voia să se ducă acasă: ieşi din oraş în câmp. Noaptea era liniştită şi luminoasă, deşi luna nu se vedea; Lavreţki hoinări multă vreme prin iarba plină de rouă; o cărăruie îngustă îi ieşi în întâmpinare şi el păşi pe ea. Cărăruia îl conduse pe lângă un gard lung până la o portiţă; încercă, nici el nu ştia de ce, s-o împingă: portiţa scârţâi slab şi se deschise ca şi când ar fi aşteptat atingerea mâinii lui. Lavreţki se pomeni într-o grădină, făcu câţiva paşi pe o alee de tei şi se opri deodată uluit: recunoscuse grădina Kalitinilor.

Intră imediat în pata neagră lăsată de umbra unui tufiş des de alun şi stătu timp îndelungat fără să facă vreo mişcare, strângând din umeri uimit.

„Lucrul ăsta nu s-a întâmplat de pomană, are o semnificaţie”, îi trecu prin minte.

În jur totul era scăldat în linişte; dinspre casă nu venea nici un sunet. Păşi cu grijă înainte. Iată că la cotitura aleii privi deodată spre el faţada întunecată a casei; două luminiţe licăreau la ferestrele de sus: una din ele era lumânarea care ardea în camera Lizei, în spatele perdelei albe; cealaltă era candela din dormitorul Marfei Timofeevna, a cărei flăcăruie roşie pâlpâia dinaintea icoanei, reflectându-şi în aurul ei strălucirea uniformă. Jos, uşa de la salon sta larg căscată, deschisă vraişte. Lavreţki se aşeză pe o băncuţă de lemn, rezemat într-o mână şi începu să privească ba la uşa aceea, ba la fereastra Lizei. În oraş clopotele bătură de miezul nopţii; ceasul cel mic din casă răsună delicat de douăsprezece ori; paznicul de noapte lovi toaca mărunt. Lavreţki nu se gândea la nimic şi nici nu aştepta ceva anume: simţea doar că-i e bine să se afle în apropierea Lizei, să şadă în grădina ei pe banca pe care şi ea stătuse de atâtea ori… Lumina din camera Lizei se stinse. „Noapte bună, draga mea fetiţă”, şopti Lavreţki, continuând să stea nemişcat fără să-şi dezlipească ochii de pe fereastra întunecată.

Deodată o lumină se ivi la una dintre ferestrele de la parter, se mută la următoarea, trecu la a treia… Cineva umbla prin încăperi cu lumânarea în mână. „Să fie oare Liza? Nu e cu putinţă!…” Lavreţki se ridică un pic… Chipul cunoscut apărea din când în când în dreptul ferestrelor şi… în salon pătrunse Liza. Într-o rochie albă, cu cozile nedespletite pe umeri, ea se apropie încetişor de masă, se aplecă deasupra ei şi puse lumânarea jos. Căută ceva, apoi întorcându-şi faţa către grădină, păşi spre uşa deschisă şi se opri în prag, albă din cap până în picioare, uşoară şi zveltă. O înfiorare trecu peste umerii lui Lavreţki.

— Liza! — chemarea se desprinse abia desluşită de pe buzele lui.

Ea tresări şi începu să privească atent în întuneric.

— Liza! strigă încă o dată Lavreţki cu glas mai puternic şi ieşi din umbra aleii.

Liza îşi lungi gâtul înainte şi se dădu înspăimântată înapoi: îl recunoscuse. El o chemă a treia oară şi-şi întinse mâinile spre ea. Liza se desprinse de uşă şi intră în grădină.

— Dumneavoastră? rosti ea. Dumneavoastră aici?

— Eu… eu… Ascultaţi-mă, şopti Lavreţki şi luând-o de mână o conduse spre bancă.

Fata merse în urma lui fără să se împotrivească; chipul ei palid, privirea nemişcată, toate mişcările pe care le făcea exprimau o uimire de nespus. Lavreţki o aşeză pe bancă şi rămase în picioare în faţa ei.

— N-am intenţionat să vin aici, am fost adus de potecă… Eu… eu… eu … vă iubesc, rosti el cu o spaimă involuntară.

Liza îşi ridică încet privirea spre Lavreţki; părea că înţelesese de-abia în clipa aceea unde se afla şi ce se petrecea cu ea. Vru să se ridice, dar nu fu în stare şi-şi acoperi faţa cu mâinile.

— Liza, rosti Lavreţki, Liza, mai spuse el o dată şi se lăsă în genunchi la picioarele ei…

Umerii fetei începură să tremure uşor şi degetele mâinilor palide i se strânseră şi mai tare pe obraz.

— Ce-i cu dumneavoastră? întrebă Lavreţki, auzind deodată nişte hohote înăbuşite de plâns. Inima i se opri în loc… Înţelesese ce însemnau aceste lacrimi. E cu putinţă să mă iubiţi şi dumneavoastră? şopti el şi-i atinse genunchii.

— Ridicaţi-vă, se auzi glasul ei, Feodor Ivanîci, ridicaţi-vă. Ce se întâmplă cu noi, ce ne facem?

Lavreţki se sculă în picioare şi se aşeză alături de ea pe bancă. Încetase să mai plângă şi îl privea atent, cu ochii umezi de lacrimi.

— Mi-e teamă; ce ne facem? spuse Liza din nou.

— Vă iubesc, zise el încă o dată, sunt gata să vă dedic întreaga mea viaţă.

Ea tresări din nou, ca şi cum ar fi înţepat-o ceva, şi-şi ridică privirea spre cer.

— Toate sunt în puterea lui Dumnezeu.

— Dar, Liza, mă iubiţi şi dumneavoastră? O să fim fericiţi?

Fata îşi lăsă ochii în jos: Lavreţki o atrase încetişor către sine; capul ei îi căzu pe umăr… Iar el îşi întoarse capul puţin şi-i atinse buzele palide.

O jumătate de oră mai târziu, Lavreţki se afla deja în faţa portiţei. O găsi încuiată şi fu nevoit să sară peste gard. Se întoarse în oraş şi se plimbă pe străzile adormite. Un sentiment de bucurie uriaşă şi neaşteptată îi umplea sufletul: toate îndoielile pe care le avusese amuţiseră. „Piei trecutule, dispari stafie întunecată, îi trecu lui prin minte, ea mă iubeşte, va fi a mea.” Deodată avu impresia că de undeva din văzduh, deasupra capului său, se revărsau nişte sunete minunate şi triumfătoare; se opri; sunetele răsunau acum şi mai strălucitoare, adunate într-un şuvoi puternic şi melodios; părea că în ele vorbea şi cânta întreaga lui fericire. Se uită în jur: sunetele veneau prin cele două ferestre de sus ale unei căsuţe mici.

— Lemm! strigă Lavreţki şi alergă spre casă. Lemm! Lemm! repetă el cu glas mai puternic.

Sunetele amuţiră şi silueta bătrânului în halat de casă, cu pieptul descoperit şi cu părul zburlit, se arătă la geam.

— Aha! spuse el plin de demnitate. Dumneavoastră eraţi?

— Hristofor Fedorîci, ce muzică minunată! Pentru Dumnezeu, daţi-mi voie să intru.

Fără să scoată nici un cuvânt, bătrânul îi aruncă în stradă, cu o mişcare grandioasă a mâinii, cheia de la intrare. Lavreţki fugi înăuntru urcând sprinten pe trepte, intră în cameră şi vru să se arunce în braţele lui Lemm; acesta însă îi arătă cu un gest poruncitor un scaun şi-i spuse pe ruseşte vorbind sacadat: „Şedeţi şi ascultaţi”; se aşeză şi el la pian, privi mândru şi sever în jurul lui şi începu

să cânte. Lavreţki nu mai auzise de mult ceva asemănător: melodia plină de dulceaţă şi de pasiune îi învălui inima de la prima notă: strălucea inspirată mistuindu-se de dor, de fericire şi de frumuseţe, creştea şi se stingea povestind despre tot ce era mai sfânt, mai tainic şi mai drag pe pământ; răspândea o melancolie eternă şi pleca apoi să moară în ceruri. Lavreţki se ridică şi rămase în picioare, palid şi încremenit de încântare. Sunetele muzicii ardeau de iubire şi muşcaseră adânc din sufletul lui cutremurat şi aşa de fericirea dragostei. „Încă o dată”, şopti el imediat ce se auzi ultimul acord. Bătrânul îi aruncă o privire de vultur, se bătu cu mâna pe piept şi rosti fără să se grăbească în limba lui maternă: „Eu am compus lucrarea asta, sunt un mare muzician” şi interpretă din nou minunata compoziţie. În încăpere nu erau lumânări. Razele lunii care se ridica pătrundeau piezişe prin geamuri; aerul vibra încărcat de emoţie; odăiţa mică şi sărăcăcioasă părea un templu şi, în penumbra argintie, capul bătrânului se înălţa solemn şi inspirat. Lavreţki se apropie de el şi îl îmbrăţişă. La început, Lemm nu-i răspunse la îmbrăţişare, ba chiar îl respinse cu cotul; timp îndelungat privi în gol tot aşa de aspru, aproape nepoliticos, fără să-şi mişte nici un muşchi şi mormăi doar o dată sau de vreo două ori: „aha!” În sfârşit, chipul lui atât de transformat se linişti, se destinse şi, ca răspuns la felicitările fierbinţi ale lui Lavreţki, zâmbi uşor mai întâi, apoi începu să plângă încetişor cu suspine, ca un copil.

— Este extraordinar că aţi picat aici tocmai în momentul ăsta, zise el, căci eu ştiu, ştiu totul.

— Ştiţi tot? rosti ruşinat Lavreţki.

— Doar m-aţi auzit, ripostă Lemm, oare chiar n-aţi înţeles că ştiu?

Lavreţki stătu toată noaptea în pat fără să fie în stare să adoarmă până dimineaţa. Nici Liza nu închise ochii: se rugă.

XXXV

Cititorul ştie cum a crescut şi cum s-a dezvoltat Lavreţki; să spunem câteva cuvinte şi despre educaţia Lizei. Împlinise zece ani când tatăl ei murise; el însă se ocupase prea puţin de ea. Înglodat în afaceri, preocupat permanent de creşterea averii sale, plin de venin, aspru şi nerăbdător, nu se zgârcise să dea bani pe profesori, pe guvernante, pe îmbrăcăminte şi pe alte nevoi ale copiilor; dar nu putea să suporte, aşa cum se exprima el, să răzgâie liota de copii şi nici n-ar fi avut când s-o facă: avea treabă, era plecat mereu cu afaceri, dormea puţin, juca rareori cărţi şi iarăşi muncea. Se compara singur cu un cal înhămat la o maşină de treierat. „Repejor mi s-a mai scurs viaţa”, spusese el pe patul de moarte, cu un surâs ironic şi amar pe buzele uscate. La drept vorbind, nici Maria Dimitrievna nu se ocupase de Liza mai mult decât soţul ei, deşi se lăudase în faţa lui Lavreţki că-şi educase singură copiii: o îmbrăcase ca pe o păpuşică, o mângâiase pe cap în prezenţa oaspeţilor, numind-o sufleţel şi cuminţica mamei şi cu asta, basta: pe cucoana asta leneşă o istovea orice grijă permanentă. Cât trăise tatăl ei, Liza se aflase pe mâinile unei guvernante, domnişoara Moreau din Paris; după moartea tatălui, intrase sub supravegherea Marfei Timofeevna pe care cititorul o cunoaşte; domnişoara Moreau era o făptură mititică şi zbârcită, cu apucături de păsărică şi minte la fel. În tinereţe dusese o viaţă teribil de dezordonată, iar la bătrâneţe îi rămăseseră doar două pasiuni: lăcomia şi jocul de cărţi. Când era sătulă şi nu se afla la masa de joc şi nici nu pălăvrăgea, faţa ei căpăta pe loc o expresie aproape cadaverică: şedea, privea şi respira — dar era evident că prin minte nu-i trecea nici măcar un gând. Nu puteai să zici de ea că e bună: nu există

păsări bune la inimă. Ca urmare a tinereţii trăite atât de uşuratic sau a aerului parizian pe care-l respirase încă din copilărie, în fiinţa ei se cuibărise ceva de genul unui scepticism ieftin şi general exprimat de obicei prin cuvintele acestea: „*Tout ça c'est des bêtises.*”[28] Vorbea într-un jargon pur parizian, dar incorect gramatical, nu bârfea şi nu făcea nazuri — acestea fiind zise, puteai să ceri mai mult de la o guvernantă? Nu avusese cine ştie ce ascendent asupra Lizei; în schimb dădaca, Agafia Vlasievna, o influenţase mult mai mult.

Soarta acestei femei fusese una remarcabilă. Provenea dintr-o familie de ţărani; la şaisprezece ani ai ei o măritaseră cu un mujic; se deosebea însă de surorile ei, ţărăncile, în mod considerabil. Tatăl ei fusese staroste douăzeci de ani, câştigase mulţi bani şi o răsfăţase. Era fata cea mai cochetă din toate împrejurimile, de o frumuseţe neobişnuită, deşteaptă, bună de gură şi îndrăzneaţă. Boierul ei, Dimitri Pestov, tatăl Mariei Dimitrievna, un bărbat liniştit şi modest, o văzuse odată la treieriş, intrase în vorbă cu ea şi se îndrăgostise pătimaş de dânsa. Agafia rămase văduvă de tânără; Pestov, deşi era căsătorit, o luă la el în casă, îmbrăcând-o ca la curte. Ea se adaptă pe loc la noua sa condiţie, ca şi când toată viaţa ei n-ar fi trăit altminteri. Se deschise la faţă, se mai împlini; sub manşetele de muselină mâinile îi erau albe ca făina, aşa cum au nevestele de negustor; samovarul nu dispărea niciodată de pe masă; nu purta altceva decât mătase şi catifea şi dormea pe saltele de puf. Viaţa aceasta fericită dură vreme de cinci ani, dar Dimitri Pestov muri. Văduva lui, o doamnă cu inimă bună, menajă memoria răposatului şi nu dori să se poarte necinstit cu rivala ei, cu atât mai mult cu cât nici Agafia nu-şi luase niciodată nasul la purtare cu ea; o dădu totuşi după un văcar şi o surghiuni din casă ca să n-o mai vadă în faţa ochilor. Trecură trei ani. Odată, într-o zi fierbinte de vară, stăpâna se duse să vadă ce mai e pe la

curtea ei de vite. Agafia o servi cu o frişcă rece minunată, se purtă cu atâta modestie, se arătă atât de îngrijită, veselă şi mulţumită de toate, încât stăpâna o anunţă că a iertat-o şi o primi din nou în casă; după vreo şase luni de zile se legase într-atât de Agafia, încât o transformă în intendentă şi-i încredinţă toată gospodăria. Aceasta îşi reluă situaţia de dinainte şi se împlini şi se albi la faţă din nou; stăpâna se încredea cu totul în ea. Mai trecură în felul ăsta încă vreo cinci ani. Necazul se abătu însă a doua oară asupra Agafiei. Bărbatul ei, pe care-l făcuse lacheu, se apucă de băutură, începu să dispară de-acasă şi sfârşi prin a fura şase linguri de argint de la boieri şi le ascunse — până la o împrejurare mai favorabilă — în cufărul nevestei. Fapta s-a descoperit. Bărbatul fu trimis din nou la vite, iar Agafia intră iar în dizgraţie; n-o alungară din casă, dar fu retrogradată din intendentă la munca de croitoreasă şi i se porunci să poarte basma pe cap în loc de bonetă. Spre uimirea tuturor, Agafia acceptă lovitura care o pusese la pământ, cu o smerenie plină de resemnare. Avea atunci peste treizeci de ani, toţi copiii îi muriseră şi nici bărbatul nu i-a mai trăit mult timp. Venise vremea să-şi dea seama pe ce lume trăieşte şi aşa şi făcu. Deveni foarte tăcută şi pioasă, nu lăsă să-i treacă nici o utrenie şi nici o liturghie şi dădu de pomană toate rochiile bune. Petrecu cincisprezece ani aşa, în pace, cumpătare şi umilinţă, fără să se certe cu nimeni şi cedând în faţa tuturor. Dacă cineva se purta necuviincios, Agafia nu făcea altceva decât să se ploconească şi să mulţumească pentru învăţătură. Stăpâna o iertase de mult şi-i ridicase pedeapsa, dăruindu-i chiar şi o bonetă de-a ei; dar Agafia nu mai vru să-şi dea jos basmaua de pe cap şi se îmbrăcă mereu în rochii închise la culoare; iar după moartea stăpânei deveni şi mai tăcută, şi mai umilă. Rusul e temător şi se ataşează uşor, dar e greu să-i câştigi respectul: acesta nu se capătă nici

lesne şi nici de către oricine. Pe Agafia, însă, o respecta toată lumea din casă; nimeni nu-şi mai amintea de păcatele din trecut, de parcă boierul bătrân le-ar fi luat în groapă cu el.

Devenind soţul Mariei Dimitrievna, Kalitin vrusese să-i încredinţeze Agafiei gospodărirea casei; dar ea refuză „ca să nu cadă în ispită”; boierul strigă la dânsa, Agafia, însă, se ploconi până la pământ şi ieşi afară. Kalitin era deştept şi înţelegea oamenii; o înţelese şi pe Agafia şi nu uită de ea. După ce se stabili la oraş, o angajă, bineînţeles cu acordul ei, în calitate de dădacă a Lizei care tocmai împlinise patru ani.

La început, Liza fu speriată de chipul grav şi sever al noii sale dădace; dar, în scurt timp, se obişnui cu ea şi o îndrăgi cu tărie. Ea însăşi era un copil serios; trăsăturile ei aminteau de profilul sever şi regulat al lui Kalitin; doar ochii nu semănau cu cei ai tatălui: străluceau liniştiţi, plini de atenţie şi de blândeţe, un lucru rar la copii. Nu-i plăcea să se joace cu păpuşile, râdea puţin şi fără zgomot şi se purta cuviincios. Câteodată rămânea pe gânduri, dar aproape întotdeauna avea un temei; după ce tăcea un timp, sfârşea de obicei prin a se adresa cuiva mai în vârstă cu o întrebare din care se vedea că mintea ei lucrase asupra unei noi impresii. Încetase foarte curând să vorbească stâlcit şi din al patrulea an de viaţă pronunţa cuvintele absolut corect. Se temea de tatăl ei, iar sentimentul faţă de mamă îi era teribil de confuz — nu-i era frică, dar nici nu se alinta la ea; de fapt, Liza nu se alinta nici la Agafia, deşi numai pe ea o iubea. Ea şi Agafia erau nedespărţite. Era straniu să le priveşti împreună: Agafia, toată în negru cu o basma de culoare închisă pe cap, cu chipul slăbit şi străveziu ca ceara, dar încă frumos şi expresiv, stătea dreaptă pe scaun şi împletea un ciorap; la picioarele ei, pe un taburet mititel, era aşezată Liza şi se îndeletnicea şi ea cu cine ştie ce trebuşoară sau, ridicându-şi cu gravitate ochişorii

limpezi, asculta ce-i povestea Agafia; iar Agafia nu-i spunea poveşti, ci cu un glas monoton şi egal, îi vorbea despre viaţa Maicii Preacurate, a sihaştrilor, slugile lui Dumnezeu, şi a sfinţilor mucenici; îi povestea Lizei cum trăiseră sfinţii în pustiu, cum luptaseră ca să se mântuiască fără a se teme de foame, de nevoi şi de împăraţi şi cum îl mărturisiseră pe Domnul nostru Isus Hristos; cum le aduceau hrană păsările cerului, iar fiarele sălbatice li se supuneau şi cum pe locul pe care cădea sângele lor, creşteau flori. „Micşunele galbene?" întrebă o dată Liza care iubea foarte mult florile… Agafia vorbea cu Liza grav şi cu smerenie, ca şi când ar fi simţit că era prea umilă şi neînsemnată ca să pronunţe nişte cuvinte aşa de sfinte şi de înălţătoare. Liza o asculta şi chipul Tatălui Ceresc, atoateştiutor şi prezent peste tot, i se strecura în suflet cu un fel de dulce tărie, umplându-i-l de o teamă curată şi evlavioasă, iar Hristos îi devenise cumva un prieten scump şi apropiat, dacă nu chiar o rudă. Agafia o învăţă şi să se roage. Uneori o trezea pe fetiţă devreme în zori, o îmbrăca la iuţeală şi o ducea pe furiş la utrenie; Liza mergea în urma ei, pe vârfurile picioarelor, ţinându-şi respiraţia; frigul şi lumina tulbure a revărsatului de zi, pustiul şi răcoarea din biserică, taina acestor plecări pe neaşteptate, întoarcerea cu fereală acasă în pătuţ — tot amestecul ăsta de oprelişti, de ciudăţenii şi de lucruri sfinte, impresiona cu putere sufletul fetiţei, pătrunzând până în adâncul fiinţei ei. Agafia nu judeca niciodată pe nimeni şi nici pe Liza n-o certa pentru vreo ştrengărie. Dacă era nemulţumită de ceva, nu făcea altceva decât să tacă; Liza înţelegea tăcerea aceasta; cu spiritul de observaţie ager propriu copiilor, fetiţa îşi dădea seama tot aşa de bine şi când Agafia era nemulţumită de alţii — de Maria Dimitrievna sau chiar de însuşi Kalitin. Trei ani şi ceva s-a ocupat Agafia de Liza. Fu înlocuită de domnişoara Moreau; dar superficiala

franţuzoaică — cu comportamentul ei neprietenos şi cu veşnica ei exclamaţie: „*Tout ça c'est des bêtises*" — nu fu în stare s-o înlăture din inima fetiţei pe iubita ei dădacă: seminţele semănate prinseseră nişte rădăcini mult prea adânci. Pe lângă toate acestea, deşi încetase să mai aibă grijă de Liza, Agafia rămăsese în casă şi-şi vedea adesea copilul de suflet, care-i acorda aceeaşi încredere ca şi mai înainte.

Totuşi Agafia nu se împăcase bine cu Marfa Timofeevna când aceasta venise în casa Kalitinilor. Severitatea gravă a fostei „ibovnice" nu fusese deloc pe placul nerăbdătoarei şi autoritarei bătrânici. Agafia ceruse să fie lăsată să meargă în pelerinaj şi nu se mai întorsese. Umblau zvonuri negre că s-ar fi retras într-un schit de rascolnici. Însă urma pe care o lăsase în sufletul Lizei nu se ştersese. Ca şi înainte, fata se ducea la liturghie ca la o sărbătoare, se ruga cu plăcere şi cu un fel de avânt rezervat şi pudic care, în secret, o mira teribil pe Maria Dimitrievna, în timp ce Marfa Timofeevna, deşi n-o stingherea cu nimic pe Liza, se străduia totuşi să-i tempereze zelul şi nu-i dădea voie să bată mătănii de prisos: chestia asta cică n-ar fi fost un obicei de-al nobililor. Liza învăţase bine, adică era sârguincioasă; n-o înzestrase Domnul cu cine ştie ce aptitudini strălucite sau cu o inteligenţă specială; nu-şi însuşea nici o cunoştinţă fără efort. Cânta bine la pian, dar numai Lemm ştia cât o costase lucrul acesta. Citea destul de puţin şi nu poseda „cuvinte personale". Îşi avea însă propriile sale idei şi mergea pe drumul pe care-l socotea ea bun. Nu degeaba semăna cu tatăl ei: nici el nu-i întreba pe alţii ce să facă. Crescuse aşa, liniştit şi pe îndelete, şi tot aşa ajunsese şi la vârsta de nouăsprezece ani. Era foarte drăgălaşă, deşi habar n-avea de asta. Fiecare mişcare a ei exprima o graţie naturală, dar un pic stângace; în glas îi răsuna argintul tinereţii imaculate, cea mai mică senzaţie de plăcere îi atrăgea pe buze un

surâs fermecător şi dădea ochilor ei, care se luminau, o strălucire adâncă şi un fel de tainică duioşie. Pătrunsă în întreaga fibră a fiinţei ei de sentimentul datoriei şi de spaima de a nu jigni cumva pe cineva, cu o inimă blândă şi bună, Liza îndrăgea pe toată lumea şi pe nimeni în special; numai pe Dumnezeu îl iubea înflăcărat, cu sfiiciune şi cu duioşie. Lavreţki fu primul om care tulbură pacea vieţii ei lăuntrice.

Iată cum era Liza.

[28] Toate astea sunt prostii (fr.).

XXXVI

În ziua următoare, pe la ora douăsprezece, Lavreţki se îndrepta spre Kalitini. Pe drum îl întâlni pe Panşin, care trecu pe lângă el cu pălăria înfundată până la sprâncene. La Kalitini nu fu primit, pentru prima dată de când reluase relaţia cu dânşii. „Maria Dimitrievna *se odihneşte*, îi raportă lacheul, pe *dumnealor* le doare capul.” Marfa Timofeevna şi Lisaveta Mihailovna nu erau acasă. Lavreţki se plimbă pe lângă gardul grădinii, în speranţa tulbure că ar putea s-o întâlnească pe Liza, dar nu văzu pe nimeni. Se întoarse peste două ore şi primi acelaşi răspuns, iar lacheul se uită la el cumva cam chiorâş. Lui Lavreţki i se păru că n-ar fi cuviincios să mai treacă şi a treia oară în aceeaşi zi şi hotărî să plece la Vasilevskoie, unde mai avea şi aşa nişte treburi de rezolvat. De-a lungul drumului făuri fel şi fel de planuri, unul mai minunat decât celălalt, dar în sătucul mătuşicii lui îl podidi tristeţea; intră în vorbă cu Anton; bătrânul avea în minte, ca de obicei, numai gânduri lipsite de veselie. Îi povesti lui Lavreţki cum Glafira Petrovna se muşcase singură de mână înainte de a-şi da duhul şi, după ce tăcu un timp, încheie cu un oftat: „Boierule, fiştecare om e sortit, tăicuţă, să se mănânce singur.” Se făcuse târziu când Lavreţki luă calea-ntoarsă. Sunetele muzicii din ajun îl învăluiră din nou, chipul Lizei îi răsări în suflet în toată strălucirea lui blândă; se înduioşă la gândul că ea îl iubeşte şi se apropie de căsuţa sa de la oraş cu inima împăcată şi fericită.

Primul lucru care-l izbi chiar de la intrarea în vestibul fu un parfum de paciuli care-i era grozav de nesuferit; se aflau aici şi o mulţime de cufere, unele înalte, altele mai mici. Chipul valetului care sărise să-l primească i se păru ciudat. Fără a-şi conştientiza impresiile trecu pragul salonului… De

pe divan se ridică să-l întâmpine o doamnă într-o rochie neagră de mătase cu volane. Îşi duse batista fină la faţa palidă, făcu câţiva paşi spre el, îşi înclină capul parfumat şi îngrijit pieptănat — şi îi căzu la picioare… De-abia atunci o recunoscu: această doamnă era soţia lui.

Lui Lavreţki i se tăie respiraţia… Se sprijini de perete.

— Teodor, să nu mă alungi! spuse ea pe franţuzeşte şi glasul ei îi despică inima ca un cuţit.

O privea cu un aer prostesc, dar chiar în clipa aceea observă fără să vrea că ea albise şi se buhăise.

— Teodor, continuă ea, aruncându-şi din când în când ochii în sus spre el şi frângându-şi cu prudenţă degetele uimitor de frumoase cu unghiile lucioase şi trandafirii. Teodor, sunt vinovată faţă de tine, teribil de vinovată, o să spun chiar mai mult, sunt o criminală; dar te rog să mă asculţi; căinţa mă macină, am început să-mi fiu mie însămi o povară, nu-mi mai pot suporta situaţia; de câte ori nu m-am gândit să apelez la tine, dar m-am temut de mânia ta; am decis să rup orice legătură cu trecutul… *puis, j'ai été si malade*, am fost atât de bolnavă, adăugă ea, trecându-şi mâna peste frunte şi peste obraji, dar m-am folosit de răspândirea zvonului despre moartea mea şi am părăsit totul; m-am grăbit zi şi noapte, fără să mă opresc, spre ţară; am pregetat mult timp să mă prezint în faţa ta, a judecătorului meu — *paraître devant vous, mon juge* — dar m-am hotărât în sfârşit să vin aici, căci mi-am adus aminte de mărinimia ta dintotdeauna; ţi-am aflat adresa la Moscova. Crede-mă, continuă ea, ridicându-se încetişor de jos şi aşezându-se chiar pe marginea fotoliului, m-am gândit deseori la moarte, ba chiar aş fi găsit în mine destul curaj ca să mă lipsesc de viaţă, dacă nu m-ar fi oprit gândul la fetiţa mea, la Adocika: e aici, doarme în camera de alături, bietul copil! E obosită — o s-o vezi: la urma urmelor, ea

nu e vinovată cu nimic faţă de tine, iar eu sunt aşa de nefericită, aşa de nefericită! exclamă doamna Lavreţkaia şi izbucni în lacrimi.

Lavreţki îşi reveni în sfârşit; se desprinse de perete şi se întoarse către uşă.

— Pleci? rosti plină de deznădejde soţia lui. Dar asta e o cruzime! Fără să-mi spui nici un cuvânt, nici măcar un reproş… Dispreţul ăsta mă ucide, e îngrozitor!

Lavreţki se opri.

— Ce-ai vrea să auzi de la mine? întrebă cu glasul înăbuşit.

— Nimic, nimic, îi prinse ea vorba din zbor cu vioiciune, n-am dreptul să-ţi cer nimic; nu sunt nebună, crede-mă; nu sper, nu îndrăznesc să sper în iertarea ta; mă încumet să te rog doar să-mi porunceşti ce să fac, unde să trăiesc? O să îndeplinesc ca o roabă porunca ta, oricare ar fi aceea.

— N-am ce să-ţi poruncesc, ripostă cu acelaşi glas Lavreţki, ştii că între noi s-a sfârşit totul… şi în clipa asta mai mult ca niciodată. Poţi să trăieşti unde îţi convine; şi dacă pensia nu ţi-e de ajuns…

— Ah, nu spune nişte cuvinte atât de îngrozitoare, îi tăie vorba Varvara Pavlovna, îndură-te de mine măcar… măcar de dragul acestui înger… — spunând acestea Varvara Pavlovna năvăli în fugă în camera cealaltă şi se întoarse imediat cu o fetiţă foarte elegant îmbrăcată în braţe. Nişte bucle bogate de culoare castanie îi cădeau peste feţişoara drăgălaşă şi rumenă şi peste ochii negri, mari şi somnoroşi; zâmbea clipind din pricina luminii şi sprijinindu-se cu mânuţa ei grăsuţă de gâtul mamei sale.

— *Ada, vois, c'est ton père*[29], zise Varvara Pavlovna, îndepărtându-i buclele de pe ochi şi sărutând-o cu foc, *prie-le avec moi*[30].

— *C'est ça papa*[31], gânguri stâlcit fetiţa.

— *Oui, mon enfant, n'est ce pas que tu l'aimes?* [32]

În momentul acesta, Lavreţki îşi ieşi din fire.

— În ce melodramă am mai văzut o scenă absolut la fel cu asta? murmură el şi ieşi din odaie.

Varvara Pavlovna mai rămase un timp pe loc, apoi dădu uşor din umeri, duse fetiţa în cealaltă cameră, o dezbrăcă şi o culcă. Pe urmă luă o carte, se aşeză lângă lampă, aşteptă cam o oră şi, în sfârşit, se lungi şi ea în pat.

— *Eh bien, madame?*[33] o întrebă camerista franţuzoaică pe care o adusese de la Paris, în timp ce îi scotea corsetul.

— *Eh bien, Justine*[34], răspunse ea, soţul meu a mai îmbătrânit, dar am impresia că a rămas cu aceeaşi inimă bună. Dă-mi mănuşile de noapte şi pregăteşte-mi pentru mâine rochia gri închisă pe gât; şi nu uita cotletele de berbec pentru Ada… E adevărat că aici se găsesc mai greu, însă trebuie să te străduieşti.

— *A la guerre comme à la guerre*[35], răspunse Justine şi stinse lumânarea.

[29] Ada, uite-l pe tata (fr.).

[30] Roagă-l împreună cu mine (fr.).

[31] Este tata (fr.).

[32] Da, copilul meu, nu-i aşa că-l iubeşti? (fr.)

[33] Ei, cum stau lucrurile, doamnă? (fr.)

[34] Ei bine, Justine (fr.).

[35] La război, ca la război (fr.).

XXXVII

Lavreţki rătăci mai bine de două ore pe străzile oraşului. Îi veni în minte noaptea pe care o petrecuse în împrejurimile Parisului. Inima îi era sfâşiată, iar prin capul pustiit şi parcă ameţit i se roteau mereu aceleaşi şi aceleaşi gânduri întunecate, prosteşti şi răutăcioase. „Ea trăieşte, e aici”, şoptea el cu o uimire renăscută de fiecare dată. Simţea că o pierduse pe Liza. Amărăciunea îl sufoca; lovitura asta se abătuse asupra lui prea pe neaşteptate. Cum putuse să se încreadă atât de uşor în pălăvrăgeala absurdă dintr-un foileton, într-un petic de hârtie? „Ei, şi dacă nu m-aş fi încrezut, se gândea Lavreţki, care ar fi fost diferenţa? N-aş fi aflat că Liza mă iubeşte, nici ea nu şi-ar fi dat seama de asta.” Nu era capabil să-şi alunge din minte chipul, vocea, privirile soţiei lui… şi-i venea să se blesteme şi pe el, şi tot ce exista pe lume.

Sleit de puteri, ajunse către zori la Lemm. Bătu la uşă, dar ceva vreme nu-i răspunse nimeni; în sfârşit la fereastră se arătă capul cu tichie de noapte al bătrânului şi chipul lui zbârcit şi acru, câtuşi de puţin asemănător cu capul acela inspirat şi sever care privea la Lavreţki ca un rege din înălţimea măreţiei sale artistice doar cu douăzeci şi patru de ore în urmă.

— Ce doriţi? întrebă Lemm, nu pot să cânt în fiecare noapte, tocmai mi-am făcut un decoct.

Pesemne că faţa lui Lavreţki era atât de ciudată, încât bătrânul îşi făcu palmele cozoroc la ochi, îl cercetă cu privirea pe vizitatorul lui nocturn şi-i dădu drumul în casă.

Lavreţki intră în odaie şi căzu pe un scaun; bătrânul se opri în faţa lui şi-şi petrecu una peste alta poalele halatului său vechi şi pestriţ, zgribulindu-se şi molfăind.

— A venit soţia mea, rosti Lavreţki ridicându-şi capul şi izbucni deodată în râs fără voia lui.

Chipul lui Lemm exprimă uimire, dar el nu zâmbi câtuşi de puţin, ci se înfăşură mai tare în halat.

— Dumneavoastră nu sunteţi la curent, continuă Lavreţki, dar eu mi-am închipuit… am citit într-un ziar că ea nu mai e pe lume.

— O-o, şi-aţi citit asta de curând?

— De curând.

— O-o, repetă bătrânul ridicându-şi foarte sus sprâncenele. Şi acum ea a venit?

— A venit. E la mine; iar eu… eu sunt un om nenorocit.

Lavreţki pufni din nou în râs.

— Sunteţi un om nenorocit, repetă bătrânul încetişor.

— Hristofor Fedorîci, reluă Lavreţki, aţi fi de acord să duceţi un bilet?

— Hm. Aş putea să aflu cui?

— Lisav…

— A, da, da, înţeleg. În ordine. Şi când trebuie să predau bileţelul?

— Mâine, cât se poate de dimineaţă.

— Hm. Poate s-o trimit pe Katerina, bucătăreasa mea. Ba nu, o să mă duc chiar eu.

— Şi-o să-mi aduceţi şi răspunsul?

— O s-aduc şi răspunsul.

Lemm oftă.

— Aşa e, sărmanul meu tânăr prieten; sunteţi cu adevărat un om nenorocit.

Lavreţki îi scrise două cuvinte Lizei: o înştiinţă de sosirea soţiei sale, o rugă să-i fixeze o întrevedere şi se aruncă pe canapeaua îngustă, cu faţa la perete; bătrânul se lungi şi el în pat şi se răsuci multă vreme de pe o parte pe alta, tuşind în timp ce-şi bea decoctul cu înghiţituri mici.

Veni şi dimineaţa. Amândoi se ridicară din pat. Se priviră ciudat unul pe celălalt. În acea clipă, lui Lavreţki îi venea să se sinucidă. Katrin,

bucătăreasa, le aduse o cafea mizerabilă. Ceasul bătu de opt. Lemm îşi puse pălăria şi plecă spunând că la Kalitini lecţiile au loc la ora zece, dar că va găsi el un pretext potrivit pentru a le începe mai devreme. Lavreţki se aruncă din nou pe canapea şi în străfundul sufletului începu să-i freamăte iar un râs dureros. Se gândi la felul în care nevasta lui îl alungase din casă, îşi imagină situaţia în care se găsea Liza şi-şi închise ochii, punându-şi mâinile sub cap. În sfârşit, Lemm se întoarse şi-i aduse un peticuţ de hârtie, pe care Liza scrisese cu creionul câteva cuvinte: „Astăzi nu ne putem vedea — poate mâine-seară. Cu bine.” Lavreţki îi mulţumi sec şi distrat lui Lemm şi plecă acasă la el.

Îşi găsi soţia la micul dejun. Ada, toată numai bucle, într-o rochiţă albă cu panglicuţe albastre, mânca un cotlet de berbec. Varvara Pavlovna se ridică imediat ce Lavreţki pătrunse în încăpere şi se apropie de el cu o faţă umilă. El o rugă să-l urmeze în birou, închise uşa şi începu să umble încoace şi încolo prin cameră: ea se aşeză, îşi puse cu modestie o mână peste cealaltă şi începu să-l urmărească cu ochii ei încă minunaţi, deşi uşor subliniaţi cu creionul.

Un răstimp îndelungat, Lavreţki nu putu să scoată vreo vorbă: simţea că nu e capabil să se stăpânească; vedea limpede că Varvara Pavlovna nu se temea de el nici un pic, ci doar se prefăcea că e gata-gata să cadă în leşin.

— Ascultă-mă, doamnă, începu el în sfârşit, respirând greu şi scrâşnindu-şi dinţii din când în când, n-avem de ce să fim ipocriţi unul faţă de celălalt; nu cred în pocăinţa dumitale şi chiar dacă ar fi sinceră, mi-e imposibil să mă mai însoţesc cu dumneata, să mai trăim împreună.

Varvara Pavlovna îşi strânse buzele şi-şi închise ochii pe jumătate. „Asta-i repulsie, îşi zise ea, s-a terminat! Pentru el am încetat să mai fiu o femeie.”

— Mi-e imposibil, repetă Lavreţki şi-şi încheie nasturii de la haină până sus. Nici nu ştiu de ce ai dorit să mă vizitezi aici: probabil că ţi s-au terminat banii.

— Vai, mă jigneşti, şopti Varvara Pavlovna.

— Oricum stau lucrurile, din păcate, mai eşti încă soţia mea. Deci nu e cazul să te gonesc… şi uite ce-ţi propun. Poţi chiar de astăzi, dacă doreşti, să te duci la Lavriki şi să trăieşti acolo; după cum ştii, acolo e o casă bună; o să primeşti tot ce-ţi trebuie peste pensie… Eşti de acord?

Varvara Pavlovna îşi duse batista brodată la ochi.

— Ţi-am spus deja, rosti ea şi buzele îi tresăriră nervos, că voi fi de acord cu orice hotărăşti să faci cu mine; de data asta nu-mi rămâne decât să te întreb dacă-mi permiţi cel puţin să-ţi mulţumesc pentru mărinimia dumitale?

— Fără mulţumiri, te rog, e mai bine aşa, spuse grăbit Lavreţki. În cazul acesta, continuă el apropiindu-se de uşă, pot să contez…

— Chiar mâine voi fi la Lavriki, exclamă Varvara Pavlovna, ridicându-se respectuos de la locul ei. Dar Feodor Ivanîci (nu-l mai numea Feodor)…

— Ce mai doreşti?

— Ştiu că n-am meritat prin nimic iertarea dumitale; aş putea să nădăjduiesc cel puţin că, odată cu trecerea timpului…

— Ei, Varvara Pavlovna, îi tăie vorba Lavreţki, eşti o femeie deşteaptă, dar nici eu nu sunt un prost; ştiu că n-ai nici o nevoie de asta. Eu te-am iertat de mult. Dar între noi întotdeauna a fost un abis.

— Voi şti să mă resemnez, ripostă Varvara Pavlovna lăsându-şi capul în jos. Nu trec peste vina mea; deşi nu m-aş mira să aflu că te-ai şi bucurat de ştirea despre decesul meu, adăugă ea cu blândeţe, arătând uşor cu mâna spre ziarul care zăcea uitat de Lavreţki pe masă.

Feodor Ivanîci tresări: articolul cu pricina era subliniat cu creionul. Varvara Pavlovna privi spre el cu şi mai multă umilinţă. Arăta foarte bine în momentul acela. Rochia gri de la Paris îi învăluia armonios talia mlădioasă aproape ca la şaptesprezece ani, gâtul gingaş şi delicat înconjurat de un guleraş alb, pieptul care respira regulat, mâinile fără brăţări şi inele. Într-un cuvânt, toată înfăţişarea ei, de la părul strălucitor, pieptănat lins, până la vârful botinei care-i ieşea puţin de sub fustă, era teribil de graţioasă…

Lavreţki îi aruncă o privire înverşunată şi-i veni să strige „Bravo” ori s-o lovească cu pumnul în moalele capului, dar se retrase. O oră mai târziu, se îndrepta deja spre Vasilevskoie, iar peste alte două, Varvara Pavlovna poruncea să i se închirieze cea mai bună trăsură din oraş, îmbrăca o mantilă modestă şi-şi punea pe cap o pălărie simplă de paie cu o voaletă neagră, i-o încredinţa pe Ada Justinei şi pleca spre casa Kalitinilor: datorită iscodelilor servitoarei sale, aflase că soţul ei mergea acolo în fiecare zi.

XXXVIII

Ziua aceea, tristă pentru Lavreţki, în care soţia lui venise în oraşul O…, fusese o zi apăsătoare şi pentru Liza. Nu apucase încă să coboare şi să-i dea bineţe mamei ei, când sub fereastră răsună un tropot de cal şi-l văzu cu o spaimă ascunsă pe Panşin care intra în curte. „A venit atât de devreme pentru explicaţia finală”, se gândi ea şi nu se înşela; după ce se învârti un timp prin salon, Panşin îi propuse să-l însoţească în grădină şi-i ceru să-i spună ce hotărâre luase cu privire la destinul lui. Liza îşi adună tot curajul şi declară că nu poate să-i fie soţie. El o ascultă până la capăt, mergând pe lângă ea şi trăgându-şi pălăria pe frunte; cu un glas politicos, dar schimbat, o întrebă dacă acesta era ultimul său cuvânt şi dacă nu cumva nu-i dăduse chiar el vreun motiv pentru o asemenea metamorfoză a gândurilor ei; apoi îşi puse palma la ochi, oftă scurt în cascade şi-şi smulse mâna de pe faţă.

— N-am vrut să merg pe un drum bătătorit, spuse el cu glas înăbuşit, am vrut să-mi aleg tovarăşa conform pornirii inimii mele; dar se vede că nu mi-a fost dat să fie aşa. Adio, vis! Panşin se înclină adânc în faţa Lizei şi se întoarse în casă.

Fata spera că el o să plece imediat; dar Panşin intră în iatacul Mariei Dimitrievna şi şezu acolo aproape un ceas. La plecare, îi spuse Lizei: „*Votre mère vous apelle; adieu à jamais*…”[36] — apoi încălecă pe cal şi-o luă la goană chiar din dreptul pridvorului. Liza intră la mama ei şi o găsi pe Maria Dimitrievna în lacrimi: Panşin îi vorbise despre nefericirea lui.

— De ce m-ai ucis? De ce m-ai ucis? — aşa îşi începu jelania întristata văduvă. Cine ţi-o fi trebuind? De ce nu ţi-e bun de soţ? Este *Kammerjunker*! E dezinteresat! La Petersburg ar fi

putut să se însoare cu orice domnişoară de onoare. Doamne, ce-am mai sperat la căsătoria asta, ce-am mai sperat! De mult te-ai schimbat faţă de el? Cine-o fi adus norul ăsta, că doar nu s-o fi ivit de la sine? N-o fi oare nătărăul acela? Uite că şi-a şi găsit sfătuitorul!

— Şi Panşin, drăguţul de el, continuă Maria Dimitrievna, tot respectuos, chiar şi în nefericire tot atent a rămas! Mi-a promis că n-o să mă părăsească. Ah, nu mai pot să îndur nenorocirea asta! Mă doare capul îngrozitor! Trimite-mi-o pe Palaşka. O să mă omori dacă nu te răzgândeşti, mă auzi? Şi Maria Dimitrievna o expedie afară pe Liza, după ce-i mai spuse încă de două ori că e nerecunoscătoare.

Fata se îndreptă spre camera ei. Dar nu izbuti să răsufle după explicaţia cu Panşin şi cu mama ei, că asupra ei se năpusti din nou o furtună şi din direcţia de unde s-ar fi aşteptat cel mai puţin. Marfa Timofeevna intră la ea în cameră şi trânti uşa în urma ei imediat. Chipul bătrânei era palid, boneta îi căzuse pe-o ureche, ochii îi străluceau şi mâinile şi buzele îi tremurau. Liza rămase uluită: n-o mai văzuse niciodată într-un asemenea hal pe mătuşica ei, care era atât de înţeleaptă şi de chibzuită.

— Frumos, domnişoară, începu în şoaptă Marfa Timofeevna, cu un glas tremurător şi sacadat, minunat! De la cine-oi fi învăţat asta, măiculiţa mea!… Dă-mi apă că nici nu mai pot să vorbesc.

— Linişteşte-te, mătuşică, ce-i cu dumneata? zise Liza întinzându-i un pahar cu apă. Doar şi dumneata, după câte ştiu, nu-l prea vedeai cu ochi buni pe domnul Panşin.

Marfa Timofeevna lăsă paharul jos.

— Nici să beau nu sunt în stare: o să-mi sparg şi ultimii dinţi. Ce ai cu Panşin? Ce tot vorbeşti de Panşin? Mai bine spune-mi, măiculiţa mea, cine te-a învăţat să-ţi dai întâlniri noaptea?

Liza se îngălbeni.

— Să nu care cumva să-ţi dea prin minte să-mi aduci cine ştie ce pretexte, continuă Marfa Timofeevna. Şurocika a văzut cu ochii ei totul şi mi-a spus. I-am interzis să mai spună prostii, dar ea nu minte.

— Dar nu te duc cu vorba, mătuşică, rosti Liza de-abia auzit.

— Aha, carevasăzică, măiculiţa mea, i-ai dat întâlnire craidonului ăstuia bătrân, acestei mironosiţe?

— Nu.

— Cum aşa?

— Am coborât în salon după o carte; el era în grădină şi m-a chemat.

— Şi te-ai dus? Minunat! Nu cumva l-oi fi iubind?

— Îl iubesc, răspunse Liza cu glas încet.

— Măiculiţa mea! Auzi, îl iubeşte! Marfa Timofeevna îşi smulse boneta de pe cap. Iubeşte un bărbat însurat! Aha, cică-l iubeşte!

— El mi-a spus…, începu Liza.

— Ce ţi-o fi spus, şoimănelul de el, ce?

— Mi-a spus că soţia lui a murit.

Marfa Timofeevna se închină.

— Dumnezeu s-o odihnească, şopti ea, a fost o femeiuşcă uşuratică, dar să-i fie pomenirea veşnică. Ce zici de el, acum e văduv. Da' după câte văd, se pricepe. O nevastă i-a murit şi hop că-şi caută alta. Şi ce mai făcea pe smeritul. Uite ce-o să-ţi spun, nepoată: pe vremea când eram eu tânără, fetele trăgeau ponoase dintr-o năzbâtie de felul ăsta. Să nu te superi pe mine, măicuţă: numai proştii se supără pe adevăr. Astăzi am poruncit să-i fie refuzată primirea. Îl iubesc, da' n-o să-l iert niciodată pentru ce-a făcut. Uitaţi-vă la el, cică-i văduv! Dă încoace apa aia. Pentru mine eşti o fată minunată că l-ai expediat pe Panşin cu nasul lui cu tot; numai să nu mai stai noaptea cu ţapii de teapa asta, cu bărbaţii; să nu mai amărăşti o bătrână ca

mine! Că vezi doar că ştiu să şi muşc — nu numai să mângâi… Auzi, cică-i văduv!

Marfa Timofeevna plecă, iar Liza se ghemui într-un colţ şi începu să plângă. Sufletul îi era tare mâhnit; nu merita o asemenea umilinţă. Dragostea ei nu se anunţa deloc plină de veselie: plângea a doua oară din seara din ajun. De-abia se născuse în inima ei sentimentul acesta nou şi neaşteptat şi iată ce greu plătea pentru el, cât de grosolan se atingeau nişte mâini străine de taina ei sfântă. Simţea ruşine, amărăciune şi durere: dar n-avea nici o îndoială sau vreo temere şi Lavreţki îi deveni şi mai drag. Şovăise până în clipa când îşi dăduse seama de ceea ce simte; dar după acea întâlnirea, după sărut, ea nu se mai putea îndoi de nimic; ştia că iubeşte şi iubea cinstit, fără să glumească, se legase puternic şi pentru toată viaţa. Şi nu se temea de ameninţări: simţea că nici o constrângere n-ar putea să rupă această legătură.

[36] Mama dumneavoastră vă cheamă; adio pentru totdeauna (fr.).

XXXIX

Maria Dimitrievna se îngrijoră foarte tare când i se aduse la cunoştinţă venirea Varvarei Pavlovna Lavreţkaia; nu ştia nici măcar dacă s-o primească sau nu: se temea să nu-l jignească pe Feodor Ivanîci. Până la urmă curiozitatea birui. „Ce să fac, se gândi ea, doar şi ea ne e rudă, şi, aşezându-se în fotoliu, îi spuse lacheului: Pofteşte-o.” Se scurseră câteva clipe; uşa se deschise; Varvara Pavlovna se apropie grăbită de Maria Dimitrievna, cu paşi abia auziţi şi, fără să-i dea prilejul să se ridice în picioare, aproape că se lăsă în genunchi în faţa acesteia.

— Vă sunt recunoscătoare, mătuşică, începu ea cu un glas dulce şi emoţionat, vă mulţumesc; nici n-am sperat la o asemenea îngăduinţă din partea dumneavoastră; sunteţi bună ca un înger.

Spunând aceste cuvinte, Varvara Pavlovna luă pe neaşteptate mâna Mariei Dimitrievna şi, strângându-i-o uşor între mâinile ei cu mănuşi de culoarea liliacului palid — după ultima modă a lui Jouvet, o duse cu slugărnicie la buzele ei pline şi trandafirii. Maria Dimitrievna se zăpăci de tot, văzând o femeie atât de frumoasă şi de minunat îmbrăcată aproape prăbuşită la picioarele ei; nu mai ştiu ce să facă: ar fi vrut şi să-şi retragă mâna, şi s-o poftească să se-aşeze, şi să-i spună ceva mângâietor; sfârşi prin a se ridica şi a o săruta pe Varvara Pavlovna pe fruntea netedă şi parfumată. Sărutul ăsta o făcu pe Varvara Pavlovna să se topească toată de bucurie.

— Bună ziua, *bonjour*, spuse Maria Dimitrievna, nu mi-am imaginat… de fapt, eu… eu sunt bucuroasă să vă văd, desigur. Înţelegeţi, drăguţa mea, că nu e rolul meu să fiu judecător între soţie şi bărbatul ei…

— Soţul meu are dreptate întru totul, o întrerupse Varvara Pavlovna, numai eu sunt cea vinovată.

— Sunt nişte sentimente foarte lăudabile, zise Maria Dimitrievna, foarte lăudabile. Aţi sosit de mult? L-aţi văzut? Dar luaţi loc, vă rog…

— Ieri am venit, răspunse Varvara Pavlovna, aşezându-se umilă pe scaun, l-am văzut pe Feodor Ivanîci şi am vorbit cu dânsul.

— A! Ei, şi ce-a zis?

— M-am temut că sosirea mea surprinzătoare o să-i trezească mânia, continuă Varvara Pavlovna, dar el nu m-a lipsit de prezenţa sa.

— Cu alte cuvinte el n-a… Da, da, înţeleg, rosti Maria Dimitrievna, el doar la înfăţişare e puţintel cam grosolan, altfel are o inimă tare blajină.

— Feodor Ivanîci nu m-a iertat; n-a vrut să mă lase să mă explic… dar a fost atât de bun şi mi-a destinat Lavriki ca loc de reşedinţă.

— A! E o moşie minunată!

— Plec chiar mâine într-acolo ca să-i îndeplinesc voinţa; dar am socotit de datoria mea să trec mai întâi pe la dumneavoastră.

— Sunt tare, tare recunoscătoare, draga mea. Nu trebuie să-ţi uiţi rudele niciodată. Dar ştiţi, sunt uimită de cât de bine vorbiţi ruseşte. *C'est étonnant.*[37]

Varvara Pavlovna oftă.

— Am stat prea mult în străinătate, Maria Dimitrievna, ştiu lucrul acesta; dar în inimă am rămas mereu rusoaică şi nici patria nu mi-am uitat-o.

— Aşa, aşa, ăsta-i lucrul cel mai bun. Totuşi Feodor Ivanîci nu se aştepta deloc să veniţi… Da, aveţi încredere în experienţa mea: *la patrie avant tout*[38]. Ah, arătaţi-mi, vă rog, şi mie mantila dumneavoastră superbă.

— Vă place? Varvara Pavlovna se grăbi să şi-o scoată de pe umeri. E teribil de simplă, de la *madame* Baudran.

— Se vede imediat. De la *madame* Baudran… Ce drăguţă e şi cu cât gust e făcută! Sunt convinsă că aţi adus cu dumneavoastră o mulţime de lucruri încântătoare. Mi-ar face plăcere să le văd măcar.

— Toată garderoba mea vă stă la dispoziţie, prea gentila mea mătuşică. Dacă-mi permiteţi, aş putea să-i arăt câte ceva cameristei dumneavoastră. Am cu mine o servitoare de la Paris — e o croitoreasă uimitoare.

— Sunteţi foarte bună, draga mea. Dar să vă spun drept, mi-e puţin cam jenă.

— Jenă…, o îngână cu reproş Varvara Pavlovna. Dacă vreţi să mă fericiţi — dispuneţi de mine ca de bunul dumneavoastră!

Maria Dimitrievna se topi de tot.

— *Vous êtes charmante*, spuse ea. Dar de ce nu vă scoateţi pălăria, mănuşile?

— Cum? Îmi permiteţi? întrebă Varvara Pavlovna şi-şi împreună mâinile uşor, cu un fel de umilinţă.

— Se înţelege. Sper că o să luaţi prânzul cu noi. O să vă fac cunoştinţă cu fiica mea.

Maria Dimitrievna se fâstâci puţin. „Hai, treacă de la mine” se gândi ea.

— Deşi ea astăzi nu prea se simte bine.

— O, *ma tante*[39], ce bună sunteţi! exclamă Varvara Pavlovna şi-şi duse batista la ochi.

Feciorul anunţă sosirea lui Ghedeonovski. Bătrânul palavragiu îşi făcu intrarea salutând ceremonios şi zâmbind satisfăcut de sine. Maria Dimitrievna îl prezentă musafirei ei. Ghedeonovski se fâstâci la început, dar Varvara Pavlovna i se adresă cu atâta cochetărie şi respect, că acestuia începură să-i ardă urechile şi de pe buze prinseră a-i curge ca mierea fel de fel de minciuni, de bârfe şi de linguşeli. Varvara Pavlovna îl ascultă zâmbind reţinut şi treptat, treptat se introduse şi ea în conversaţie. Povesti cu modestie despre Paris, despre călătoriile ei, despre Baden; de vreo două ori o făcu pe Maria

Dimitrievna să râdă şi de fiecare dată oftă uşor după aceea, ca şi când şi-ar fi reproşat în gând această veselie nelalocul ei; ceru şi obţinu permisiunea de a o aduce şi pe Ada; după ce-şi scoase mănuşile îşi arătă mâinile catifelate spălate cu săpun *à la guimauve*[40], le spuse unde şi cum se poartă volanele, cerculeţele, dantelele şi fundele înfoiate; promise să aducă un flacon cu noul parfum englezesc *Victoria's Essence* şi se bucură ca un copil când Maria Dimitrievna se învoi să-l primească în dar; vărsă câteva lacrimi la amintirea sentimentului pe care-l încercase auzind prima dată clopotele ruseşti: „Dangătul lor m-a impresionat până în adâncul inimii", mărturisi ea.

În momentul acesta, intră Liza.

Încă de dimineaţă, chiar din minutul în care, îngheţată de spaimă, citise biletul lui Lavreţki, fata se pregătise pentru întâlnirea cu soţia acestuia; presimţise că o s-o vadă. Hotărâse să n-o evite, ca pedeapsă pentru nădejdile ei criminale, aşa cum le numea ea. Schimbarea aceasta neaşteptată de destin o zdruncinase în toată fiinţa ei; doar în vreo două ceasuri se trăsese la faţă, dar nu lăsase să-i scape nici o lacrimă, cât de mică. „Aşa-mi trebuie!" îşi spunea ea frământându-se şi reprimându-şi cu greu nişte porniri amare şi rele ale sufletului, care o înspăimântau. „Ei, trebuie să mă duc!" se gândi ea imediat ce află de sosirea doamnei Lavreţkaia şi porni… Stătu multă vreme în faţa uşii de la salon până să se decidă s-o deschidă; trecu pragul având în minte o singură idee: „Sunt vinovată faţă de ea" şi tot cu gândul ăsta se sili s-o privească şi să-i zâmbească. Varvara Pavlovna îi ieşi în întâmpinare cum o văzu şi se înclină uşor în faţa ei, dar cu mult respect. „Daţi-mi voie să mă prezint, spuse ea cu glas linguşitor, mama dumneavoastră a fost atât de îngăduitoare cu mine, încât sper că şi dumneavoastră veţi fi… bună." Expresia de pe chipul Varvarei Pavlovna când pronunţă acest din

urmă cuvânt, zâmbetul şiret, privirea indiferentă şi totuşi dulce, mişcarea mâinilor şi a umerilor, rochia şi întreaga ei fiinţă — treziră în Liza un sentiment de repulsie atât de puternic, încât nu fu în stare să răspundă, ci doar îi întinse mâna în silă. „Domnişoarei ăsteia i-e greaţă de mine”, se gândi Varvara Pavlovna, strângând cu putere degetele reci ale fetei şi, întorcându-se către Maria Dimitrievna, spuse cu jumătate de glas: „*Mais elle est délicieuse!*”[41] Liza se înroşi uşor la faţă: i se păru că aude în exclamaţia asta un soi de zeflemea, de ofensă; dar hotărî că nu e cazul să se încreadă în impresiile ei şi se aşeză la gherghef lângă fereastră. Varvara Pavlovna n-o lăsă nici aici în pace: se apropie de ea şi începu să-i laude gustul şi măiestria… Inima Lizei bătea puternic şi dureros şi ea de-abia fu capabilă să-şi învingă pornirile şi să rămână pe loc. I se părea că Varvara Pavlovna era la curent cu tot ceea ce se petrecuse şi, jubilând în secret, o lua peste picior. Spre fericirea ei, Ghedeonovski începu să discute cu Varvara Pavlovna şi-i captă acesteia atenţia. Liza se aplecă deasupra gherghefului şi începu s-o observe pe furiş. „Pe femeia asta a iubit-o *el*” îşi spuse ea, dar alungă imediat din minte absolut orice gând legat de Lavreţki; se temea să nu-şi piardă stăpânirea de sine şi-şi simţea capul învârtindu-se încet. Maria Dimitrievna începu să discute despre muzică.

— Drăguţa mea, am auzit că sunteţi o muziciană uimitoare.

— N-am mai cântat de multă vreme, răspunse Varvara Pavlovna, aşezându-se numaidecât la pian şi plimbându-şi degetele pe clape cu vioiciune. Porunciţi să cânt ceva?

— Vă rog s-aveţi bunătatea.

Varvara Pavlovna interpretă teribil de iscusit un studiu dificil şi strălucitor de Hertz, dând dovadă de foarte multă vigoare şi vioiciune.

— E o silfidă şi nimic mai mult! exclamă Ghedeonovski.

— Extraordinar! confirmă şi Maria Dimitrievna. Ei, ce să mai zic, Varvara Pavlovna, spuse ea mai departe, chemând-o pe aceasta pentru prima dată pe nume, recunosc că m-aţi uluit; ar trebui să daţi nişte concerte. Aici la noi există un bătrân muzician neamţ, un om excentric, dar foarte învăţat; îi dă lecţii de pian Lizei şi şi-ar ieşi din minţi de plăcere dacă v-ar auzi.

— Şi Lisaveta Mihailovna este pasionată de muzică? întrebă Varvara Pavlovna, întorcând uşor capul către Liza.

— Da, cântă destul de bine; dar s-ar putea oare compara cu dumneavoastră? Mai avem însă aici un tânăr cu care ar trebui să faceţi cunoştinţă. Are un suflet de artist şi compune grozav de drăguţ. Numai el vă poate preţui pe deplin.

— Un tânăr? se interesă Varvara Pavlovna. Dar cine este? E sărac?

— Da de unde? E cavalerul nostru cel mai de seamă şi nu numai la noi — *et à Pétersbourg*[42]. E *Kammerjunker* şi e primit în societatea cea mai aleasă. Aţi auzit desigur de dânsul: se numeşte Panşin, Vladimir Nikolaici. Se află aici în misiune de stat… e un viitor ministru, nici vorbă!

— E şi artist?

— Are suflet de artist şi pe deasupra e şi teribil de amabil. O să-l vedeţi. Ne-a vizitat foarte des în perioada asta; l-am invitat şi pentru diseară şi *sper* că o să vină, adăugă Maria Dimitrievna cu un scurt oftat şi cu un zâmbet amar în colţul gurii.

Liza înţelese semnificaţia acestui surâs, dar n-avea nici un chef să se preocupe de lucrul acesta.

— Şi e şi tânăr? repetă Varvara Pavlovna, modulându-şi delicat glasul.

— Douăzeci şi opt de ani şi un aspect exterior din cele mai fericite. *Un jeune homme accomplis*[43], nici vorbă!

— Un tânăr care poate fi dat de exemplu, s-ar putea spune, observă şi Ghedeonovski.

Varvara Pavlovna atacă pe neaşteptate un vals zgomotos de Strauss care începuse cu nişte triluri atât de repezi şi de puternice încât Ghedeonovski tresări; chiar la mijlocul valsului, ea trecu deodată la un motiv melancolic şi sfârşi cu aria *Fra poco*... [44] din *Lucia di Lammermoor*: pricepuse că muzica asta veselă nu corespundea deloc cu situaţia ei. Aria din *Lucia*, cu accentul pus pe notele sentimentale, o dădu gata pe Maria Dimitrievna.

— Ce suflet, îi şopti ea cu jumătate de glas lui Ghedeonovski.

— O silfidă! repetă Ghedeonovski, ridicându-şi privirea în tavan.

Sosi ora prânzului. Marfa Timofeevna coborî de la etaj când supa se afla deja pe masă. Se comportă foarte rece faţă de Varvara Pavlovna, îi răspunse monosilabic la amabilităţi şi nici nu se uită spre ea. Varvara Pavlovna îşi dădu seama imediat că n-o va scoate la capăt cu bătrâna şi încetă să-i mai facă conversaţie; drept recompensă, Maria Dimitrievna se purtă şi mai drăgăstos cu musafira ei: nepoliteţea mătuşicăi o supărase. De fapt, Marfa Timofeevna o evita cu privirea nu numai pe Varvara Pavlovna, ci şi pe Liza, deşi ochii îi străluceau cu putere; şedea ca o stâncă, galbenă şi palidă, cu buzele strânse şi nu mânca nimic. Liza părea liniştită şi aşa şi era: pe sufletul ei se aşternuse un fel de pace; o nepăsare ciudată, resemnarea osânditului, pusese stăpânire pe ea. În timpul prânzului, Varvara Pavlovna vorbi puţin: ca şi cum s-ar fi intimidat din nou, îşi arboră pe chip expresia ei de discretă melancolie. Singur Ghedeonovski mai învioră conversaţia cu poveştile lui, deşi una-două trăgea temător cu coada ochiului la Marfa Timofeevna şi-şi dregea glasul — avea obiceiul ăsta de fiecare dată când începea să mintă în prezenţa ei. Aceasta însă îl lăsă în pace şi nu-i tăie vorba. După masă, ieşi la iveală faptul că Varvara Pavlovna era o mare iubitoare de preferans; lucrul acesta îi plăcu atât de mult Mariei

Dimitrievna, încât se muie de tot şi-şi spuse în sinea ei: „Totuşi, Feodor Ivanîci trebuie să fie un mare nătărău dacă n-a ştiut să înţeleagă o asemenea femeie!”

Se aşeză să joace cărţi cu Varvara Pavlovna şi cu Ghedeonovski, iar Marfa Timofeevna o luă pe Liza sus cu ea, spunând că fata nu arată bine la faţă şi că, probabil, o doare capul.

— Da, o doare capul îngrozitor, întări şi Maria Dimitrievna, adresându-i-se Varvarei Pavlovna şi dându-şi ochii peste cap. Şi mie mi se întâmplă să am migrene din astea…

— Nu mai spuneţi! răspunse Varvara Pavlovna.

Liza intră în odaia mătuşii şi se lăsă pe un scaun; ajunsese la capătul puterilor. Marfa Timofeevna se uită la ea multă vreme în tăcere, apoi se aşeză în genunchi în faţa ei şi începu — tot aşa, fără să scoată nici un cuvânt — să-i sărute când o mână, când pe cealaltă. Fata se aplecă înainte, se înroşi şi începu să plângă, dar n-o ridică de jos pe Marfa Timofeevna şi nici nu-şi trase mâinile înapoi: simţea că n-avea dreptul să facă lucrul ăsta, că n-avea dreptul s-o împiedice pe bătrână să-şi exprime compasiunea şi părerea de rău şi să-şi ceară iertare pentru cele petrecute în ajun; iar Marfa Timofeevna nu era în stare să se oprească din sărutatul acelor sărmane mâini palide şi neputincioase, în timp ce lacrimi fără cuvinte curgeau din ochii amândurora. Motanul Matros torcea în fotoliul cel mare lângă un ghem şi un ciorap, flăcăruia prelungă a candelei pâlpâia tresărind dinaintea icoanei şi, dincolo de uşă, în odăiţa de alături, Nastasia Karpovna îşi ştergea şi ea ochii pe furiş cu o batistă cu pătrăţele, strânsă ghemotoc.

[37] E uimitor (fr.).

[38] Patria înainte de toate (fr.).

[39] Mătuşică (fr.).

[40] De nalbă (fr.).

[41] Dar este delicioasă (fr.).

[42] Şi la Petersburg (fr.).

[43] Un tânăr desăvârşit (fr.).

[44] Curând după aceea (it.).

XL

În timpul acesta, în salon, se juca preferans; Maria Dimitrievna câştiga şi era în toane foarte bune. Feciorul intră şi anunţă sosirea lui Panşin.

Maria Dimitrievna scăpă cărţile din mână şi începu să se agite în fotoliu; Varvara Pavlovna se uită la ea cu un zâmbet uşor batjocoritor şi-şi întoarse apoi privirea spre uşă. Panşin se ivi într-un frac negru cu guler englezesc înalt, încheiat până sus. „Mi-a fost greu să vă dau ascultare, dar, după cum vedeţi, am venit” — iată ce exprima chipul lui proaspăt bărbierit şi lipsit de zâmbet.

— Cum e posibil, Woldemar, exclamă Maria Dimitrievna, înainte intraţi fără să fiţi anunţat!

Panşin îi răspunse Mariei Dimitrievna doar din priviri, se înclină politicos în faţa ei, dar nu se apropie ca să-i sărute mâna. Ea îl prezentă Varvarei Pavlovna; Panşin se dădu înapoi cu un pas, salută la fel de politicos adăugând o nuanţă de eleganţă şi de respect şi se aşeză lângă masa de joc. Partida se sfârşi curând. Tânărul ceru veşti despre Lisaveta Mihailovna, află că aceasta nu era sănătoasă întru totul şi-şi exprimă părerea de rău; apoi intră în vorbă cu Varvara Pavlovna, cântărindu-şi diplomatic şi articulând cu grijă fiecare cuvânt şi ascultându-i politicos răspunsurile până la capăt. Aerele lui de diplomat n-avură nici un efect asupra Varvarei Pavlovna, n-o dădură gata. Dimpotrivă, ea îl privi direct în ochi cu o atenţie plină de veselie şi îi vorbi teribil de familiar, în timp ce nările fine îi fremătau uşor ca şi când de-abia şi-ar fi putut stăpâni râsul. Maria Dimitrievna începu să-i ridice în slăvi talentul muzical; Panşin îşi înclină capul reverenţios, atât cât îi permitea gulerul, declară că „era încredinţat de lucrul acesta din capul locului” şi fu cât pe-aci să înfiripe chiar o conversaţie despre Metternich. Varvara Pavlovna

îşi miji însă ochii ei catifelaţi şi, spunând cu glas scăzut: „Doar şi dumneavoastră sunteţi artist, *un confrère*”[45], adăugă şi mai încet: „*Venez!*”[46] — şi arătă cu capul în direcţia pianului. Aruncarea acestui singur cuvânt „*Venez!*” schimbă într-o clipită, ca printr-un miracol, întreaga înfăţişare a lui Panşin. Ţinuta lui aferată dispăru; zâmbi, se învioră, se descheie la frac şi zicând: „Vai de mine, dar ce artist aş putea să fiu eu? Din contră, despre dumneavoastră am auzit că sunteţi o artistă autentică”, se îndreptă spre pian în urma Varvarei Pavlovna.

— Puneţi-l să cânte romanţa despre luna care pluteşte, exclamă Maria Dimitrievna.

— Cântaţi din gură? întrebă Varvara Pavlovna învăluindu-l cu o privire iute şi luminoasă. Aşezaţi-vă.

Panşin încercă să se eschiveze.

— Aşezaţi-vă, repetă ea, bătând insistent cu palma în spătarul scaunului.

El se aşeză, tuşi, îşi desfăcu gulerul puţin şi-şi intonă romanţa.

— *Charmant*[47], rosti Varvara Pavlovna, cântaţi minunat, *vous avez du style*[48], vă rog, încă o dată.

Făcu ocolul pianului şi se opri drept în faţa lui Panşin. Acesta repetă romanţa adăugând glasului său un tremolo melodramatic. Varvara Pavlovna îl privi ţintă, cu coatele sprijinite de pian şi ţinându-şi mâinile albe în dreptul buzelor.

— *Charmant, charmante idée*[49], comentă ea cu siguranţa liniştită a unui cunoscător. Spuneţi-mi, aţi scris ceva şi pentru voce de femeie, de mezzosoprană?

— Eu nu compun aproape nimic, ripostă Panşin, asta e doar aşa, printre altele… Dar nu cumva cântaţi şi dumneavoastră?

— Da, cânt.

— O! Cântaţi-ne ceva, spuse Maria Dimitrievna.

Varvara Pavlovna îşi îndepărtă cu mâna şuviţele de păr de pe obrajii care se îmbujoraseră şi scutură din cap.

— Cred că vocile noastre se potrivesc una cu cealaltă, rosti ea adresându-i-se lui Panşin. Haideţi să cântăm un duet. Ştiţi cumva *Son geloso*, sau *La ci darem*, ori *Mira la bianca luna*[50]?

— Am cântat cândva *Mira la bianca luna*, răspunse Panşin, dar demult, am uitat-o.

— Nu-i nimic, o s-o repetăm întâi în surdină. Lăsaţi-mă pe mine.

Varvara Pavlovna luă loc la pian. Panşin stătea în picioare lângă ea. Cântară duetul cu jumătate de glas, iar Varvara Pavlovna îl corectă de câteva ori, apoi intonară cu glas tare, o dată, şi încă o dată *Mira la bianca lu..u..na*. Vocea Varvarei Pavlovna îşi pierduse din prospeţime, dar ea o stăpânea totuşi cu multă iscusinţă. Panşin se intimidă la început şi cântă uşor fals o vreme, dar mai târziu se înfierbântă şi, deşi interpretarea nu-i era impecabilă, mişcă din umeri, se legănă din tot trupul, ba chiar ridică mâna din când în când ca un cântăreţ veritabil. Varvara Pavlovna mai cântă două-trei piese de Thalberg, apoi intonă cu cochetărie recitativul unei ariete franţuzeşti. Maria Dimitrievna nu contenea să-şi manifeste satisfacţia; vru de câteva ori să trimită după Liza; Ghedeonovski nu-şi mai găsea nici el cuvintele ca să-şi exprime admiraţia şi doar clătina din cap, când deodată îl apucă pe neaşteptate un căscat şi de-abia fu în stare să-şi acopere gura cu mâna. Căscatul acesta nu izbuti să scape nevăzut de Varvara Pavlovna; se întoarse brusc cu spatele la pian şi spuse: „*Assez de musique comme ça*[51], să mai stăm de vorbă”, şi-şi încrucişă braţele. „*Oui, assez de musique*”[52], repetă vesel şi Panşin şi începu în limba franceză o conversaţie uşoară şi vioaie cu ea. „Absolut ca într-unul din cele mai bune saloane pariziene” gândi Maria Dimitrievna ascultându-le discuţiile superficiale, în doi peri.

Panşin încerca o satisfacţie deplină; zâmbea şi ochii îi străluceau; la început, îşi mai trecea mâna peste faţă încruntându-şi sprâncenele şi oftând în cascade de câte ori se întâmpla să întâlnească privirea Mariei Dimitrievna; dar, mai târziu, uită cu totul de ea şi se abandonă cu întreaga lui fiinţă deliciului unei flecăreli pe teme jumătate mondene şi jumătate artistice. Varvara Pavlovna se dădea drept grozav de pricepută la filozofie: avea un răspuns fără nici o ezitare pentru orice şi nu se îndoia de nimic; dădea de înţeles că stătuse de vorbă mult şi adesea cu oameni inteligenţi din diverse domenii. Toate ideile şi sentimentele ei se învârteau în jurul Parisului. Panşin îndreptă discuţia către literatură: ieşi la iveală faptul că amândoi, şi ea ca şi el, citiseră doar cărticele franţuzeşti: George Sand o umplea de indignare, pe Balzac îl respecta, deşi o cam plictisea, în Sue şi Scribe vedea nişte mari cunoscători ai sufletului omenesc, pe Dumas şi pe Feval îi diviniza; în inima ei îl prefera tuturor pe Paul de Kock, dar se înţelege că nici măcar nu-i pomeni numele. La drept vorbind, nu era prea preocupată de literatură. Varvara Pavlovna evită cu mare artă tot ceea ce ar fi putut să fie vreo aluzie la situaţia ei, chiar şi pe departe; nu aduse vorba, în discuţiile şi în amintirile sale, nici o clipă despre dragoste: dimpotrivă, afişă mai degrabă o atitudine severă, lipsită de iluzii şi plină de resemnare faţă de înflăcărarea pasiunii. Panşin o contrazise; la rândul ei, ea nu fu de acord cu el… dar, lucru ciudat! — în timp ce buzele pronunţau cuvinte de dezaprobare adesea aspre, sunetul acestora era răsfăţat şi mângâietor, iar ochii ei vorbeau… dar ce anume voiau să spună aceşti ochi minunaţi — era tare greu de ghicit; în orice caz, graiul lor era confuz, dulce şi lipsit de severitate; Panşin se strădui să le pătrundă înţelesul tainic, se strădui chiar să vorbească şi el din priviri, dar simţi că lui treaba asta nu-i reuşeşte; se văzu nevoit să admită

că Varvara Pavlovna, o adevărată leoaică umblată prin străinătate, îi era superioară şi din cauza aceasta nu se simţi pe deplin stăpân pe sine. Varvara Pavlovna avea obiceiul ca în timpul conversaţiei să atingă uşor de tot mâneca interlocutorului ei; atingerile acestea fugare îl tulburară grozav pe Vladimir Nikolaici. Varvara Pavlovna poseda ştiinţa de a lega uşor prietenie cu oricine; nici nu trecuseră bine două ceasuri şi lui Panşin i se părea că o cunoaşte de un secol, iar Liza, chiar acea Liza pe care o iubise totuşi şi căreia îi ceruse mâna în ajun, dispăru parcă în ceaţă. Se servi ceaiul. Maria Dimitrievna sună feciorul şi-i porunci să-i spună Lizei să coboare dacă-i mai trecuse durerea de cap. Auzind numele fetei, Panşin se lansă într-o diatribă despre spiritul de sacrificiu şi mai ales despre cine e mai capabil de jertfă — bărbatul sau femeia. Maria Dimitrievna intră numaidecât într-o stare de emoţie pornind să afirme că femeia este mai capabilă, declară că va demonstra lucrul acesta doar din două cuvinte, dar se încurcă şi-şi sfârşi alocuţiunea cu o comparaţie destul de nereuşită. Varvara Pavlovna luă caietul de note, îşi acoperi faţa pe jumătate cu el şi, aplecându-se spre Panşin, în timp ce mişca dintr-un biscuit, îi spuse în şoaptă, cu un zâmbet uşor pe buze şi în priviri: „*Elle n'a pas inventé la poudre, la bonne dame.*”[53] Panşin se sperie puţin, minunându-se de cutezanţa Varvarei Pavlovna; dar nu realiză cât dispreţ faţă de el ascundea această confesiune neaşteptată şi, uitând dezmierdările şi devotamentul Mariei Dimitrievna, mesele la care se înfruptase, banii pe care ea i-i dăduse cu împrumut, răspunse (nefericitul!) zâmbind la fel şi cu acelaşi glas: „*Je crois bien*” — ba chiar nu pronunţă „*Je crois bien*”, ci „*J'crois ben!*”[54]

Varvara Pavlovna îi aruncă o privire amicală şi se ridică. Liza intră; în zadar încercase Marfa Timofeevna s-o reţină, fata hotărâse să ţină piept

acestei încercări până la capăt. Varvara Pavlovna păşi în întâmpinarea ei împreună cu Panşin, pe al cărui chip se aşternuse din nou expresia de diplomaţie de mai devreme.

— Cum vă mai simţiţi? o întrebă el pe Liza.

— Mulţumesc, mi-e mai bine, răspunse aceasta.

— Noi aici ne-am îndeletnicit puţin cu muzica; păcat că n-aţi ascultat-o pe Varvara Pavlovna. Cântă superb, *en artiste consommée*[55].

— Veniţi la mine, *ma chère*[56], răsună glasul Mariei Dimitrievna.

Supusă ca un copil, Varvara Pavlovna se duse la ea numaidecât şi se aşeză pe un taburet la picioarele sale. Maria Dimitrievna o chemase ca s-o lase măcar pentru o clipă pe fiica ei, între patru ochi, cu Panşin, căci spera încă în secret că Liza o să-şi vină în fire. Dar, în afară de asta, îi venise în cap o idee pe care voia s-o expună neapărat, chiar în momentul acela.

— Ştiţi ceva, îi şopti ea Varvarei Pavlovna, vreau să încerc să vă împac cu soţul dumneavoastră; nu garantez că o să am succes, dar mă voi strădui. După cum ştiţi, el mă respectă foarte mult.

Varvara Pavlovna îşi ridică ochii încet la Maria Dimitrievna şi-şi împreună mâinile cu graţie.

— Aţi fi salvatoarea mea, *ma tante*, rosti ea cu glas mâhnit, nici nu ştiu cum aş putea să vă mulţumesc pentru toate mângâierile dumneavoastră; sunt însă prea vinovată faţă de Feodor Ivanîci; el nu poate să mă ierte.

— Dar oare dumneavoastră… într-adevăr aţi…, dădu să întrebe Maria Dimitrievna plină de curiozitate…

— Nu mă întrebaţi, îi tăie vorba Varvara Pavlovna şi-şi lăsă capul în jos. Am fost tânără, superficială… De fapt, nici nu vreau să mă dezvinovăţesc.

— Ei, şi totuşi de ce să nu încercăm? Să nu vă pierdeţi nădejdea, ripostă Maria Dimitrievna şi

dădu s-o mângâie pe obraz, dar o privi în ochi şi se fâstâci. „Modestă, modestă, se gândi ea, dar e totuşi cu adevărat o leoaică.”

— Sunteţi bolnavă? o întreba în timpul acesta Panşin pe Liza.

— Da, nu mă simt prea bine.

— Vă înţeleg, rosti el după o tăcere destul de prelungită. Da, da, vă înţeleg.

— Cum adică?

— Vă înţeleg, repetă cu tâlc Panşin care pur şi simplu nu ştia ce să mai zică.

Liza îşi pierdu cumpătul, dar după aceea se gândi: „Fie şi aşa!” Panşin îşi luă o înfăţişare misterioasă şi tăcu, privind sever pe lângă ochii fetei.

— Am impresia că a bătut de unsprezece, observă Maria Dimitrievna.

Musafirii înţeleseră aluzia şi începură să-şi ia rămas-bun. Varvara Pavlovna trebui să promită că va veni a doua zi la dejun şi că o va aduce şi pe Ada; Ghedeonovski, care aproape aţipise într-un colţ, se oferi s-o conducă acasă. Panşin salută ceremonios pe toată lumea, iar în pridvor îi strânse mâna Varvarei Pavlovna ajutând-o să se instaleze în trăsură şi strigă în urma ei: „*Au revoir!*”[57] Ghedeonovski se aşeză alături de ea; Varvara Pavlovna se distră tot drumul punându-şi ca din întâmplare vârful pantofiorului ei pe piciorul lui; acesta se ruşina şi-i făcea complimente, iar ea chicotea şi-i făcea ochi dulci, când lumina felinarelor pătrundea în trăsură. Valsul pe care-l cântase îi răsuna încă în urechi şi o emoţiona; oriunde s-ar fi aflat era de-ajuns numai să-şi imagineze o sală de bal plină de lumini, vârtejul iute al dansului în sunetele muzicii — şi sufletul din ea lua foc de îndată, ochii îi sclipeau ciudat, zâmbetul îi rătăcea pe buze şi în toată fiinţa ei se revărsa ceva ca un fluid de bacantă graţioasă. Ajunsă acasă, Varvara Pavlovna sări uşor din trăsură — numai leoaicele sunt în stare să sară în

felul acesta — se întoarse spre Ghedeonovski şi izbucni deodată într-un hohot răsunător de râs drept în nasul lui.

„Ce persoană gentilă, se gândi consilierul de stat, intrând în locuinţa sa, unde servitorul îl aştepta cu o sticluţă care conţinea un leac pentru oblojit încheieturile, bine că sunt un bărbat cumpătat… da' oare de ce-o fi pufnit-o râsul?"

Marfa Timofeevna şezu toată noaptea la căpătâiul Lizei.

[45] Un confrate (fr.).

[46] Veniţi (fr.).

[47] Încântător (fr.).

[48] Aveţi stil (fr.).

[49] Fermecător, fermecătoare idee (fr.).

[50] Titluri de canţonete italiene (it.).

[51] Destul cu muzica (fr.).

[52] Da, destul cu muzica (fr.).

[53] Această drăguţă doamnă n-a inventat praful de puşcă (fr.).

[54] Cred şi eu (fr.).

[55] Ca o artistă experimentată (fr.).

[56] Draga mea (fr.).

[57] La revedere (fr.).

XLI

Lavreţki petrecu o zi şi jumătate la Vasilevskoie rătăcind aproape tot timpul prin împrejurimi. Nu putea să rămână multă vreme în acelaşi loc: îl rodea mâhnirea; încerca toate caznele unor porniri de mânie statornică, năvalnică şi neputincioasă; îşi aminti sentimentul pe care-l avusese în cealaltă zi din trecut când venise la ţară şi intenţiile sale de atunci şi se supără îngrozitor pe el însuşi. Ce anume îl făcuse să se rupă de ceea ce considera a fi datoria sa, de singurul lui ţel în viitor? Setea de fericire — din nou aceeaşi sete de fericire! „Se vede că Mihalevici avea dreptate. Ai vrut să guşti fericirea a doua oară, îşi spuse el, ai uitat că, dacă aceasta i se dă omului chiar şi pentru o singură dată în viaţă, ea este un lux, un dar nemeritat. Da', ai să spui, dar fericirea mea n-a fost totală, ba a fost şi mincinoasă; în cazul ăsta, încearcă să-ţi reprezinţi care-ţi sunt drepturile la o fericire desăvârşită, adevărată şi uită-te în jurul tău să vezi cine e în culmea fericirii, cine o gustă din plin? Iată-l pe mujicul care se duce la coasă; poate că o fi mulţumit cu soarta lui… Şi ce-i cu asta? Ai vrea oare să faci schimb cu el? Adu-ţi aminte de maică-ta: cât de mici îi erau cerinţele şi de ce i-a fost sortit să aibă parte? Se vede că doar te-ai lăudat în faţa lui Panşin când i-ai spus că te-ai întors în Rusia ca să ari pământul; ai venit să umbli după fete, la bătrâneţe. Ai primit o veste că ţi-ai recăpătat libertatea şi ai lăsat totul la o parte, ai uitat de toate şi te-ai pus să alergi ca un băieţaş după un fluture…" Chipul Lizei i se înfăţişa neîncetat printre gânduri; încerca să-l alunge cu de-a sila laolaltă cu cel obsedant al celeilalte, cu trăsăturile lui frumoase şi în acelaşi timp dezgustătoare, imperturbabile şi pline de viclenie. Bătrânul Anton băgă de seamă că boierul nu era în

apele lui; oftând de câteva ori în dosul uşii şi încă de câteva ori în prag, îşi luă inima în dinţi şi se apropie de acesta sfătuindu-l să bea ceva călduţ. Lavreţki strigă la el poruncindu-i să iasă, dar pe urmă îşi ceru iertare, lucru care-l mâhni şi mai mult pe bătrân. Lavreţki nu putea să şadă în salon: i se părea că străbunicul Andrei se uită dispreţuitor la el de pe pânză, ca la un urmaş slab şi nevrednic. „Vai de tine! Om de nimic!" păreau că zic buzele lui strânse şi strâmbate cumva într-o parte. „Oare chiar să nu fiu capabil să fac pace cu mine însumi, se gândi Feodor Ivanîci, să nu pot să rezist acestui… fleac?" (Cei răniţi greu în război îşi numesc întotdeauna rănile „fleacuri". Omul care nu se amăgeşte, n-are trai pe pământ.) „Doar nu sunt un băieţandru. Ei, da: am văzut fericirea de aproape, mai că n-am ţinut în mâini posibilitatea s-o am pentru toată viaţa — dar ea a dispărut dintr-odată; dar asta se întâmplă şi în cazul loteriei: săracul poate c-ar fi devenit bogătaş dacă roata s-ar mai fi învârtit încă un pic. Ce să fac, n-a fost să fie şi gata. O să mă apuc de treabă strângând din dinţi şi o să mă silesc să tac; mai ales că nu e prima dată când sunt nevoit să mă stăpânesc. Şi de ce oi fi fugit, de ce stau aici ascunzându-mă cu capul în nisip ca un struţ? Poate că mi-e groază să-mi privesc nenorocirea în ochi — ce prostie!"

— Anton, strigă Lavreţki cu glas tare, porunceşte imediat să înhame caii la trăsură. „Da, se gândi el pe urmă, trebuie să-mi impun să păstrez tăcerea, trebuie să mă ţin în frâu…"

Cu astfel de gânduri, Lavreţki se străduia să-şi aline durerea. Aceasta însă era uriaşă şi puternică; până şi Apraxia care nu numai că se ramolise, dar ajunsese şi să fie lipsită de orice sentiment, clătină din cap şi-l însoţi tristă cu privirea când acesta se urcă în trăsură ca să plece la oraş. Caii mergeau la galop, iar Lavreţki şedea drept şi nemişcat privind ţintă înainte, în lungul drumului.

XLII

Liza îi scrisese în ajun lui Lavreţki să vină seara pe la ei; dar el se duse întâi la locuinţa sa. Nu-şi găsi acasă nici soţia, nici fiica; află de la servitori că plecaseră la Kalitini. Ştirea asta îl umplu de uimire şi de mânie. „Se vede treaba că Varvara Pavlovna a decis să nu mă lase să trăiesc”, se gândi el, cu o tresărire de ură în inimă. Începu să umble încoace şi-ncolo prin cameră, lovind cu mâinile şi cu picioarele jucăriile de copil, cărţuliile, diversele obiecte de damă care-i ieşeau în cale; o chemă pe Justine şi-i porunci să strângă toate *bulendrele* acelea. „*Oui, monsieur*”[58], zise ea strâmbându-se şi începu să deretice prin cameră, aplecându-se graţios şi făcându-l pe Lavreţki să simtă prin fiecare mişcare a sa că-l socoteşte un urs necioplit. Acesta se uită cu duşmănie la chipul ei zeflemist de pariziancă, veştejit şi totuşi încă *picant*, la mânecuţele ei albe, la şorţuleţul de mătase şi la boneţica uşoară din vârful capului. O expedie în sfârşit şi, după îndelungi ezitări (Varvara Pavlovna încă nu se întorsese), hotărî să meargă la Kalitini, dar nu la Maria Dimitrievna (pentru nimic în lume n-ar fi intrat în salonul ei, în acel salon în care se afla acum soţia lui), ci la Marfa Timofeevna; îşi amintise că scara din dos, de la cerdacul fetelor, ducea chiar la dânsa. Aşa şi făcu. Întâmplarea îi veni în ajutor: Lavreţki o întâlni în curte pe Şurocika şi aceasta-l conduse la Marfa Timofeevna. O găsi singură, contrar obiceiului ei; şedea într-un colţ, cu capul descoperit, adusă de spate şi cu mâinile încrucişate pe piept. Văzându-l pe Lavreţki, bătrâna se sperie foarte tare, se ridică sprintenă de la locul ei şi începu să se plimbe de colo-colo prin odaie, prefăcându-se că-şi caută boneta.

— A, uite c-ai venit, i se adresă ea agitată, evitându-i privirea şi fără să se oprească din mers, să trăieşti! Ei, ce zici? N-ai ce-i face. Pe unde-ai umblat ieri? Ce mai, ea a venit şi pace! Acum ar trebui să… procedezi cumva.

Lavreţki se lăsă pe un scaun.

— Hai, şezi, şezi, continuă bătrânica. Ai urcat direct aici? Ei, sigur că da, se-nţelege. Ei bine, ai venit să mă vezi pe mine? Mulţumesc.

Marfa Timofeevna tăcu; Lavreţki nu ştia ce să-i răspundă, dar ea înţelese.

— Liza… da, Liza a fost adineauri aici, vorbi mai departe Marfa Timofeevna, legând şi dezlegând şnururile de la o poşetuţă. Ea nu prea se simte bine. Şurocika, unde eşti? Vino încoace, măicuţă, nu poţi să şezi o clipă locului? Pe mine mă doare capul. Probabil din pricina *ălora* cu cântările şi cu muzica lor.

— Ce cântări, mătuşică?

— Păi cum naiba să le zic, din alea cum se zice pe la de-alde voi, duete, asta cântă. Şi numai în italiană: *ci-ci* şi *cea-cea*, de-a dreptu' ca nişte coţofene. Încep să scoată o notă şi-o lungesc de te-apucă pur şi simplu durerea de inimă. Panşin şi cu asta a ta. Da' ce iute s-au mai aranjat toate: întocmai ca-ntre rude, fără fasoane. Dar de fapt nu mă pot opri s-o spun şi pe-asta: şi-un câine îşi caută adăpost ca să nu se prăpădească, mai cu seamă că oamenii nu-l alungă.

— Recunosc totuşi că nu m-am aşteptat la aşa ceva, răspunse Lavreţki, a fost nevoie aici de multă îndrăzneală.

— Nu, sufleţelule, nu de îndrăzneală e vorba, ci de calcul. Da' Domnul să fie cu ea! Am auzit c-o trimiţi la Lavriki, e-adevărat?

— Da, i-am pus moşia asta la dispoziţie Varvarei Pavlovna.

— Bani ţi-a cerut?

— Până acum nu.

— Ei, n-o să întârzie mult. Da' de-abia acum parcă te văd mai bine. Eşti sănătos?

— Sănătos.

— Şurocika, exclamă deodată Marfa Timofeevna, mergi să-i spui Lisavetei Mihailovna — adică nu, întreab-o… ştii cumva dac-o fi jos?

— E jos.

— Ei bine atunci, du-te şi întreab-o unde mi-a rătăcit cărticica. O să ştie despre ce e vorba.

— Am înţeles.

Bătrânica începu să se agite din nou şi se apucă să deschidă sertarele de la comodă. Lavreţki şedea nemişcat pe scaunul lui.

Deodată pe scară se auziră nişte paşi uşori şi în cameră intră Liza.

Lavreţki se ridică s-o salute; Liza se opri lângă uşă.

— Liza, Lizocika, întrebă precipitată Marfa Timofeevna, unde mi-ai pus cărticica, cărticica aia a mea?

— Ce carte mătuşică?

— Ei, Doamne-Dumnezeule, cartea aia… Da' de fapt nici nu te-am chemat… Lasă, lasă, nu-i nimic. Ce mai faceţi voi acolo jos? Uite c-a venit şi Feodor Ivanîci. Ce-ţi mai face capul?

— Bine.

— Mereu zici: bine. Ce mai e pe-acolo pe jos? Muzică din nou?

— Nu, se joacă cărţi.

— Ei da, că madam asta la toate se pricepe. Şurocika, văd că-ţi vine să alergi prin grădină. Ia-o din loc.

— Ba nu, Marfa Timofeevna…

— Nu sta la discuţii cu mine, du-te. Nastasia Karpovna a plecat singură acolo, stai şi tu cu ea. Cinsteşte-o pe bătrână. — Şurocika ieşi. — Da' unde mi-o fi boneta? Unde, Doamne, o fi dispărut?

— Dă-mi voie s-o caut, zise Liza.

— Şezi, şezi; doar nu mi-au căzut picioarele. Trebuie să fie la mine în dormitor.

Aruncându-i o privire pe sub sprâncene lui Lavreţki, Marfa Timofeevna se retrase. Lăsase uşa întredeschisă, dar se întoarse brusc şi o închise.

Liza se sprijini de spătarul fotoliului şi-şi duse încet mâinile la faţă; Lavreţki rămase pe locul pe care se afla.

— Iată în ce context suntem nevoiţi să ne vedem, rosti el în sfârşit.

Liza îşi dădu jos mâinile de pe obraz.

— Da, spuse ea cu glas înăbuşit, am fost pedepsiţi foarte repede.

— Pedepsiţi? se miră Lavreţki. Dar dumneavoastră de ce să fiţi pedepsită?

Liza îşi ridică spre el ochii care nu exprimau nici durere, nici nelinişte şi păreau mai mici şi mai inexpresivi. Faţa îi era palidă; buzele uşor întredeschise se îngălbeniseră şi ele.

Inima lui Lavreţki se strânse de-ntristare şi de drag.

— Mi-aţi scris că totul s-a sfârşit, şopti el, da, aşa e, totul s-a sfârşit înainte de a începe.

— Trebuie să uităm totul, spuse Liza. Sunt bucuroasă că aţi venit; am vrut să vă scriu, dar aşa e mai bine. Numai că trebuie să ne folosim cât se poate de repede de minutele acestea. Nouă amândurora nu ne rămâne decât să ne îndeplinim datoria. Dumneavoastră, Feodor Ivanîci, trebuie să vă împăcaţi cu soţia.

— Liza!

— Vă rog să faceţi asta; numai aşa veţi putea să îndreptaţi… tot ce-a fost. Vă rog să vă gândiţi la asta şi să nu mă refuzaţi.

— Liza, pentru Dumnezeu, îmi cereţi imposibilul. Sunt gata să fac tot ce porunciţi; dar să mă *împac* în momentul acesta cu ea!… Sunt de acord cu toate, am uitat tot; nu pot însă să-mi silesc inima să… iertaţi-mă, e îngrozitor!

— Nu vă cer… ceea ce vă închipuiţi dumneavoastră: dacă nu puteţi, nu trăiţi împreună cu dânsa; dar împăcaţi-vă, ripostă Liza şi-şi duse din nou mâna la ochi. Gândiţi-vă la fiica dumneavoastră, faceţi asta de dragul meu!

— Bine, zise Lavreţki printre dinţi, să presupunem c-o voi face; cu asta să zicem că-mi îndeplinesc datoria. Ei, dar dumneavoastră — în ce constă datoria dumneavoastră?

— Numai eu o ştiu.

Lavreţki se înfioră brusc.

— Doar nu vă trece prin cap să vă măritaţi cu Panşin?

Liza surâse abia vizibil.

— O, nu, în nici un caz!

— Ah, Liza, Liza! exclamă Lavreţki. Ce fericiţi am fi putut să fim!

Liza îl privi din nou.

— În clipa asta vedeţi şi dumneavoastră, Feodor Ivanîci, că fericirea nu de noi atârnă, ci de Dumnezeu.

Uşa camerei vecine se deschise brusc şi Marfa Timofeevna intră cu boneta în mână.

— Am găsit-o cu chiu cu vai, zise ea postându-se între Lavreţki şi Liza. Eu o rătăcisem cu mâna mea. Uite ce înseamnă şi bătrâneţea asta, năpastă şi nimic mai mult! Dar de fapt nici cu tinereţea nu mi-e ruşine. Ei, ce faci, pleci cu nevasta la Lavriki? adăugă ea, întorcându-se spre Lavreţki.

— Cu ea la Lavriki? Eu? Habar n-am, rosti el după ce tăcu o vreme.

— Jos nu te duci?

— Astăzi nu.

— Foarte bine, faci cum ştii; dar tu, Liza, cred că trebuie să cobori acolo. Ah, Doamne sfinte, am uitat să-i pun grăunţe botroşului. Aşteptaţi o clipă, vin numaidecât…

Şi Marfa Timofeevna fugi afară fără să-şi pună boneta pe cap.

Lavreţki se apropie în grabă de Liza.

— Liza, începu el cu glas rugător, ne despărţim pentru totdeauna, mi se rupe inima. Daţi-mi mâna ca să ne luăm rămas-bun.

Liza îşi înălţă capul. Privirea ei istovită, aproape stinsă, se opri asupra lui…

— Nu, răspunse ea şi-şi trase îndărăt mâna pe care apucase s-o întindă, nu, Lavreţki (i se adresa aşa pentru prima oară), n-o să vă dau mâna. La ce bun? Plecaţi, vă rog. Ştiţi că vă iubesc… da, vă iubesc, adăugă ea făcând un efort, dar nu… nu…

Şi-şi duse batista la buze.

— Daţi-mi măcar batista asta.

Uşa scârţâi… Batista alunecă pe genunchii Lizei. Lavreţki o prinse înainte de a atinge duşumeaua, o vârî iute în buzunarul lateral şi, întorcându-se, întâlni privirea Marfei Timofeevna.

— Lizocika, mi se pare că te cheamă mama, rosti bătrânica.

Fata se ridică şi ieşi imediat.

Marfa Timofeevna se aşeză din nou în colţişorul ei. Lavreţki porni să-şi ia rămas-bun.

— Fedia, zise ea deodată.

— Ce-i, mătuşică?

— Eşti un om cinstit?

— Cum adică?

— Te întreb: eşti un om cu adevărat cinstit?

— Sper că da.

— Hm. Dă-mi cuvântul de onoare că eşti un om cinstit.

— Fie. Dar ce înseamnă asta?

— Ştiu eu ce înseamnă. Dar şi tu, bunul meu, dacă stai să te gândeşti binişor, că doar nu eşti prost, ai să înţelegi singur de ce te-am întrebat lucrul ăsta. Şi acum, rămas-bun, tăicuţă. Mulţumesc că m-ai vizitat; iar promisiunea făcută să nu ţi-o uiţi, Fedia. Acum sărută-mă. Of, sufletul meu, ştiu cât îţi este de greu; da' nici altora nu le e uşor. Să vezi, câteodată le invidiam pe muşte: uite, mă gândeam eu, cui i-e bine pe lume; da' într-o

noapte am auzit o muscă tânguindu-se în labele unui păianjen şi m-am răzgândit: cade şi pe ele năpasta. N-ai ce-i face, Fedia; totuşi cuvântul dat să nu ţi-l uiţi. Acum du-te.

Lavreţki ieşise deja din cerdacul din spate şi se apropia de poartă… când lacheul îl ajunse din urmă.

— Maria Dimitrievna a poruncit să vă rog să poftiţi la dânsa, îl anunţă el pe Lavreţki.

— Frăţioare, spune-i că nu pot acum…, porni să zică Feodor Ivanîci.

— A poruncit să vă rog foarte mult, continuă lacheul, mi-a zis să vă spun că e singură.

— Dar oaspeţii au plecat? întrebă Lavreţki.

— Chiar aşa, răspunse lacheul şi zâmbi arătându-şi dinţii.

Lavreţki strânse din umeri şi porni în urma lui.

[58] Da, domnule (fr.).

XLIII

Maria Dimitrievna şedea singură în iatacul ei într-un fotoliu Voltaire şi mirosea o sticluţă cu colonie; un pahar cu apă de flori de portocal se afla pe măsuţa de lângă ea. Era tulburată şi părea că se teme de ceva.

Lavreţki intră.

— Aţi dorit să mă vedeţi, spuse el, salutând cu răceală.

— Da, răspunse Maria Dimitrievna şi bău o înghiţitură de apă. Am aflat că v-aţi dus direct la mătuşica; am poruncit să fiţi rugat să veniţi la mine pentru că aveam nevoie să discut cu dumneavoastră. Luaţi loc, vă rog. Ştiţi, continuă ea, că soţia dumneavoastră a venit.

— Mi-e cunoscut faptul acesta, zise Lavreţki.

— Ei da, adică am vrut să spun că ea a venit la mine şi am primit-o; uite în legătură cu ce aş vrea să mă explic cu dumneavoastră, Feodor Ivanîci. Eu, slavă Domnului, mi-am câştigat, aş putea zice, respectul tuturor şi n-o să fac pentru nimic în lume ceva necuviincios. Deşi am prevăzut că o să vă fie neplăcut, nu m-am decis s-o refuz, Feodor Ivanîci; mi-e rudă la fel ca dumneavoastră; puneţi-vă în situaţia mea, ce drept aş fi avut să n-o primesc în casa mea, sunteţi de acord cu mine?

— Vă neliniştiţi de pomană, Maria Dimitrievna, ripostă Lavreţki, aţi procedat foarte bine; nu mă supăr câtuşi de puţin. N-am absolut deloc intenţia s-o privez pe Varvara Pavlovna de posibilitatea de a-şi vedea cunoscuţii; astăzi n-am intrat la dumneavoastră doar din cauză că nu doream să mă întâlnesc cu dânsa, asta-i tot.

— Ah, ce plăcut e să aud asta din gura dumneavoastră, Feodor Ivanîci, exclamă Maria Dimitrievna, de fapt m-am aşteptat întotdeauna să aveţi nişte sentimente nobile. Nu-i nimic uimitor în

faptul că mă neliniştesc: sunt femeie şi mamă. Cât despre soţia dumneavoastră… sigur că nu pot să mă erijez în judecător între dumneavoastră şi dânsa — i-am spus-o şi ei în faţă; dar e o doamnă atât de gentilă, că nu poate să-ţi producă decât plăcere.

Lavreţki zâmbi jucându-se cu pălăria.

— Şi uite ce-am mai vrut să vă spun, Feodor Ivanîci, continuă Maria Dimitrievna, făcând o mişcare uşoară spre el, dacă aţi vedea-o ce modest se poartă, cât e de respectuoasă! Te înduioşează de-a dreptul. Iar dacă aţi mai şi auzi cum vorbeşte despre dumneavoastră! Eu, zice ea, sunt vinovată până-n creştetul capului faţă de dânsul, n-am ştiut să-l preţuiesc; el, zice, nu e om, e un înger. Zău, chiar aşa spune: înger. Căinţa ei e aşa de… Doamne, n-am mai văzut o căinţă ca asta în viaţa mea!

— Dar, Maria Dimitrievna, spuse Lavreţki, permiteţi-mi să fiu curios: am auzit că Varvara Pavlovna a cântat din gură aici; a cântat în timp ce se căia, sau cum?

— Ah, cum de nu vă e ruşine să vorbiţi aşa! A cântat din gură şi la pian ca să-mi facă mie plăcere, pentru că am rugat-o insis-tent, aproape i-am poruncit. Am văzut că-i venea greu, îngrozi-

tor de greu, m-am gândit s-o fac să se simtă bine — şi aflasem totodată şi despre minunatul ei talent. Iertaţi-mă, Feodor Ivanîci, dar e distrusă total, întrebaţi-l de pildă şi pe Serghei Petrovici; este o femeie căzută la pământ, *tout-à-fait*[59], de ce sunteţi aşa de rău?

Lavreţki ridică doar din umeri.

— Şi pe urmă, ce îngeraş e Adocika asta a dumneavoastră, ce minunăţie! Ce drăgălaşă este, ce cuminţică; şi ce bine vorbeşte franţuzeşte; ba înţelege şi ruseşte — mi-a zis: mătuşică. Şi să ştiţi că nu e absolut deloc sfioasă, aşa cum sunt aproape toţi copiii de vârsta ei. Şi seamănă atât de bine cu dumneavoastră, Feodor Ivanîci, seamănă

îngrozitor! Ochii, sprâncenele… e leită dumneavoastră din cap până-n picioare. Mie nu prea-mi plac copiii aşa de mici, trebuie s-o recunosc; dar de fiica dumneavoastră m-am îndrăgostit pur şi simplu.

— Maria Dimitrievna, interveni deodată Lavreţki, daţi-mi voie să vă întreb, în ce scop binevoiţi să-mi vorbiţi despre toate lucrurile astea?

— În ce scop? Maria Dimitrievna mirosi din nou flaconul de colonie şi mai bău o înghiţitură de apă, iată de ce, Feodor Ivanîci… vă vorbesc aşa pentru că… doar sunt ruda dumneavoastră şi mă interesează ce vi se întâmplă… şi mai ştiu şi că

aveţi o inimă teribil de bună. Ascultaţi-mă, *mon cousin*, sunt totuşi o femeie cu experienţă şi n-o să arunc vorbe în vânt: iertaţi-o, iertaţi-o pe soţia dumneavoastră. Ochii Mariei Dimitrievna se umplură deodată de lacrimi. Gândiţi-vă că era tânără şi lipsită de experienţă… sau poate că a fost la mijloc un exemplu prost: poate că n-a avut o mamă care s-o povăţuiască de bine. Iertaţi-o, Feodor Ivanîci, a fost pedepsită de-ajuns.

Lacrimile picurau pe obrajii Mariei Dimitrievna, iar ea nu şi le ştergea: îi plăcea să plângă. Lavreţki şedea ca pe cărbuni. „Dumnezeule, se gândea el, ce tortură o mai fi şi asta, ce zi mi-a fost dat să am astăzi!”

— Văd că nu-mi răspundeţi, reluă Maria Dimitrievna, ce-ar trebui să înţeleg? Aţi putea oare să fiţi atât de crud? Nu, nu vreau să cred lucrul ăsta. Simt că spusele mele v-au convins. Feodor Ivanîci, Domnul o să vă răsplătească bunătatea, iar acum primiţi-o pe soţia dumneavoastră din mâinile mele…

Lavreţki se ridică involuntar de pe scaun; Maria Dimitrievna se ridică şi ea şi, trecând sprintenă după un paravan, o scoase de-acolo pe Varvara Pavlovna. Palidă, mai mult moartă decât vie, cu ochii plecaţi în jos, aceasta părea că renunţase la

orice idee personală şi la voinţa proprie şi se lăsase cu totul în mâinile Mariei Dimitrievna.

Lavreţki se dădu un pas înapoi.

— Eraţi aici! exclamă el.

— Să nu-i faceţi nici o vină, interveni grăbită Maria Dimitrievna, ea n-a vrut pentru nimic în lume să rămână, eu i-am ordonat s-o facă şi am ascuns-o în spatele paravanului. Dânsa a încercat să mă convingă că lucrul ăsta o să vă supere şi mai mult, dar eu nici n-am vrut s-o ascult; vă cunosc mai bine decât ea. Primiţi-o, deci, din mâinile mele pe soţia dumneavoastră; du-te, Varia, nu te teme, apropie-te de soţul tău (o trăgea de mână în timpul acesta) şi binecuvântarea mea să…

— Opriţi-vă, Maria Dimitrievna, o întrerupse Lavreţki cu un glas surd, dar cutremurător. Pesemne că vă plac scenele sentimentale (Lavreţki nu greşea deloc: Maria Dimitrievna îşi păstrase încă din timpul pensionului pasiunea pentru un anumit teatralism); probabil că pe dumneavoastră vă amuză; altora însă le pică greu. De altfel nici n-o să vorbesc cu dumneavoastră: în *scena* asta nu dumneavoastră sunteţi personajul principal. Ce doreşti de la mine, doamnă? continuă el adresându-se soţiei. N-am făcut tot ce-am putut pentru dumneata? Să nu-mi obiectezi că nu dumneata ai pus la cale această întâlnire; n-o să te cred şi dumneata ştii prea bine că nici nu pot s-o fac. Şi-atunci ce mai vrei? Eşti isteaţă, nu faci nimic fără vreun scop anume. Trebuie să înţelegi că nu voi putea să mai trăiesc cu dumneata aşa cum am făcut-o pe vremuri; şi asta nu pentru că sunt supărat, ci pentru că am ajuns să fiu alt om. Ţi-am spus lucrul acesta chiar în cea de-a doua zi după ce ai revenit şi sunt convins că în sufletul dumitale eşti de acord cu mine în clipa asta. Doreşti însă să-ţi reabilitezi reputaţia în faţa societăţii; nu ţi-ajunge că trăieşti în casa mea, vrei să fim împreună sub acelaşi acoperiş, aşa este?

— Doresc să mă ierţi, rosti Varvara Pavlovna fără să-şi ridice privirea.

— Doreşte s-o iertaţi, repetă Maria Dimitrievna.

— Şi nu pentru mine, ci pentru Ada, şopti Varvara Pavlovna.

— Nu pentru dânsa, ci pentru Ada dumneavoastră, repetă şi Maria Dimitrievna.

— Minunat. Vrei acest lucru? vorbi cu efort Lavreţki. Poftim, sunt de acord şi cu asta.

Varvara Pavlovna îi aruncă o privire fulgerătoare şi Maria Dimitrievna exclamă: „Ei, slavă Domnului!” şi o apucă din nou de mână pe protejata ei. Primiţi-o, dar, din mâinile mele…

— V-am spus să vă opriţi, îi tăie vorba Lavreţki. Mă învoiesc să trăiesc cu dumneata, Varvara Pavlovna, continuă el, adică o să te însoţesc la Lavriki şi o să stau acolo cât m-or ţine puterile. Apoi voi pleca şi o să mă întorc din când în când. Vezi că nu vreau să te înşel, dar mai mult să nu-mi ceri. Cred că te-ai prăpădi de râs dacă aş îndeplini dorinţa respectabilei noastre rude şi te-aş strânge la inima mea încercând să te asigur că… trecutul n-a existat şi că pomul tăiat va face flori din nou. Văd însă că trebuie să mă supun. Dacă-mi vei înţelege altcumva cuvântul acesta… mi-e indiferent. Repet… o să trăiesc cu dumneata… sau nu, în legătură cu asta nu pot să promit nimic… Dar vom trăi sub acelaşi acoperiş şi te voi socoti soţia mea.

— Daţi-i mâna măcar pentru asta, interveni Maria Dimitrievna, căreia lacrimile i se uscaseră de mult.

— N-am înşelat-o până acum pe Varvara Pavlovna, ripostă Lavreţki, o să mă creadă şi aşa. O s-o conduc la Lavriki — dar să ţii minte, Varvara Pavlovna: convenţia noastră va fi considerată ruptă dacă vei părăsi locul acela. Şi acum, permiteţi-mi să mă retrag.

Se înclină în faţa celor două doamne şi ieşi grăbit din încăpere.

— N-o luaţi cu dumneavoastră? strigă în urma lui Maria Dimitrievna…

— Lăsaţi-l, şopti Varvara Pavlovna şi începu numaidecât s-o îmbrăţişeze, să-i mulţumească şi să-i sărute mâinile, numind-o salvatoarea ei.

Maria Dimitrievna primi cu îngăduinţă mângâierile acestea; dar în fundul sufletului nu se simţea mulţumită nici de Lavreţki, nici de Varvara Pavlovna şi nici de scena pe care o pregătise. Îi lipsise un dram de sentimentalism. Varvara Pavlovna ar fi trebuit, după părerea ei, să se arunce la picioarele soţului său.

— Cum de nu m-aţi înţeles, comentă ea, doar v-am spus: aruncaţi-vă la pieptul lui.

— A fost mai bine aşa, dragă mătuşică; nu vă neliniştiţi, totul s-a aranjat minunat, zise Varvara Pavlovna.

— Da' doar şi el a fost rece ca un bloc de gheaţă, observă Maria Dimitrievna. Ce-i drept, dumneavoastră n-aţi plâns, totuşi eu am vărsat lacrimi dinaintea lui. Şi mai vrea şi să vă închidă la Lavriki. Cum aşa, nici la mine să nu mai veniţi? Toţi bărbaţii sunt lipsiţi de sentimente, decretă ea în încheiere, dând din cap cu subînţeles.

— În schimb, femeile ştiu să preţuiască bunătatea şi mărinimia sufletească, rosti Varvara Pavlovna şi, lăsându-se încetişor în genunchi dinaintea Mariei Dimitrievna, îi îmbrăţişă cu mâinile talia plinuţă şi se lipi cu faţa de ea. Chipul ei zâmbea pe furiş în timp ce lacrimile începură să curgă din nou din ochii Mariei Dimitrievna.

Iar Lavreţki se duse acasă, se încuie în odăiţa valetului, se aruncă pe divan şi zăcu aşa până dimineaţa.

[59] Cu desăvârşire (fr.).

XLIV

A doua zi era duminică. Nu dangătul clopotelor pentru liturghia de dimineaţă îl trezi pe Lavreţki — căci nu pusese geană pe geană toată noaptea —, cât faptul că-i aminti de o altă duminică, în care se dusese la biserică, după dorinţa Lizei. Se sculă în grabă; o voce tainică îi spunea că o va vedea acolo în ziua aceea. Ieşi fără zgomot din casă, porunci să i se spună Varvarei Pavlovna, care încă dormea, că va fi înapoi spre prânz şi se îndreptă cu paşi mari către locul unde îl chema sunetul acela trist şi uniform. Sosise devreme: în biserică nu era aproape nimeni; dascălul citea în strană Ceasurile; glasul lui, întrerupt din când în când de tuse, răsuna cadenţat cu suişuri şi coborâşuri rând pe rând. Lavreţki se postă nu departe de intrare. Credincioşii veneau unul câte unul, se opreau, se închinau şi băteau mătănii la icoane; paşii lor răsunau în pustiul şi liniştea bisericii, iar ecoul le răspundea desluşit de sub bolţi. O bătrânică hârbuită într-un halat vechi cu glugă stătea în genunchi lângă Lavreţki şi se ruga sârguincios; chipul ei galben, zbârcit şi fără dinţi avea o expresie de emoţie intensă; ochii înroşiţi priveau neclintit în sus la icoanele de pe iconostas; o mână ciolănoasă îi ieşea mereu din halat aşternând pe piept încet şi apăsat câte o cruce largă şi mare. Un mujic cu barbă deasă şi faţă tristă, nepieptănat şi mototolit, intră în biserică, se lăsă dintr-odată în genunchi şi începu pe loc să-şi facă cruce, smucindu-şi capul îndărăt şi zguduindu-l la fiecare închinăciune. Pe chipul şi în toate mişcările lui se citea o durere atât de mare, încât Lavreţki se hotărî să se apropie de el şi să-l întrebe ce-a păţit. Mujicul se dădu la o parte şi se uită sever şi cu teamă la el… „Mi-a murit băiatul”, rosti el şi începu din nou să se închine precipitat…

„Oare ce alinare ar putea avea durerea lor, în afara consolărilor de la biserică?” se gândi Lavreţki şi încercă să se roage şi el; dar inima îi era împovărată şi înrăită, şi gândurile — în altă parte. O aştepta pe Liza care nu venea. Biserica porni să se umple de lume şi Liza tot nu apăruse. Începuse liturghia, dascălul citise deja Evanghelia, băteau clopotele de axion; Lavreţki se mişcă puţin mai în faţă şi deodată o văzu pe Liza. Venise înaintea lui, dar el n-o observase; ghemuită într-un cotlon dintre perete şi strană, şedea nemişcată fără să se uite în jurul ei. Lavreţki nu-şi desprinse ochii de ea până la sfârşitul liturghiei: îşi lua în felul acesta rămas-bun. Lumea începuse să se împrăştie, dar fata rămăsese pe loc; dădea impresia că aştepta plecarea lui Lavreţki. În sfârşit, îşi făcu cruce pentru ultima dată şi porni fără să-şi întoarcă faţa spre el; era cu ea doar o servitoare. Lavreţki păşi în urma ei şi o ajunse în stradă; Liza mergea foarte repede, cu capul plecat şi cu vălul lăsat pe faţă.

— Bună ziua, Lisaveta Mihailovna, zise tare Lavreţki cu o dezinvoltură silită, pot să vă însoţesc?

Liza nu răspunse nimic; el veni lângă ea.

— Sunteţi mulţumită de mine? întrebă coborând glasul. Aţi auzit ce s-a petrecut ieri?

— Da, da, zise ea în şoaptă grăbind pasul, aşa e bine.

— Sunteţi mulţumită?

Liza dădu doar din cap.

— Feodor Ivanîci, reluă ea cu glas scăzut, dar calm, aş vrea să vă rog să nu mai veniţi pe la noi, trebuie să plecaţi mai repede din oraş; o să putem să ne vedem altă dată, cândva, poate peste vreun an. Acum, însă, faceţi cum vă spun, de dragul meu; împliniţi-mi rugămintea, pentru numele lui Dumnezeu!

— Sunt gata să vă dau ascultare în tot ce doriţi, Lisaveta Mihailovna; dar e posibil oare să ne

despărţim în felul acesta? Chiar nu aveţi să-mi spuneţi nici un cuvânt?…

— Feodor Ivanîci, în clipa asta mergeţi pe lângă mine… şi totuşi sunteţi atât de departe, atât de departe de mine. Şi nu numai dumneavoastră, ci…

— Vorbiţi până la capăt, vă implor! strigă Lavreţki. Ce-aţi vrut să spuneţi?

— O să auziţi probabil… dar orice-ar fi, e mai bine să mă uitaţi… adică nu, să nu mă uitaţi, aduceţi-vă aminte de mine.

— Cum aş putea să vă uit…

— Destul. Rămas-bun. Nu veniţi după mine.

— Liza, dădu să continue Lavreţki…

— Adio, adio! repetă Liza şi, trăgându-şi voalul mai jos pe faţă, se năpusti înainte, aproape fugind.

Lavreţki privi în urma ei şi, lăsându-şi capul în jos, se întoarse şi plecă înapoi pe stradă. Se izbi piept în piept cu Lemm, care mergea şi el cu pălăria trasă pe ochi şi cu privirea în pământ.

Cei doi se uitară în tăcere unul la celălalt.

— Ei, ce ziceţi? rosti în sfârşit Lavreţki.

— Ce să zic? răspunse posomorât Lemm. Nu zic nimic. Totul a murit şi noi la fel (*Alles ist todt, und wir sind todt*). O luaţi la dreapta?

— La dreapta.

— Şi eu la stânga. Rămas-bun.

În dimineaţa următoare, Feodor Ivanîci plecă împreună cu soţia la Lavriki. Ea mergea într-o caretă, în faţă, împreună cu Ada şi cu Justine, iar el în spate, în trăsură. Drăgălaşa de fetiţă nu se desprinse tot drumul de fereastra caretei; era uimită de tot ce vedea: de mujici şi de nevestele lor, de izbe, de fântâni, de arcurile de înhămat de la gâtul cailor, de clopoţei şi de mulţimea de ciori de câmp; Justine îi împărtăşea uimirea, în timp ce Varvara Pavlovna se amuza de observaţiile şi de exclamaţiile lor. Era binedispusă; înainte de plecarea din oraşul O… avusese o explicaţie cu soţul ei.

— Îţi înţeleg situaţia, îi spusese ea, iar el, după expresia ochilor ei inteligenţi, putuse într-adevăr să tragă concluzia că Varvara Pavlovna îi înţelegea situaţia pe deplin, dar recunoaşte-mi şi mie acest merit: alături de mine se trăieşte uşor; n-o să te inoportunez, n-o să te încurc cu nimic; n-am vrut decât să asigur viitorul Adei; de altceva nu mai am nevoie.

— Da, ţi-ai atins scopurile, răspunsese Feodor Ivanîci.

— În momentul ăsta nu mai visez decât un lucru: să mă îngrop pentru totdeauna într-un loc uitat de lume; o să-mi aduc aminte veşnic de fapta bună pe care ai făcut-o cu mine…

— Ptiu! De-ajuns! îi tăiase el vorba.

— Voi şti să-ţi respect independenţa şi liniştea, îşi dusese ea la bun sfârşit fraza pe care şi-o pregătise dinainte.

Lavreţki se înclinase adânc în faţa ei. Varvara Pavlovna pricepuse că, în adâncul sufletului, soţul ei îi era recunoscător.

Ajunseră la Lavriki a doua zi spre seară; o săptămână mai târziu, Lavreţki pleca la Moscova, lăsându-i soţiei cinci mii de ruble necesare pentru existenţă, iar a doua zi după plecarea sa, se înfiinţă Panşin pe care Varvara Pavlovna îl rugase să n-o uite în izolarea ei. Ea îl primi cum nu se poate mai bine şi, până noaptea târziu, camerele înalte ale casei, ba chiar şi grădina, răsunară de muzică, de cântece şi de discuţii pline de veselie în franţuzeşte. Panşin îi fu oaspete Varvarei Pavlovna trei zile; când îşi luă rămas-bun de la dânsa, în timp ce-i strângea cu putere minunatele mâini, promise că va reveni foarte curând — şi se ţinu de promisiune.

XLV

Liza avea o odaie mititică separată la etajul al doilea din casa mamei sale. Cămăruţa era curată şi luminoasă, cu un pătuţ alb, cu ulcele de flori prin unghere, o măsuţă mică de scris în dreptul ferestrelor, o etajeră de cărţi şi un crucifix pe perete. Încăperea aceasta se numea camera copiilor; Liza se născuse în ea. Întorcându-se de la biserică, unde o întâlnise Lavreţki, ea îşi făcu ordine în cameră mai meticulos ca de obicei, şterse praful peste tot, revăzu din nou toate caietele sale şi scrisorile de la prietene şi le legă cu panglicuţe, încuie toate sertarele, udă şi mângâie cu mâna fiecare floare. Făcu toate astea fără să se pripească, fără zgomot şi cu un fel de atenţie duioasă şi calmă pe chip. Se opri în sfârşit în mijlocul camerei, privi în jur fără grabă şi, apropiindu-se de măsuţa deasupra căreia atârna crucifixul, se lăsă în genunchi, îşi puse capul pe mâinile împreunate şi rămase aşa nemişcată.

Marfa Timofeevna intră şi o găsi în această poziţie. Liza nu observă venirea ei. Bătrânica ieşi pe vârfurile picioarelor, se opri în dosul uşii şi tuşi tare de câteva ori. Liza se ridică sprintenă şi-şi şterse ochii în care străluceau nişte lacrimi luminoase care nu apucaseră încă să se prelingă.

— Văd că ţi-ai făcut din nou curăţenie în chilioară, zise Marfa Timofeevna, aplecându-se adânc asupra unei ulcele în care creştea un trandafir tânăr. Ce frumos miroase!

Liza se uită gânditoare la mătuşa ei şi şopti:

— Ce cuvânt ai rostit!

— Care cuvânt? îi prinse vorba din zbor cu vioiciune bătrânica. Ce-ai vrut să spui? E îngrozitor, zise ea aruncându-şi brusc boneta de pe cap şi aşezându-se pe pătuţ lângă Liza, chestia asta este peste puterile mele: azi e a patra zi de când

clocotesc ca-ntr-un cazan, nu mai pot să mă prefac că nu observ nimic, că nu văd cum păleşti la faţă, cum plângi şi cum te usuci pe picioare; uite că nu mai pot, nu mai pot.

— Dar ce-ai păţit, mătuşică? zise Liza. Eu n-am nimic…

— Nimic? strigă Marfa Timofeevna. Asta s-o spui altora, nu mie! Auzi, cică nimic! Da' cine stătea adineauri în genunchi? Ale cui gene mai sunt încă umede de lacrimi? Nimic! Da' uită-te la tine ce-ai făcut cu faţa ta, unde s-au rătăcit ochii tăi frumoşi? Poftim, nimic! Parcă eu nu ştiu despre ce-i vorba!

— O să treacă, mătuşică! Păsuieşte-mă un timp!

— O să treacă, da' când? Doamne-Dumnezeule, stăpânul meu, oare l-ai îndrăgit chiar aşa de tare? Lizocika, dar e bătrân pentru tine. N-am ce zice, e un om bun, nu muşcă, şi ce-i cu asta? Toţi suntem oameni buni; doar nu s-a sfârşit lumea cu el, bine din ăsta găseşti mereu pe toate drumurile.

— Dar ţi-am spus c-o să-mi treacă, mi-a trecut deja.

— Liza, ascultă ce-ţi spun, zise deodată Marfa Timofeevna, aşezând-o pe fată alături de ea pe pat şi aranjându-i când părul, când năframa, ţi se pare că nefericirea ta n-are vindecare doar din pricină că priveşti treaba asta pe negândite. Of, sufleţelule, numai moartea n-are leac! Uite, tu n-ai decât să-ţi spui aşa: „N-o să mă dau bătută, dă-l încolo!" şi-o să te minunezi singură de ce repede şi ce bine o să-ţi treacă. Numai să ai un pic de răbdare.

— Mătuşică, ripostă Liza, mi-a trecut, a trecut de tot.

— Cică i-a trecut! Ce fel de „trecut" o fi ăsta? Năsucul ţi s-a ascuţit, iar tu zici că ţi-a trecut. Halal de aşa „trecut"!

— Da, mi-a trecut şi o să-mi treacă de tot, mătuşică, doar să vrei să-mi vii în ajutor, spuse brusc însufleţită Liza şi se aruncă de gâtul Marfei

Timofeevna. Draga mea mătuşică, fii prietena mea, ajută-mă fără să te superi, înţelege-mă…

— Da' ce s-a întâmplat, măiculiţa mea? Nu mă speria, te rog; o să-ncep să ţip pe loc dacă te mai uiţi aşa la mine; spune-mi mai iute despre ce e vorba!

— Eu… eu vreau… Liza îşi ascunse faţa la pieptul Marfei Timofeevna… Vreau să merg la mănăstire, rosti ea cu glas surd.

Bătrâna mai că nu sări în sus de pe pat.

— Măiculiţa mea, să te cruceşti şi nu alta! Lizocika, dezmeticeşte-te, ce-i asta? Domnul fie cu tine, bâigui ea în sfârşit, culcă-te, porumbiţa mea, aţipeşte oleacă; toate astea sunt din pricina nesomnului, sufleţelule.

Liza îşi înălţă capul; obrajii îi ardeau.

— Nu, mătuşică, zise ea, nu vorbi aşa; m-am hotărât, m-am rugat şi am cerut sfat de la Domnul; totul s-a terminat; viaţa mea împreună cu voi a luat sfârşit. O lecţie cum a fost asta nu se dă în zadar; de fapt nu m-am gândit pentru prima oară să fac lucrul acesta. Nu mi-a fost sortită fericirea; chiar şi atunci când nădăjduiam la ea, ceva mă apăsa pe inimă. Ştiu tot, şi păcatele mele şi pe ale celorlalţi, şi cum a dobândit tăticul averea noastră, ştiu absolut tot. Trebuie să ne rugăm de iertare, să ne mântuim. Îmi pare rău de dumneata, de mămica, de Lenocika, dar nu-i nimic de făcut; simt că traiul meu nu-şi are locul aici; mi-am luat deja rămas-bun de la toate din casă, le-am salutat pentru ultima dată; ceva mă cheamă în altă parte; mi-e silă, vreau să mă zăvorăsc undeva pe vecie. Să nu mă opreşti, să nu încerci să mă faci să-mi schimb gândul, ajută-mă, că dacă nu o să plec singură, de capul meu…

Marfa Timofeevna asculta îngrozită cuvintele nepoatei sale.

„E bolnavă, aiurează, se gândea ea, trebuie să trimit după doctor, dar după care? Ghedeonovski îl lăuda pe unul zilele astea; minte el tot timpul, da'

poate că de data asta spunea adevărul.” Dar când se convinse că Liza nu este bolnavă şi nu aiurează, când la toate obiecţiile ei fata răspunse mereu unul şi acelaşi lucru, Marfa Timofeevna se sperie şi se întristă de-a binelea.

— Dar tu nu ştii, porumbiţa mea, încercă ea s-o înduplece, ce viaţă se duce la mănăstire! O să te hrănească cu ulei verde de cânepă, o să te îmbrace cu albituri groase şi aspre; o să te pună să umbli prin frig; Lizocika, n-o să poţi să înduri. Asta-i influenţa Agaşei. Numai ea te-a scos din minţi; doar că ea a dus-o trai pe vătrai la început, şi-a trăit viaţa din plin; trăieşte-ţi-o şi tu la fel. Lasă-mă cel puţin să mor liniştită şi după aia poţi să faci ce vrei. Cine-a mai văzut una ca asta, Doamne iartă-mă, să te duci la mănăstire pentru o barbă de ţap, pentru un bărbat? Şi dacă ţi-e aşa de silă, du-te, roagă-te la preasfântul, dă un acatist, da’ nu-ţi pune camilafca neagră pe cap, Tată Ceresc şi Maică Preacurată…

Şi Marfa Timofeevna începu să plângă amar.

Liza încercă s-o mângâie, îi şterse lacrimile, plânse şi ea, dar rămase neclintită. De disperare, Marfa Timofeevna încercă să pună în aplicare ameninţarea c-o să-i spună totul maică-sii… dar nici asta nu-i fu de folos. Doar în urma unor rugăminţi stăruitoare ale bătrânei, Liza acceptă să amâne cu o jumătate de an îndeplinirea intenţiei sale; în schimb, Marfa Timofeevna trebui să-şi dea cuvântul că o s-o ajute să dobândească acordul Mariei Dimitrievna, dacă peste şase luni nu-şi va schimba hotărârea.

Odată cu venirea frigului, Varvara Pavlovna, după ce se aprovizionă cu bănişori, se mută la Petersburg, fără să mai ţină seama de promisiunea pe care o făcuse că se va îngropa în pustietate. Aici închirie o locuinţă modestă, dar cochetă, pe care Panşin, plecat din gubernia O… înaintea ei, o găsise pentru dânsa. În ultima perioadă a şederii în oraşul O… acesta se lipsise cu desăvârşire de

bunăvoinţa Mariei Dimitrievna; încetase brusc s-o mai viziteze şi aproape că nu se mai dezlipea de la Lavriki. Varvara Pavlovna îl subjugase, îl înrobise de-a dreptul: cu alte cuvinte era imposibil de a pune în vorbe puterea nelimitată, definitivă şi fără răspuns pe care o avea asupra lui.

Lavreţki petrecu iarna la Moscova şi în primăvara anului următor ajunse până la el vestea că Liza se călugărise la mănăstirea B., într-una din regiunile cele mai îndepărtate ale Rusiei.

EPILOG

Trecură opt ani. Primăvara venise din nou… Dar să spunem mai întâi câteva cuvinte despre soarta lui Mihalevici, a lui Panşin, a doamnei Lavreţkaia — şi să ne luăm rămas-bun de la ei. Mihalevici, după mai multe peregrinări, a dat în sfârşit peste activitatea adevărată care i se potrivea: a fost angajat pe o funcţie de pedagog-şef la o şcoală de stat. Este foarte mulţumit de destinul său, iar elevii îl „divinizează” deşi îl imită pe la spate. Panşin a avansat puternic în funcţii şi acum ţinteşte un post de director; merge puţin adus de spate; probabil îl trage în jos crucea Sfântului Vladimir care i-a fost acordată şi îi atârnă la gât. Funcţionarul din el a avut un câştig de cauză decisiv faţă de artist; faţa lui, încă tânără, s-a mai îngălbenit, părul i s-a rărit şi nu mai e nici poet şi nici nu mai desenează, se ocupă în schimb în secret de literatură: a scris o comedioară în genul „proverbelor” şi, cum în zilele noastre toţi scriitorii „înfăţişează” obligatoriu pe câte cineva sau câte ceva, a înfăţişat şi el în ea o cochetă şi-şi citeşte opera în mare taină unor doamne (două-trei la număr) binevoitoare faţă de dânsul. Nu s-a însurat, deşi i s-au prezentat o mulţime de ocazii minunate: de lucrul ăsta e vinovată Varvara Pavlovna. În ceea ce o priveşte pe aceasta, ea locuieşte permanent la Paris ca şi pe vremuri: Feodor Ivanîci i-a dat o poliţă la purtător şi s-a eliberat în felul acesta de dânsa, adică de posibilitatea unei a doua veniri pe neaşteptate. Varvara Pavlovna a mai îmbătrânit şi s-a mai îngrăşat, dar continuă să fie drăguţă şi elegantă. Fiecare om are un ideal: ea şi l-a găsit pe al său în operele domnului Dumas-fiul. Merge sârguincios la teatru, la spectacolele în care sunt prezentate pe scenă tot felul de dame cu camelii, tuberculoase şi simţitoare; doamna Doche, care o

interpretează pe Marguerite Gautier, i se pare cel mai înalt exemplu de reuşită omenească; ba chiar a afirmat odată că nu-şi doreşte pentru fiica ei o soartă mai bună. Trebuie să sperăm că destinul o va scuti pe *mademoiselle* Ada de o asemenea binefacere: dintr-un copil rumen şi grăsuţ, ea s-a transformat într-o fetiţă păliduţă, cu plămânii slabi şi cu nervii zdruncinaţi de pe acum. Numărul curtezanilor Varvarei Pavlovna a mai scăzut, dar ei n-au dispărut cu totul; pe unii dintre ei probabil că ea o să-i păstreze până la sfârşitul vieţii. Cel mai zelos în ultimul timp s-a dovedit a fi un oarecare Zakurdalo-Skubîrnikov, un ofiţer în retragere dintre mustăcioşii din gardă, om la vreo treizeci şi opt de ani, cu o constituţie neobişnuit de solidă. Vizitatorii francezi ai salonului doamnei Lavreţki l-au poreclit „*le gros taureau de l'Ukraïne*"[60]; Varvara Pavlovna nu-l invită niciodată la seratele sale mondene, dar altfel el se foloseşte de bunăvoinţa ei pe deplin.

În felul acesta se scurseseră… opt ani. Fericirea strălucitoare a primăverii începu să adie din nou din înaltul cerului, zâmbind spre pământ şi spre oameni; sub mângâierea ei, totul se umplu de flori, de dragoste şi de cântec ca şi altădată. Oraşul O… se schimbase prea puţin de-a lungul acestor opt ani; dar casa Mariei Dimitrievna parcă întinerise: pereţii ei albi, zugrăviţi de curând, sclipeau prietenoşi şi geamurile ferestrelor deschise scânteiau rumenite de soarele în asfinţit; prin aceste ferestre răzbătea în stradă sunetul unor glasuri tinere, zglobii şi răsunătoare, însoţite de râsete neîntrerupte; toată casa părea să clocotească de viaţă şi de o veselie care se revărsa peste margini. Stăpâna casei ajunsese de mult în mormânt; Maria Dimitrievna murise la vreo doi ani de la călugărirea Lizei; nici Marfa Timofeevna nu-i supravieţuise prea mult nepoatei sale; se odihneau acum amândouă, una lângă alta, în cimitirul oraşului. Nastasia Karpovna nu mai era

nici ea; de-a lungul mai multor ani, credincioasa bătrânică se dusese în fiecare săptămână să se roage la mormântul prietenei sale; apoi venise timpul ca şi oscioarele ei să zacă în pământul umed. Însă casa Mariei Dimitrievna nu încăpuse pe mâini străine, nu plecase din neam, cuibul nu fusese pustiit. Lenocika, transformată acum într-o fată frumoasă şi bine făcută, logodnicul ei, un ofiţer de husari cu părul blond; fiul Mariei Dimitrievna, care tocmai se căsătorise la Petersburg şi venise să-şi petreacă primăvara la O… împreună cu soţia lui; sora soţiei lui, o elevă de şaisprezece ani cu obrajii rumeni şi cu nişte ochişori luminoşi; Şurocika, mare de-acum, care se făcuse şi ea tare frumuşică — iată tineretul care umplea de zgomotul râsului şi al discuţiilor pereţii casei Kalitinilor. Totul se schimbase în ea, totul se petrecea după chipul şi asemănarea noilor ei locuitori. Valeţii tineri şi fără barbă, glumeţi şi zeflemişti, luaseră locul servitorilor bătrâni şi gravi de pe vremuri; prin locurile în care se preumbla câteodată, plină de importanţă, Roska cea grăsună, doi câini neastâmpăraţi se zbenguie ca turbaţii şi sar pe divane; în grajd şi-au făcut apariţia buiestraşi vânjoşi şi rotaşi semeţi, lăturaşi plini de râvnă cu coamele împletite şi cai căzăceşti de călărie: gustarea de dimineaţă, prânzul şi cina şi-au încurcat şi şi-au amestecat orele; după spusele vecinilor, s-au instaurat acolo nişte „rânduieli fără precedent”.

În seara despre care vorbim, locatarii casei Kalitinilor (cel mai în vârstă, logodnicul Lenocikăi, avea douăzeci şi patru de ani) erau ocupaţi cu un joc nu prea complicat, dar teribil de distractiv, judecând după hohotele unanime de râs: fugeau prin camere ca să se prindă unii pe alţii; câinii alergau şi ei lătrând, iar canarii din coliviile atârnate în dreptul ferestrelor ţipau cât îi ţinea gura, care mai de care înteţind larma generală cu trăncăneala răsunătoare a ciripitului lor înverşunat.

Chiar în toiul acestei distracţii asurzitoare la poartă se opri o trăsură plină de noroi şi un bărbat de patruzeci şi cinci de ani, în haină de călătorie, se dădu jos din ea şi se opri în loc uimit. Stătu o vreme nemişcat, cuprinzând casa cu o privire atentă, intră în curte pe portiţă şi urcă în pridvor. În vestibul nu-i ieşi nimeni în întâmpinare; uşa de la sală se dădu însă iute de perete şi prin ea năvăli, roşie toată la faţă, Şurocika — iar peste o clipă, pe urmele ei se ivi cu ţipete răsunătoare toată ceata de tineri. Şurocika se opri imediat şi amuţi la vederea necunoscutului; dar ochii luminoşi ai celorlalţi aţintiţi spre acesta priveau cu blândeţe şi chipurile lor proaspete nu încetară să zâmbească. Fiul Mariei Dimitrievna se apropie de musafir şi-l întrebă amabil ce doreşte.

— Sunt Lavreţki, rosti musafirul.

Un strigăt unanim răsună drept răspuns — şi nu pentru că tot tineretul acesta s-ar fi bucurat peste poate de sosirea unei rude îndepărtate, aproape uitată, ci pur şi simplu din cauză că erau gata cu toţii să facă zgomot şi să se bucure de orice eveniment prielnic. Îl înconjurară imediat pe Lavreţki: Lenocika, în calitate de cunoştinţă mai veche, se recomandă prima, încredinţându-l că mai era puţin şi avea să-l recunoască negreşit, după care îi prezentă tot restul societăţii, numindu-i pe fiecare, chiar şi pe logodnicul ei, pe numele de alint. Toată gloata se deplasă prin sufragerie spre salon. Tapetul celor două încăperi se schimbase, dar mobila scăpase neatinsă; Lavreţki recunoscu pianul; până şi ghergheful de la fereastră era acelaşi, în aceeaşi poziţie — şi cine ştie dacă nu şi cu aceeaşi cusătură neisprăvită de acum opt ani. Fu aşezat într-un fotoliu comod; toţi ceilalţi luară loc cuviincios în jurul său. Întrebările, exclamaţiile, istorisirile curgeau fără răgaz.

— Nu v-am mai văzut de mult, observă cu naivitate Lenocika, şi nici pe Varvara Pavlovna.

— Cred şi eu, îi prinse grăbit vorba din zbor fratele ei. Pe tine te-am luat la Petersburg, iar Feodor Ivanîci a tot stat la ţară.

— Uite că de-atunci s-a dus şi mămica.

— Şi Marfa Timofeevna, rosti Şurocika.

— Şi Nastasia Karpovna, continuă Lenocika, şi *monsieur* Lemm…

— Cum? A murit şi Lemm? întrebă Lavreţki.

— Da, răspunse tânărul Kalitin, a plecat de aici la Odesa; se zice că l-a momit cineva acolo; tot acolo a şi murit.

— Nu ştiţi, au rămas ceva note muzicale după el?

— Nu ştiu; puţin probabil.

Tăcură cu toţii, schimbând priviri unul cu celălalt. Un norişor de mâhnire trecu în zbor peste toate chipurile acelea tinere.

— Dar motanul Matroska trăieşte, vorbi deodată Lenocika.

— Şi Ghedeonovski, adăugă fratele ei.

La numele lui Ghedeonovski, bubui deodată un hohot de râs general.

— Da, trăieşte şi minte la fel ca pe vremuri, continuă fiul Mariei Dimitrievna, şi închipuiţi-vă că spiriduşul ăsta (el arătă la elevă, sora soţiei sale) i-a presărat ieri piper în tabacheră.

— Ce-a mai strănutat! exclamă Lenocika şi râsul nestăpânit răsună din nou.

— Avem de curând veşti şi de la Liza, zise tânărul Kalitin şi în jur se făcu iarăşi linişte, se simte bine, acum s-a mai îndreptat cu sănătatea cât de cât.

— E la aceeaşi mănăstire? întrebă Lavreţki nu fără efort.

— Tot acolo.

— Vă scrie?

— Nu, niciodată; veştile ajung la noi prin oameni.

Se lăsă subit o tăcere adâncă; „a trecut un înger”, se gândiră cu toţii.

— N-aţi vrea să mergeţi în grădină? i se adresă Kalitin lui Lavreţki. E foarte frumoasă acum, deşi am cam lăsat-o în paragină.

Lavreţki ieşi în grădină şi primul lucru care-i sări în ochi fu banca pe care petrecuse împreună cu Liza câteva momente fericite şi irepetabile; banca se înnegrise şi se strâmbase; el însă o recunoscu şi sufletul său fu invadat de un sentiment de dulceaţă şi de durere fără egal, sentimentul acela de nostalgie după tinereţea pierdută şi după fericirea pe care o avusese cândva. Se plimbă împreună cu tinerii pe alei: teii îmbătrâniseră puţin şi crescuseră în aceşti ultimi opt ani, iar umbra lor devenise mai deasă; în schimb, toate tufele se înălţaseră, zmeurişul se întindea pretutindeni, alunii fuseseră înăbuşiţi cu totul şi peste tot mirosea a mlădiţe tinere, a pădure, a iarbă şi a liliac.

— Uite unde-am putea să ne jucăm „de-a patru colţuri”, strigă Lenocika deodată, pătrunzând într-o poiană mică înconjurată de tei, la ţanc, suntem cinci.

— Dar pe Feodor Ivanîci l-ai uitat? observă fratele ei. Sau nu te pui la socoteală pe tine?

Lenocika se înroşi uşor.

— Oare Feodor Ivanîci la vârsta dumnealui ar mai putea să…, dădu ea să zică.

— Vă rog, jucaţi-vă, interveni grăbit Lavreţki, nu-mi daţi atenţie. O să-mi fie şi mie mai plăcut să ştiu că nu vă stingheresc. Şi nici nu e nevoie să mă distraţi; omul în vârstă, asemeni mie, are o ocupaţie de care voi încă nu aveţi habar şi căreia nici o distracţie nu poate să-i ia locul: e vorba despre amintiri.

Tinerii îl ascultară pe Lavreţki cu un respect plin de bunăvoinţă şi parcă un pic ironic, ca şi când un profesor tocmai le-ar fi predat o lecţie, şi se împrăştiară imediat fugind prin poiană: patru dintre ei se postară pe lângă copaci, unul rămase la mijloc — şi distracţia se porni.

Lavreţki se întoarse în casă, intră în sufragerie, se apropie de pian şi atinse o clapă: se auzi un sunet slab, dar curat şi inima îi fu străbătută de un fior tainic: aceasta era nota de început a melodiei atât de inspirate cu care mult timp în urmă, în noaptea aceea fericită, Lemm, răposatul Lemm îl adusese într-o stare de extaz. Apoi trecu în salon şi nu ieşi multă vreme de acolo: în încăperea aceea în care o văzuse atât de des pe Liza, chipul ei îi apărea mai viu; i se păru că simte în jurul său urmele prezenţei ei; dorul de ea era greu şi chinuitor: n-avea liniştea aceea care aduce moartea. Pentru el, Liza trăia încă undeva departe, într-un loc uitat de lume; se gândea la ea ca la o fiinţă vie şi n-o recunoştea pe fata iubită cândva, într-o vedenie palidă şi tulbure, îmbrăcată în veşminte monahale şi înconjurată de valuri de fum de tămâie. Lavreţki nu s-ar fi recunoscut nici pe el, dacă ar fi fost în stare să se privească pe sine aşa cum şi-o închipuia pe Liza în gând. În decursul celor opt ani, în viaţa lui se produsese în cele din urmă acea cotitură pe care nu multă lume o încearcă, dar fără de care nici un om nu poate să rămână cumsecade până la final; încetase realmente să se mai gândească la fericirea lui personală, la scopurile sale egoiste. Se liniştise şi — de ce să ascundem adevărul? — îmbătrânise nu numai la trup şi la chip, ci şi la suflet; să păstrezi până la bătrâneţe o inimă tânără, aşa cum zic unii, e şi greu, şi oarecum caraghios; poate fi mulţumit doar acela care nu şi-a pierdut credinţa în bine, perseverenţa voinţei şi plăcerea de a munci. Lavreţki era în drept să se considere mulţumit: devenise cu adevărat un bun gospodar, învăţase să are pământul şi trudea nu numai pentru sine; asigurase şi consolidase traiul ţăranilor de pe moşia sa, cât îl ţinuseră puterile.

Lavreţki ieşi din casă în grădină şi se aşeză pe băncuţa cunoscută. În locul acesta scump lui, în faţa casei unde în zadar îşi întinsese mâinile pentru

ultima oară spre potirul sacru în care juca spumegând vinul auriu al desfătării, el, străinul singuratic şi fără adăpost, privi îndărăt spre întreaga sa viaţă, în timp ce chiotele vesele ale tinerei generaţii care-i luase locul ajungeau în zbor până la el. Inima i se întristă, dar nu simţi nici apăsare, nici durere: avea ce regreta, însă de ce să-i fie ruşine, nu. „Jucaţi-vă, veseliţi-vă şi creşteţi, tinere mlădiţe, se gândi el fără amărăciune, aveţi viaţa în faţă, vouă o să vă fie mai uşor să trăiţi; n-o să fiţi nevoiţi, cum am fost noi, să vă căutaţi drumul, să luptaţi, să cădeţi şi să vă ridicaţi în plin întuneric; noi ne-am frământat cum să facem ca să rămânem întregi — şi câţi dintre noi n-au izbutit s-o facă! — pe când voi trebuie doar să vă vedeţi de treabă, să munciţi, şi-n felul acesta binecuvântarea bătrânilor, fraţii voştri, va fi cu voi. Iar mie, după ziua de astăzi, după sentimentele pe care le-am încercat, nu-mi rămâne decât să vă salut pentru ultima dată — şi, cu amărăciune, dar fără invidie şi fără nici un fel de gânduri întunecate, să spun în încheiere, ca unul ce nădăjduieşte în Dumnezeu: ”Te salut, bătrâneţe singuratică! Arzi până la capăt, viaţă fără folos!”

Lavreţki se ridică încetişor şi plecă fără zgomot; nimeni nu-l observă şi nimeni nu-l opri pe loc; în grădină, în dosul zidului verde şi compact de tei înalţi, chiotele de veselie răsunară mai puternic decât până atunci. Se aşeză în trăsură şi-i porunci vizitiului să mâne spre casă cu caii la pas.

„Şi sfârşitul? se va întreba poate cititorul nesatisfăcut. Ce s-a mai întâmplat apoi cu Lavreţki? Dar cu Liza?” Ce s-ar mai putea spune despre nişte oameni încă vii care au părăsit însă tărâmul pământesc, pentru ce să ne întoarcem la dânşii? Se spune că Lavreţki a vizitat mănăstirea aceea îndepărtată unde se ascundea Liza şi a văzut-o. Alunecând de la o strană la alta, ea a trecut pe lângă el grăbită şi smerită, cu un mers lin de călugăriţă şi nu şi-a întors faţa spre dânsul; doar

genele ochilor îndreptaţi către Lavreţki au tresărit uşor şi ea şi-a plecat mai jos chipul slăbit, iar degetele mâinilor împreunate, cu mătăniile împletite între ele, s-au încleştat mai puternic unele de altele. Ce-au simţit, ce-au gândit oare amândoi? Cine ştie? Cine-ar putea să spună? Momente şi sentimente de felul acesta există în viaţă; poţi doar să le arăţi cu degetul şi să porneşti mai departe.

[60] Taurul cel gras din Ucraina (fr.).

Table of Contents

I	5
II	9
III	13
IV	15
V	21
VI	24
VII	29
VIII	35
IX	44
X	49
XI	51
XII	57
XIII	61
XIV	63
XV	65
XVI	70
XVII	75
XVIII	81
XIX	85
XX	89
XXI	91
XXII	96
XXIII	99
XXIV	101
XXV	105
XXVI	113
XXVII	119

XXVIII 122
XXIX 127
XXX 133
XXXI 137
XXXII 140
XXXIII 144
XXXIV 148
XXXV 154
XXXVI 161
XXXVII 165
XXXVIII 170
XXXIX 174
XL 183
XLI 191
XLII 193
XLIII 200
XLIV 206
XLV 210
EPILOG 215